

1920

2019

სწიგნი

ARCHEION

XVIII

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის განათლების,
კულტურისა და სპორტის სამინისტროს საქვეუწყებლო
დაწესებულება – საარქივო სამმართველო

*Sub-department of Ministry of Education, Culture and Sport of Ajara
Autonomous Republic – Archives Administration*

ISSN 2233-3541

ა რ ხ ე ი ო ნ ი

A R C H E I O N

XVIII

თბილისი 2019 Tbilisi

სარედაქციო საბჭოს თავმჯდომარე: მია ივანიშვილი

რედაქტორი: თამაზ ფუტკარაძე

სარედაქციო საბჭო:

თეონა იაშვილი, რამაზ ბოლქვაძე, ბესიკ ბაუჩაძე, ანზორ თხილაიშვილი, ელგუჯა გოგიბერიძე, ელგუჯა ჩაგანავა, მია რურუა, ფრიდონ ქარდავა, ნატო ქიქავა, ოთარ გოგოლიშვილი, მერაბ კეზევაძე, ციური ქათამაძე, ირაკლი ბარამიძე

Maia Ivanishvili – chairman of editorial board

Tamaz Putkaradze – editor

Editorial Board:

Teona Iashvili, Ramaz Bolkvadze, Besik Bauchadze, Anzor Tkhalishvili, Elguja Gogiberidze, Elguja Chaganava, Maia Rurua, Fridon Kardava, Nato Kikava, Otar Gogolishvili, Merab Kezevadze, Tsiuri Katamadze, Irakli Baramidze

კრებულში გამოთქმული მოსაზრებები ეკუთვნით ავტორებს და შესაძლოა არ ასახავდეს სარედაქციო საბჭოს შეხედულებებს.
ავტორების სტილი დაცულია.

Any opinion expressed in the book belongs to the author and may not reflect the view of the editorial board.

Authors' style reserved

აჭარის საარქივო სამმართველო, ტელეფონი: 27 52 10

ვებ გვერდი: <http://adjara.gov.ge/branches/default.aspx?gid=2>

გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2019

თბილისი, 0186, ა. კოლინაოვსკაიასი №4, ☎: 5(99) 33 52 02, 5(99) 17 22 30
E-mail: universal505@ymail.com; gamomcemlobauniversal@gmail.com

**საქართველო აზერბაიჯანის საპარტიო
დოკუმენტაციაში**

საქართველოს ყოველთვის პქონდათ ეკონომიკური, სამხედრო, პოლიტიკური თუ კულტურული ურთიერთობები თანამედროვე აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე არსებულ სახანოებთან, რომლებიც ხშირად სპარსეთის პოლიტიკური გავლენის სფეროში იყვნენ მოქცეულნი. ამ ტერიტორიაზე მცხოვრებ ხალხთა ნაწილი მკვიდრდებოდა კიდევ საქართველოში ფეოდალური მონარქიის საზღვრების გაფართოებისა თუ შევიწროების პირობებში. უცხოტომელთა მიგრაციას განაპირობებდა აგრეთვე ისტორიული ბედუკლმართობანი და ცხოვრებისათვის ვარგისი სამეურნეო პირობები.

ზოგადად, საქართველოში მცხოვრები აზერბაიჯანელების წინაპრები თითქმის მთლიანად სპარსეთიდან და თურქეთიდან მოვიდნენ გვიან ფეოდალურ ეპოქაში. მათი ჩამოსახლება გარეშე აგრესიული ძალების სამხედრო-პოლიტიკური მოსაზრებებით იყო ნაკარნახევი და მიზნად ისახავდა საქართველოს სამხრეთ-აღმოსავლეთი პროვინციების კოლონიზაციას. საქართველოზე გამუდმებული თავდასხმების შედეგად ირანელი და თურქი დამპყრობლები ხშირად მიმართავდნენ თურქული ტომების ჩამოსახლებას იმ მიწებზე, რომლებიც მანამდე ქართველ მოსახლეობას ეკავა. ახალი დასახლებანი თანდათან იკავებდნენ გაუკაცრიელებულ ქართულ სოფლებს.

1865 წლის საქართველოს მოსახლეობის აღწერის მიხედვით საქართველოში ცხოვრობდა 51,5 ათასი აზერბაიჯანელი; 1886 წელს – 62,6; 1897 წელს – 81,1 ათასი. აზერბაიჯანელთა რაოდენობამ საქართველოში მოიმატა საბჭოთა ხელისუფლების პირობებში. 1926 წლის აღწერის მიხედვით საქართველოში იყო 143,951 აზერბაიჯანელი; 1939 წლის აღწერით კი 187,621; 1959 წელს – 153,6 (მეორე მსოფლიო ომმა განაპირობა 1959 წლისათვის მათი რაოდენობის შემცირება), 1970 წელს – 217,8; 1979 – 255,7; 1989 წელს – 307,5. ბოლო 2002 წლის აღწერით საქართველოში ცხოვრობდა 284,761 აზერბაიჯანელი, მათ შორის თბილისში – 10,942 (საქართველოს მოსახლეობის აღწერის ძირითადი შედეგები, თბილისი 2002).

ყოველივე ზემოთთქმული აჩვენს ინტერესს საარქივო დოკუმენტების შესწავლილადმი. აჭარის საარქივო სამმართველოში დაცულია საქართველო-აზერბაიჯანის ურთიერთობათა ამსახველი უნიკალური წერილობითი დოკუმენტები (ფონდი რ 89, ი-7, ი-6, რ-1, რ-2, რ-188, რ-77, რ-4, რ-572, რ-425). რომელთა შესახებ ნატო ქიქავასა და ჩემს მიერ გამოქვეყნდა სტატია ჟურნალ „არხეიონის“ XIV ნომერში. („არხეიონი, N 14, თბ. 2017 წელი). ამიტომ ამ საკითხზე აღარ გავამახვილებთ ყურადღებას.

ჩვენი ინტერესების სფეროში შედის აზერბაიჯანის საარქივო დაწესებულებებში საქართველოს შესახებ დაცული დოკუმენტების შესწავლა. 2019 წ. თებერვალ-აპრილში, ვგროკავშირის საგრანტო პროექტის „პორიზონტი 2020“-ის ფარგლებში ვიმყოფებოდა აზერბაიჯანის დედაქალაქში და მომეცა შესაძლებლობა დამემუშაებინა აზერბაიჯანის არქივებში დაცული ცნობები საქართველოს შესახებ. მუშაობა მომიხდა როგორც აზერბაიჯანის ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში, ისე ცენტრალურ სახელმწიფო ისტორიულ არქივში.

საქართველოს შესახებ საინტერესო მონაცემებია დაცული აზერბაიჯანის სახელმწიფო ისტორიულ არქივში. განსაკუთრებით უხვი მასალეია კავკასიის სუნიტური სასულიერო მმართველობის ფონდში (ფონდი N 291). ფონდი საკმაოდ დიდია და აერთია-

345

ნებს 5198 საქმეთა ერთეულს. ქრონოლოგიური ჩარჩო მოიცავს 1873-1920 წლებს (ტრენდ-ბილია, რომ რუსეთის იმპერატორის 1872 წ. ხელმოწერილი დოკუმენტის მიხედვით კავკასიაში 1873 წ. შეიქმნა სუნიტური და შიიტური სასულიერო მმართველობები. რუსეთი ასეთ მმართველობებს ქმნის იმპერიის მუსულმანებით დასახლებულ სხვა რეგიონებშიც, რითაც ცდილობს როგორც მუსულმანების კეთილგანწყობის მოპოვებას, ისე სახელმწიფო ინტერესების გაერცვლებას აღმოსავლეთში. მმართველობის ორგანიზაციული სტრუქტურაც ამ მიზნების დაქვეტური იყო. დებულების შესაბამისად სუნიტი მოლა-ხოჯები ასრულებენ სასულიერო საქმიანობას და ამავე დროს ემორჩილებიან ხელისუფლებას, ასრულებენ მთავრობის დადგენილებებს. ყოველივე ეს კი კონტროლდება გუბერნატორების მიერ. მმართველობის თავმჯდომარე იყო კავკასიის მუფტი, რომელიც ინიშნებოდა მეფის მიერ – კავკასიის მმართველობის სამოქალაქო ნაწილის ხელმძღვანელობის წარდგინებით. მმართველობის წევრებს მმართველობის სამოქალაქო ნაწილის ხელმძღვანელი ნიშნავდა. პრაქტიკულად, ხელისუფლება მუსულმანებისადმი პატივისცემის ყალბი ღოზუნებით სრულ კონტროლს ამაყრებდა მათ საქმიანობაზე.

რადგანაც კავკასიის ცენტრი იყო თბილისი, სუნიტური სასულიერო მმართველობის ცენტრიც თბილისში განთავსდა. მმართველობა შეიმუშავა მორწმუნეთა აღრიცხვის, დემოგრაფიული მონაცემების (შობადობა, მოკვდაობა, ქორწინება, განქორწინება და ა. შ.) საქმიად ეფექტური წესები. შემუშავებული დებულების მიხედვით სასულიერო თანამდებობის დასაკავებლად დაწესდა შესაბამისი კრიტერიუმები: მოქალაქეობა, განათლება და ა. შ.), ხოლო თანამდებობის პირთა ოჯახები თავისუფლდებოდნენ გადასახადებისაგან, ზოგიერთი სახის სასჯელისაგან და მივლინებებსაც კი უნაღარებდნენ. ფონდში მრავალადაა წარმოდგენილი საქართველოში მცხოვრები სუნიტების დემოგრაფიული მონაცემები ცალკეული წლების მიხედვით, თუმცა დოკუმენტების დიდი ნაწილი შედგენილია ახერბაიჯანულ ენაზე არაბული შრიფტით. ერთ-ერთი ორფურცლიანი საქმე (დათარიღებული 1875 წლით) ეხება თბილისში ერთდღიანი აღწერის ჩატარების საჭიროებას. დოკუმენტში განსაზღვრულია აღწერის მიზნები, დასაბუთებულია მისი მეცნიერული და ფისკალური მნიშვნელობა (აზცხია. ფ. 1, ს. N 112). 291-ფონდის 277-ე საქმე ეხება სიდნაღის მაზრაში მცხოვრები სუნიტების 1878 წ. დემოგრაფიულ მონაცემებს. თბილისისა და ქუთაისის გუბერნიების, „ახალციხისა და ახისის“ მაზრების სუნიტური მოსახლეობის 1870-1900-იანი წლების დემოგრაფიული მონაცემები წარმოდგენილია სხვადასხვა წლების მიხედვით. დემოგრაფიული მონაცემები დაცულია ამავე ფონდის სხვა საქმეთა ერთეულებშიც (აზცხია, ფ. 291, ან. 1, ს. N 1093, 2558. 411, 625, 276, 277, 278, 555, 408). საარქივო მასალები გვაწვდიან ცნობებს მსქეთების რაოდენობის, შემოსავლების (აზცხია, ფ. 291, ს. 620), თბილისის მქეთობათვის სხვადასხვა ნივთების შექმნის (ს. N 268), მეტრიკული წიგნების დამზადებისათვის ფულის შეგროვების (ს. N 14), კავკასიის მუფტისათვის პენსიის დანიშვნის (1872 წელი, ს. N 4), კავკასიის მუსულმანური წოდებისა და სასულიერო სასწავლებლების შენახვის საჭიროების, თბილისისა და ერევანში საგუბერნიო მეჯლისის გახსნის საკითხებზე (აზცხია, ფ. 291, ან. 1, ს. 20).

ფონდში გვხვდება არაერთი დოკუმენტი მემკვიდრეობის განაწილებასთან დაკავშირებული ცნობის გაცემის თხოვნით. მაგალითად, N 998 საქმეში დაცულია ახალქალაქის მაზრის სოფ. ლოლიფიანის ერთ-ერთი მცხოვრების თხოვნა, მასზე შესაბამისი მოქმედების გაცემის შესახებ.

დოკუმენტებიდან ჩანს არამუსულმანური აღმსარებლობის ადამიანთა მცირე ნაწილის მიერ ისლამის მიღების კონკრეტული შემთხვევები. მათ შორის არიან ებრელებიც. ორგუტცილიან საქმეში (ახცსია, ფ. 291, ს. N 1036) დაცულია სუნიტური მეჯლისისადმი თურქეთის ქვეშევრდომი ებრაელი მოქალაქის, ასევე თბილისელი ქალბატონის ა. მალცეკვას თხოვნა, რათა დააკმაყოფილონ მათ მიერ მიღებული გადაწყვეტილება (ახცსია, ფ. 291, ს. N 5187, 1036).

საარქივო მასალებიდან ირკვევა, რომ ისლამური აღმსარებლობის მოსახლეობით დასახლებულ ცალკეულ რეგიონებში ადგილი აქვს ისლამის რადიკალური მიმდინარეობის გავრცელებას. საქმე N 2043 -ში აღნიშნულთან დაკავშირებით დაცულია ბორჩალოს მაზრაში ამ მიმდინარეობის გავრცელებასთან დაკავშირებული მიმოწერები სასულიერო და სამოქალაქო მმართველობებს შორის (ახცსია, ფ. 291, ს. 2043).

როგორც დოკუმენტებიდან ირკვევა, განქორწინებული ქალის ხელხალი გათხოვებისათვის საჭირო იყო სასულიერო დაწესებულების თანხმობა-ნებართვა. ამ მიზნით განქორწინებული ალიხაზ დეა კიხი კავკასიის სუნიტური მმართველობის მეჯლისის სახელზე წერს თხოვნას, რათა ქმრის მიერ აპელაციაში განცხადების შეტანამდე მიეცეს გათხოვების უფლება. დოკუმენტი თარიღდება 1898 წლით (ახცსია, ფ. 291, ან. 1, ს. ს. 2405). ნებართვა საჭირო იყო ზოგადად ოჯახის შექმნის დროს (ახცსია, ფ. 291, ან. 1, ს. N 8). დოკუმენტებში არის სხვადასხვა სახის ცნობები 1872 წ. უკანონო ქორწინებების შესახებ ბორჩალოს მაზრაში. ერთერთი დოკუმენტი ეხება ბორჩალოელი მოქალაქისა და სპარსეთის ქვეშევრდომის უკანონო ქორწინებას (ახცსია, ფ. 291, ან. 1, ს. N 19).

როგორც ჩანს, ადგილი ჰქონდა მოტაცებული ქალის უკან დაბრუნების შემთხვევებსაც. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა 1876 წ. ერთი დოკუმენტი, რომლის მიხედვით თბილისის გუბერნიის სოფ. კობარდუს მცხოვრები სასულიერო მმართველობას მიმართავს თხოვნით, ქალის კანონიერი ქმრისადმი დაბრუნების შესახებ (ახცსია, ფ. 291, ან. 1, ს. 137). მსგავსი დოკუმენტები გვხვდება სხვა საქმეებშიც (ს. 143). საარქივო მასალებში მრავლადაა ცოლის მოტაცებთან დაკავშირებული თხოვნები, უკან დაბრუნების მცდელობები. როგორც ჩანს, მე-19 ს. 80-90-იან წლებში მრავლად იყო მსგავსი შემთხვევები. ერთ-ერთი ასეთი შემთხვევა მომხდარა ბორჩალოში, სოფ. ქოსალარში, სადაც თანასოფელელს მოუტაცნია თანასოფელელის ცოლი (ახცსია, ფ. 291, ან. 1, ს. N 986). დაზარალებულს სასულიერო მმართველობის წინაშე დაწერილი აქვს შესაბამისი თხოვნა. დოკუმენტების ნაწილი რუსულ ენაზე შედგენილი, ნაწილი კი არაბული შრიფტითაა წარმოდგენილი.

ზოგადად ისლამურ სამყაროში ხშირი იყო მცირეწლოვანთა გათხოვების შემთხვევები. მცირეწლოვნებთან ქორწინებას არც სუნიტური სასულიერო პირები კრიტიკობდნენ. ამავე ფონდის 5039 -ე საქმეში დაცულია სამოქალაქო და რელიგიურ ორგანოებს შორის მიმოწერები, ასევე ბათუმელი მოქალაქის საჩივარი სუნიტურ და ქუთაისის საგუბერნიო მმართველობასთან მოღალს უღირსი საქციელის შესახებ, რომელმაც ცოლად მოიყვანა 11 წლის გოგონა (ახცსია, ფ. 291, ს. N 5039). მოღალის უღირსი საქციელის შესახებ ანონიმური საცივრებიც იწერებოდა. საჩივრის ავტორები უღირსი მოღალის დასჯას თხოვდნენ (ახცსია, ფ. 291, ან. 1, ს. N 5034).

საარქივო მასალების ნაწილი ეხება სასულიერო წოდების მინიჭებასთან დაკავშირებულ საკითხებს. სასულიერო წოდების მინიჭება გარკვეული კრიტერიუმების დაკმაყოფილებას ითვალისწინებდა. პრეტენდენტს ეძლეოდა გამოსაცდელი ვადა. აღნიშნულის შესახებ ინფორმაცია დაცულია 291-ფონდის N 980 საქმეში.

ფონდში წარმოდგენილია მასალები სასამართლო გადაწყვეტილებების სამართლიანობასთან დაკავშირებითაც. ამ მასალებს შორისაა ბათუმის სანაღებო ქარხნის დეკლარაცია (შესაძლოა ჯოჯო, თ.ფ.) და ახალშენის, ასევე ართვინის ოკრუგის სოფელ ჩიხისხევის მცხოვრებთა საჩივარი ბათუმისა და ართვინის სასამართლოთა გადაწყვეტილების სამართლიანობასთან დაკავშირებით (1898 წ.) (აზცსა, ფ. 291, ან. 1, ს. N 2522, 2541, 2587).

ფონდში წარმოდგენილია კავკასიის სუნიტური სასულიერო მმართველობის ტფილის-ქუთაისის საგუბერნიო მეჯლისის სხდომის ოქმები. ერთ-ერთი სხდომის ოქმი ეხება აწყურში მცხოვრები სეიდ ამი ეფენდი ზადესათვის 1904 წ. ატესტატის გაცემისა და მასწავლებლის წოდების მინიჭების საკითხებს (აზცსა, ფ. 291, ან. 1, ს. N 3409).

როგორც ცნობილია, მე-20 ს. დასაწყისში ხშირი იყო შეტაკებები სომხებსა და აზერბაიჯანელებს შორის. მსგავს შეტაკებებს ადგილი ჰქონდა 1917-1918 წლებშიც. N 5168-ე საქმე სწორედ ამ საკითხებთან დაკავშირებულ საარქივო მონაცემებს შეიცავს.

სუნიტურ მმართველობასთან ერთად კავკასიაში ფუნქციონირებდა შიიტური სასულიერო მმართველობის საბჭოც. ამ საბჭოს საქმიანობის ამსახველი მასალები დაცულია 290-ე ფონდში.

როგორც ცნობილია, მეფის ხელისუფლებამ კავკასიაში იმავე, 1872 წ. ბრძანებით შექმნა კავკასიის შიიტური სასულიერო მმართველობის საბჭო შეის ულ ისლამის ხელმძღვანელობით. შეის ულ ისლამი ინიშნებოდა მეფის მიერ კავკასიის მმართველობის სამოქალაქო ნაწილის ხელმძღვანელობის წარდგინებით. მმართველობის ფუნქციებში შედიოდა რელიგიური მმართველობის განხორციელება, საგუბერნიო მეჯლისების საქვეუწყებო მმართველობის გადაწყვეტილებების კონტროლი, საჩივრების განხილვა, ხელისუფლებისათვის ანგარიშების დროული შედგენა-წარდგენა, სასულიერო სასწავლებლების პროგრამების შედგენა. მას უფლება ჰქონდა ქორწინებასთან, რელიგიური წესების დარღვევასთან, შიიტური და სუნიტური სწავლების მიმდევრებს შორის წინააღმდეგობებთან და ყველა სხვა სადავო საკითხზე მიეღო გადაწყვეტილება (აზცსა, გზამკვლევი, ბაქო, 1958, გვ. 172)

შიტურ სასულიერო მმართველობას ეხება აზერბაიჯანის ცენტრალურ ისტორიულ არქივში დაცული ფონდი N 290. ამ ფონდშიც დახლოებით იგივე შინაარსის დოკუმენტებია დაცული, როგორც სუნიტური მმართველობის ფონდში, კერძოდ: თბილისის შიიტური მეჩეთის შემოსავლის, გასავლის (აზცსა, ფ. 290, ა. 2, ს. 3607), თბილისის გუბერნიის შიიტი მოსახლეობის დემოგრაფიული მონაცემები 1908-1909 წლებში (აზცია, ფ. 291, ან.2, ს. 2812) (სხვადასხვა წლების დემოგრაფიული მონაცემები წარმოდგენილია სხვადასხვა საქმეებში), მეტრიკული ჩანაწერები (აზცსა, ფ. 290, ან. 2, ს. 2906), სასულიერო წოდებაზე წარდგინება და ა. შ. (აზცსა, ფ. 290, ან.2, ს. 2717) და ა. შ.

მუსულმანების მხარდაჭერის მოპოვებისათვის იმპერია არ ერიდებოდა რელიგიური სასწავლებლების გახსნას არა მარტო ძირითადი რელიგიების, არამედ ამა თუ იმ რელიგიის ზოგიერთი მიმდინარეობის აღმსარებელთათვისაც. მხედველობაში გვაქვს 290-ე ფონდის 3882-ე საქმე, რომელიც თბილისში ალიების (ალიეიტების) რელიგიური სასწავლებლის გახსნას ეხება. დოკუმენტები თარიღდება 1847 წლით. საქმეში სასწავლებლის წესდებაცაა წარმოდგენილი (აზცსა, ან. 2, ფ. 290, ს. N 3882)

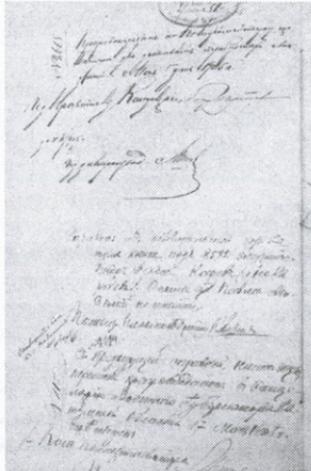
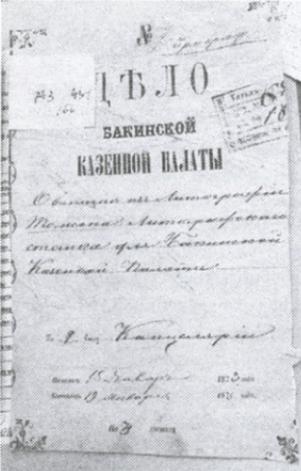
საქართველოს შესახებ საინტერესო მასალებია დაცული ბაქოს სახაზინო პალატის ფონდში (ფ. N 43). მასში 16018 საქმეთა ერთეულია. როგორც ცნობილია, ბაქოს სახაზინო პალატა დაარსდა კავკასიის მეფისნაცვლის მთავარი სამმართველოს ხელმძღვ-

ნელის 1872 წ. 5 აგვისტოს ცირკულარის საფუძველზე და იარსება საბჭოთა ოკუპაციის
ამდგ. 1918 წ. მაისში იგი ლიკვიდირებული იქნა.

მეოცე საუკუნის დასაწყისში ბაქოში მცხოვრებ ქართველთაგან ზოგიერთი სამე-
ურნეო საქმიანობით იყო დაკავებული. ერთ-ერთი მათგანია თვალაგაძე, რომელიც ით-
ხოვს ბაქოში მისთვის მიწის იჯარით გადაცემას. აქვეა ფინანსთა სამინისტროს სახელ-
მწიფო სახაზინო დეპარტამენტის თანხმობა 368 კვ. საუენი მიწის თვალაგაძისათვის
იჯარით გადაცემის შესახებ სამი წლის ვადით. საიჯარო გადასახადი შეადგენდა კვ. სა-
უენზე 2 მანეთს (აზცხის, ფ. N 43, ან 1, ს. 657, ფურც. 1). თვალაგაძეს მიწის გადაცემის
სანაცვლოდ ევალებოდა ტროტუარის მოწყობა, მაგრამ სახელმწიფოსათვის ამ მიწის
საჭიროების შემთხვევაში უნდა გაეთავისუფლებინა და გაეწმინდა მიწის ნაკვეთი 6
თვის მანძილზე.

გიორგი სოლომონისძე თვალაგაძე ქუთაისის გუბერნიის სოფ. ციხისგორიდან ყო-
ფილა. როგორც ჩანს, მოგვიანებით შეექმნა გარკვეული პრობლემები, ამიტომ მოითხო-
ვა დასახელებულ მიწის ნაკვეთზე საიჯარო ხელშეკრულების გაგრძელება (1909 წ. 8
დეკემბრიდან) და ყველა უფლების ცხინვალელ იგორ ოვანოვისათვის გადაცემა (აზ-
ცხია, ფ. 43, ს. 657, ან. 1., ფურც. 18). როგორც დოკუმენტებიდან ჩანს, ღრნიშნული
თხოვნა დაუკმაყოფილებათ, მაგრამ ოვანოვს ვერ შეუსრულებია ხელშეკრულებით
გათვალისწინებული მოთხოვნები, წლის მეორე მესამედში არ გადაუხდია საიჯარო გა-
დასახადი - 468,7 მანეთი, არ მოუწყია ტროტუარი და მოუთხოვია ამ მიწის სხვაზე გა-
დაცემა. ეს ჩანს ბაქოს საქალაქო პოლიციისადმი გაგზავნილ სახაზინო პალატის წერი-
ლიდან (აზცხია, ფ. 43, ან. 1, ს. 657, ფ. 30).

ამავე ფონდში არის მიმღწერები ერევნის სახაზინო პალატასა და ბაქოს გუბერნა-
ტორს შორის ბაქოში ირანის შაჰის სტუმრობასთან დაკავშირებით. ამავე დოკუმენტები-
დან ვიგებთ თბილისში მგაბრეშუმეთა ყრილობის მოწვევის შესახებ მიღებულ გადაწ-
ვებტილებას (აზ-
ცხია, ფ. 43, ან. 1, ს.
334, ფ. 186, 192).

საქმეში არსე-
ბული 1900 წლის 16
ივნისით დათარი-
ღებულ წერილში
ჩამოთვლილი არი-
ან მოსკოვის უნი-
ვერსიტეტის კურ-
სდამთავრებულები,
რომელთა შორის
მოსხენებული არი-
ან ფიზიკა-მათემა-
ტიკის ფაკულტე-
ტის კურსდამთავ-
რებული ტიტე ბახ-
ტაძე და იურიდიუ-
ლი ფაკულტეტის
კურსდამთავრებუ-

ლი სიმონ ამირჯუიბი (აზცხია, ფ. 43, ან. 1, ს. 334, ფურც. 117). ამავე საქმეში დაცულია
1900 წლით დათარიღებული დოკუმენტი ფოთის აღ. ნეველის სახელობის ეკლესიის შე-

კეთებისათვის დახმარების თაობაზე (აზცსია, ფ.43, ან.1, ს.334, ფურც.127).

ფონდში ბათუმელების შესახებაც გვხვდება გარკვეული ცნობები. ერთ-ერთი მათგანია გ. ვორობიოვა. მასალებიდან ჩანს, რომ გერასიმე ვორობიოვა საცხოვრებლად გადასულა გეოგრაფიის სოფელ ივანოვკაში (აზცსია, ფ. 43, ან.1, ს. 299, ფურც. 158). ამავე ფონდის ექვსფურცლიან საქმეში (ს.№1287) დაცულია მასალები ბათუმელი გ. კარაგვის ბაქოს მეშინაგების საზოგადოებაში ჩარიცხვის შესახებ 1905 წელს (აზცსია, ფ. 43, ან.1, ს. 1287). მსგავსი მასალები გვხვდება 1435-ე საქმეშიც.

ერთ-ერთ საქმეში დაცულია მიმოწერები სხვადასხვა უწყებებს შორის **თბილისში პოლიტიკური ინსტიტუტის გახსნის თაობაზე (1906-1910 წწ.)** (აზცსია, ფ. 43, ან. 1, ს. 566).

ფონდებში დაცული მასალები ეხება გაშვილების საკითხებსაც. გასაშვილებელთა შორის დასახელებულნი არიან ქართველებიც, კერძოდ საფნელაშვილი და ანდრიაშვილი (1894-1896წწ.) (აზცსია, ფ.43, ან. ა, ს. 80), საინტერესოა გარდაცვლილი ზოტიოვა-პისაძის მემკვიდრეობის დისათვის გადაცემასთან დაკავშირებული დოკუმენტი (1890 წელი) (აზცსია, ფ.43, ან.1, ს. 479).

ცალკე ფონდია გახსნილი ქართველი იურისტის **ლევან მამულაიშვილის** სანოტარო კანტორის შესახებ (ფ. N 541). ზოგადად, კერძო სანოტარო კანტორები გაიხსნა 1867 წ. 9 დეკემბრის კანონით „სასამართლო კანონების შემოღების შესახებ“. ბაქოს ოკრუგის სასამართლოს ჩამოყალიბების პარალელურად, კანტორებმა იარსება 1918 წლამდე (აზცსია, ფ. 541). ერთ-ერთი საქმე ეხება თავად დადიანის ნავთობსამრეწველო ფირმას (1908-1910 წწ.) (აზცსია, ფ. 696, ან. 1, ს. 1), ტფილისის კომერციულ ამხანაგობას (ფ. N 775) და ა. შ.

აზერბაიჯანის ცენტრალურ ისტორიულ არქივთან ერთად რამოდენიმე კვირის განმავლობაში **ვიმუშავე ცენტრალურ სახელმწიფო არქივშიც**. იქ დაცულია 1916 წლის შემდგომი პერიოდის მასალები. ჩემი ინტერესების სფეროში შედიოდა საქართველოს დამოუკიდებლობის პერიოდისა და 20-ნი წლების მასალები. ამ თვალსაზრისითაც იქ საკმაოდ მრავალფეროვანი დოკუმენტებია დაცული. საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტროსადმი აზერბაიჯანის შესაბამისი უწყების 1919 წ. 9 დეკემბრის წერილით აზერბაიჯანის მხარე თხოვს საქართველოს ხელისუფლებას აზერბაიჯანის გენერალურ კონსულს ბათუმში მიეცეს სატელეგრაფო ხაზის მეშვეობით ბათუმიდან თბილისსა და ბაქოში დეპეშების გაგზავნის შესაძლებლობა (აზცსია, ფ. 897, ან.1, ს. 64, ფ. 29).

ერთ-ერთი დოკუმენტი ეხება რსფსრ-სა და კავკასიის სოციალისტურ რესპუბლიკებს (საქართველოს, აზერბაიჯანსა და სომხეთს) შორის ხელმოწერილ შეთანხმებას სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობების შესახებ – ლენინის (რსფსრ-ს სახკომი), ლენინის (საგარეო ვაჭრობის სახკომი), ორახელაშვილის (საქართველოს სახკომი), ალიევის (აზერბაიჯანის სახკომი) და ტერ-გაბრეილიანის (სომხეთის სახკომი) ხელმოწერებით (აზცსია, ფ. 379, ან. 3, ს. 2, ფურც. 46).

ამავე საქმეში დაცულია 1921 წ. 5 ივლისის საქართველოსა და აზერბაიჯანს შორის **შიგა საზღვრების, საკუთრივ სასაზღვრო ხაზის რეგულირების საკითხებისადმი მიძღვნილი კონფერენციის დადგენილება, რომლის მიხედვითაც ყარაის ველის საღვლოტერიტორიაზე ცხადდება აზერბაიჯანის, კერძოდ ყაზახის მოსახლეობის უფლებები. დადგენილებაში ჩაწერილია ამ ტერიტორიის საზღვრები წითელი ხიდიდან მდ. ხრამის გაყოლებით ბეიუქ-კიასიკის საღვლოტამდე. დადგენილებაში ელდარის ველის მფლობე-**

ლობის საკითხებზეცაა საუბარი, რომელთან დაკავშირებული სადავო საკითხებზეც ვიღღე უნდა შესწავლილიყო.

განსაკუთრებით საინტერესოა დადგენილების მე-4 პუნქტი, რომელშიც ნათლად ჩანს – თუ როგორ ანიავებენ ქართულ მიწებს ბოლშევიკური ხელისუფლების წარმომადგენლები. საკითხი ეხება ზაქათაღის ოლქს (საინგილოს). დადგენილებაში შავით თეთრზე პირდაპირ წერია: „საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა უარს ამბობს ზაქათაღის ოლქთან დაკავშირებით ყოველგვარ პრეტენზიებზე სახელმწიფო საზღვრების ფარგლებში, რის შესახებაც საქართველოს რევკომი გამოსცემს შესაბამის დეკლარაციას“. დოკუმენტს ხელს აწერენ ფილიპე მახარაძე და ნარიმან ნარიმანოვი (ახცსა, ფ. 379, ან.3, ს. 2, ფ. 99, ასევე, ს. N 6, ფ. 14-18). ეს ის ნარიმანოვია, რომელსაც 2019 წ. გაზაფხულზე თბილისში ძეგლი დაუდგეს?!

მენშევიკებსაც შესანიშნავად ეხერხებოდათ ქართული მიწების გასხვისება. სწორედ მათ კისერზეა ბრესკ-ლიტოვსკში მიღებული საქართველოს საწინააღმდეგო გადაწყვეტილება არტანის, ბათუმის და ყარსის თურქეთისათვის გადაცემის შესახებ. ცნობილია, რომ მენშევიკებს შესთავაზეს დაეცვათ საკუთარი ქვეყნის ინტერესები მოლაპარაკების დროს (თუმცა ტროცკი ეწინააღმდეგებოდა ქართველების დასწრებას მოლაპარაკებაზე), მაგრამ ეგვიპტე გეგეჭკორმა განაცხადა: „რადგან კავკასია (და საქართველოც) შეადგენს რუსეთის ნაწილს, ზავის საკითხი რუსების კომპეტენციას შეადგენს“ (იხ. რ. გაბაშვილის მემუარები სათანადო დოკუმენტაციის დართვით, გვ. 160).

ტეშმარიტება მოითხოვს ითქვას, რომ ორჯონიკიძის მიერ ქართული მიწების ოფიციალურ გასხვისებამდე მენშევიკებმა გაასხვისეს ეს მიწები ჯერ კიდევ 1910-იან წლებში. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა რ. გაბაშვილის ინფორმაცია: „1912 წელს მოხდა საშინელი ჩვენნი (ე. ი. საქართველოს მომავალი სახელმწიფოებრივობის) მორალური მარცხი... უდიდესი მასშტაბით: კიევში მომხდარ „რუსეთის არასახელმწიფოებრივ ერთ კონფერენციაზე“, რომელიც ხდებოდა საიდუმლოდ, – „კოოპერაციის კონფერენციის“ კამუფლაჟით, – საქართველოს პოლიტიკური პარტიების წარმომადგენლებმა: სოციალ-დემოკრატმა ნ. რამიშვილმა და ს. ჯიბლაძემ და სოციალისტ-ფედერალისტმა – ოსიკო ბარათაშვილმა და სამსონ ფირცხალაგამ თავიანთი პარტიების სახელით, ბოროტება ჩაიდინეს: მომავალ – ტერიტორიალურ-ეროვნულ განსაზღვრებაში, – საინგილო მორალურად მიაკუთვნეს აზერბაიჯანს, აფხაზეთი – ჩრდილო-კავკასიას და ახალციხე-ახალქალაქი, ბორჩალოს მაზრა ნავთლუხამდის – სომხებს; რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული პარტიის პრინციპების მიხედვით: „რეალური მოსახლეობისა“. ეს თეორიულ-მორალური გაცემა სახელმწიფოებრივ ტერიტორიის მთელი პროვინციებისა, – რაც ასე კარგად უდგებოდა საერთოდ რუსეთის პოლიტიკას საქართველოს მიმართ... დადასტურებული იყო ჩვენი ზემოაღნიშნული „სოციალისტების“ არა მარტო ხელის მოწვევით, არამედ კიევიდან ჩამოტანილ რუკაზედაც აღნიშნული“ (იხ. რ. გაბაშვილის მემუარები, ასევე, მ. მჭედლიშვილი, „იმპერიის მარწუხებში, ელ. ვერსია, თბ. 2004, გვ. 105-106).

ჩვენი მეზობლების მიერ წამოყენებული ტერიტორიული პრეტენზიები ართულებდა ევროპის სახელმწიფოთა მხრიდან საქართველოს დამოუკიდებლობის აღიარებას. პარიზის კონფერენციაზე სომხეთმა მოითხოვა სამხრეთ საქართველოს ტერიტორია და ასევე შავ ზღვაზე გასახლებელი ისევ საქართველოს ხარჯზე. მათ კონფერენციას წარუდგინეს ე.წ. დიდი სომხეთის რუკა, სადაც მის საზღვრებში იყო მოცემული მტკვრის მთელი მარცხენა მხარე გორისა და თბილისის ჩათვლით. ამ პრეტენზიების გამოც საქართველომ ვერ მოიპოვა ევროპის სახელმწიფოთა მხარდაჭერა. რუსეთში თეთრგვარდიელთა მარცხის შემდეგ ვითარება ერთგვარად შეიცვალა.

აზერბაიჯანსა და საქართველოს რესპუბლიკების შიგა საზღვრების განმარტების შესახებ მასალები დაცულია 379-ე ფონდის N 6 საქმეშიც. (აზცსა, ფ. 379, ან.3, ს. 2, ფ. 99, N 6 საქმე).

როგორც ჩანს, მოსახლეობა ვერ ეგუებოდა ქართული მიწების გასხვისებას. სწორედ ამიტომ ჰქონდა ადგილი ტერიტორიულ დაეგვს საძოვრებსა და სახნავ მიწებზე, რაც ჩანს 1920-ნი წლების სხვა დოკუმენტებში. ერთ-ერთი ასეთია საქართველოს, აზერბაიჯანს, სომხეთსა და დაღესტანს შორის სახელმწიფო საზღვრების გამოჯნვის საკითხებთან დაკავშირებული დოკუმენტები. შესაბამისად წარმოდგენილია მიმოწერები კავკასიის ცაკ-თან (1925 წელი) (აზცსა, ფ. 379, ან.3, ს. 465). საქმე ეხება **ზაქათალისა და სიღნაღის მოსახლეობას შორის წამოჭრილ დავას ტერიტორიის გარკვეულ მონაკვეთზე**. ამიერკავკასიის ცაკს მიზანშეუწონლად მიუჩნევია მისი გადახედვა და მიუცია რეკომენდაცია თითო პასუხისმგებელი პირის მივლინების შესახებ, რათა ამ საკითხზე გააკეთონ განმარტება. დოკუმენტს ხელს აწერს ცაკ-ის მდივანი ა. შავერდოვი (აზცსა, ფ. 379, ან.3, ს. 465, ფურც. 1, 2).. საქმეში დაცულია აზერბაიჯანის ცაკის თავმჯდომარის წერილი კავკასიის სახკომსაბჭოსადმი, საკუთრივ ორახელა შეიღისადმი: „სიღნაღისა და ზაქათალის ტერიტორიულ დავაში მე მონაწილეობას ვიდებდი მხოლოდ კომისიის მუშაობაში, რომელიც შეთანხმდა ოთხ დროებით პუნქტში, მაგრამ კავკასიის ცაკის გადაწყვეტილებაში მე მონაწილეობა არ მიმიღია და ამ გადაწყვეტილების მატერიალური შინაარსი ჩემთვის უცნობია“ (აზცსა, ფ. 379, ან. 3, ს. 465, ფურც. 5).

სასაზღვრო დავის საკითხები საქართველოს და აზერბაიჯანის საბჭოთა რესპუბლიკებს შორის წარმოდგენილია სხვა საქმეებშიც. ამავე ფონდის N 234 საქმეში საქმაოდ მრავალფეროვანი მასალებია ამ თვალსაზრისით (170 ფურცელი). განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ამონაწერები კავკასიის ცაკის სხდომების ოქმებიდან და მიმოწერები სასაზღვრო დავის შესახებ ამ ორ რესპუბლიკას შორის (1924-1926 წლები) (აზცსა, ფ. 379, ან. 3, ს. 234). საქმეში დაცულია 1925 წ. 30 ნოემბრის სხდომის ოქმი და ბაგიროვის მოსხენება ამ საკითხთან დაკავშირებით (ფურც. 4-5, 110-144). მსგავსი მასალებია დაცული ამავე ფონდის 217-ე საქმეში. მასში საუბარია სასაზღვრო დავებზე, საძოვრებიდან საქონლის გადარეკვაზე ორივე მხრიდან, შეიარაღებულ თავდასხმებზე და ა. შ.

საქართველო-აზერბაიჯანის სასაზღვრო ზოლის 446 კმ-იან მონაკვეთზე სადავო საკითხები დღესაც არსებობს. იგი უპირატესად დაგვიტარვჯის სამონასტრო კომპლექსს შეეხება. საქართველო მზადაა გაცვალოს ტერიტორიები, რადგან აცნობიერებს ამ სამონასტრო კომპლექსის ისტორიულ და კულტურულ მნიშვნელობას, თუმცა აზერბაიჯანი სადაო ტერიტორიის სამხედრო-სტრატეგიული მნიშვნელობის მომიზეხებით ამ გარიგებაზე არ მიდის, უფრო მეტიც, სადაო ტერიტორიზე არსებულ მონასტრს კავკასიელი აღბანელების საკუთრებად მიიჩნევს. გაჩნდა შეხედულება ამ ტერიტორიის ერთობლივ ტურისტულ ზონად გადაქცევის შესახებ, რაც ქართული საზოგადოების უკმაყოფილების მიზეხი გახდა.

ამრიგად, აზერბაიჯანის საარქივო დაწესებულებებში დაცულია ძალზე საგულისხმო საარქივო დოკუმენტები (ნაწილი ამ დოკუმენტებისა საქართველოს ეროვნულ არქივშიცაა დაცული). ყველა დოკუმენტის შესწავლა ჩვენ დროის შესაბამის მონაკვეთში ვერ მოვახერხეთ, თუმცა შევეძლით საქმაოდ მრავალრიცხოვანი საარქივო დოკუმენტების ელექტრონული ვერსიების შემოტანა, რაც დაინტერესებულ მკვლევარებს მისცემს აზერბაიჯანში საქართველოს შესახებ დაცული მასალების დამატებითი შესწავლის შესაძლებლობას.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა
წყაროები:

1. ახერბაიჯანის ცენტრალური სახელმწიფო ისტორიული არქივი, შემდგომში აზ-ცსია, ფ. 0-1
2. აზცსია, ფ. 0-2
3. აზცსია, ფ. 0-4;
4. აზცსია, ფ. 0-6
5. აზცსია, ფ. რ-7;
6. აზცსია, ფ. 43, ან 1, საქმ. 80, საქმ. 299, ფურც. 158; საქმ. 334, ფურც. 117, 186, 192; საქმ. 479, საქმ. 566, საქმ. 657, ფურც. 1, 30; საქმ. 1287,
7. აზცსია, ფ. რ-77;
8. აზცსია, ფ. რ-188;
9. აზცსია. ფ. 291, ან. 1, საქმეები: N 1, 4, 8, 14, 19, 20, 112, 137, 411, 625, 276, 277, 278, 555, 408, 620, 986, 998, 1036, 1093, 2043, 2405, 2522, 2558, 2587, 2812, 2906, 3409, 5035, 5039, 5187,
10. აზცსია, ფონდი რ – 89;
11. ახერბაიჯანის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, შემდგომში – აზცსა, ფ. 290, საქმეები: N 2717, 2906, 3882,
12. აზცსა, ფ. 379, ან. 3, ს. 2, ფურც. 46, 99; საქმ. N 6, ფურც. 14-18; საქმ. 234, საქმ. 465,
13. აზცსა, ფ. 897, ან. 1, ს. 64, ფ. 29;

ლიტერატურა:

1. აზცსია, გზამკვლევი, ბაქო, 1958, გვ. 172;
2. ნატო ქიქაძე, თამაზ ფუტკარაძე, საქართველო-ახერბაიჯანის ურთიერთობები აჭარის საარქივო სამმართველოში დაცული დოკუმენტების მიხედვით, „არხეიონი, N 14, თბ. 2017 წელი;
3. საქართველოს მოსახლეობის აღწერის ძირითადი შედეგები, თბილისი, 2002;
4. მ. მჭედლიშვილი, „იმპერიის მარწმუნებში, ელ. ვერსია, თბ. 2004.

Tamaz Phutkaradze

Georgia in Azerbaijan archival documents

Summary

Interesting data on Georgia are preserved in the State Historical and Central State Archives of Azerbaijan. In February-April 2019, the author of an article was in the Azerbaijani capital within the framework of the EU grant project "Horizon 2020" and had the opportunity to partially study the archival documents kept there. The article reviews these documents.

ბრძოლა ეროვნული ცნობიერების ჩამოყალიბებისათვის გათუშვი XIX საუკუნის გოგოლა და XX საუკუნის პირველ ნახევარში

20-საუკუნის დასაწყისისთვის ბათუმი უკვე მოზრდილი ქალაქი იყო. მიკროწკლული და ქვაფენილიანი ქუჩებით, ელსადგურით, წყალსადენებით, ვაჟთა და ქალთა გიმნაზიებით, სკოლებით, თითქმის ყველა ეროვნებისთვის სამოქალაქო სასწავლებლით, 120-საწოლიანი საავადმყოფოთი, ნურისის მოედანზე აგებული დახურული ბაზრით. მისაფლტეპული ტროტუარებით, ფოსტით, ქალაქის გამგეობის ახალი შენობით, რომელიც დღეს ამშვენებს ბათუმს. გაიხსნა ბანკები და მათი ფილიალები, დაწესდა ლომბარდი, და ა.შ. გააშორდა კულტურული ღონისძიებებიც. მიუღი დატვირთვით მოქმედებდა ე.წ რკინის თეატრი. უკვე ადარაღის ოცეზდა დედაქალაქიდან ჩამოსული თეატრალური დასხნის მიერ დიდგმული წარმოდგენები. გამონჩნდნენ ადგილობრივი თეატრალური ჯგუფებიც. ყველაფერი ეს ქალაქის თვითმმართველობის დაუღალავი უნარიანი საქმიანობის შედეგი იყო. გამონჩნდა ბევრი ნიჭიერი, სავრო და საქვეურო საქმისთვის თავდადებული მოღვაწე, რომლებმაც საბოლოოდ დამტკიცეს, რომ ქართველობას სხვაზე უკეთესადაც კი შეუძლია ხელმძღვანელობა და საზოგადო საქმეთა კეთება. თვითმმართველობაში მომუშავე მამულიშვილთა თანამოაზრენი და თანამოსაქმენიცი იყენენ ქალაქის სამხედრო ნაწილებში მომსახურე ქართველი ოფიცრობა და ჯარისკაცები. ზოგიერთი თვითმმართველობის ხმოსნადაც იყო არსებული და აქტიურად მონაწილეობდა საზოგადო საქმიანობაში. მაგალითად, ციხის სამხედრო ნაწილის შტაბის უფროსი პოლკოვნიკი იოსებ მდივანი, პოდპოლკოვნიკი ნიკო დუმბაძე და რა თქმა უნდა პოდპოლკოვნიკი დავით კლდიაშვილი, დიდი ქართველი მწერალი და მამულიშვილი. იყენენ სხვებიც რომელთა წარმონჩნა და სათანადო პატივის მიგება მომავლის საქმეა. მათი ეროვნული მოღვაწეობაც არანაკლები გმირობაა, რადგან იმპერიის რუსიფიკატორული პოლიტიკა სამხედრო ნაწილებში უფრო ძლიერი იყო: „შენი სამშობლო რუსეთია და შენც რუსი ხარ, რუსი“, – ასე უტენიდნენ თავს ქართველ ახალგაზრდებსაც სამხედრო ნაწილებში და ცდილობდნენ ექციათ მორჩილ, ბრძანების უსიტყვოდ შემსრულებელ მანქანებად. ჩვენნი ეროვნული მოღვაწეები შეერთებული ძალით ცდილობდნენ წინ აღდგომოდნენ ამგვარ ანტიდამიანურ და ანტიეროვნულ პოლიტიკას და ეშველათ, ცხოვრების სამსუბოზე გამოეყვანათ ეს ახალგაზრდები.

„ჯერ ადამიანი ვარ და მოქალაქე, შემდეგ კი სამხედრო მოსამსახურე“, – ასეთი სულისკვეთებით მუშაობდნენ დავით კლდიაშვილი და მისი თანამოაზრე სამხედროები ჯარისკაცებათ. ზრუნავდნენ მათი განათლებისა და კულტურული ღონის ამაღლებაზე. ასწავლიდნენ შეეცნოთ ცხოვრება, დავეცათ ეროვნული და პიროვნული ინტერესები, ადამიანური ღირსება. ცხადია ეს ხდებოდა შესაბამისი ღონისძიებების და საუბრების მეშვეობით და განაპირობებდა ოფიცერთა და ჯარისკაცთა დაახლოვებას რაც მიუღებელი იყო მაშინდელი მკაცრად იერარქიული სამხედრო წესრიგისთვის. ჯარისკაცისადმი ადამიანური მოპყრობა დანაშაულადაც კი თვებლობდა. სწორედ ასეთი სულისკვეთებით მუშაობის გამო ათივალწუნეს და პოლიტიკურად არასაიმედოდ სცნეს წარინებული ოფიცერი დავით კლდიაშვილი და ოცდაექვს წლიანი სამსახურის შემდეგ აიძულეს თავი დაენებებინა სამხედრო სამსახურისთვის, მაგრამ საქმე კეთდებოდა. სამხედრო სამსახურიდან განთავისუფლებულ ახალგაზრდებს, თავიანთ სოფლებში თან მიჰქონდათ შექენილი ცოდნა და კულტურული ღირებულებები, ეროვნული და სოციალური თავისუფლებების იდეები.

ანალოგიური შეიძლება ითქვას მუშათა შემთხვევაშიც. ამ დროისთვის ბათუმში მუშა-
ლეობის ნახევარზე მეტს გურიიდან, იმერეთიდან, სამეგრელოდან და აჭარის მთის სოფლე-
ბიდან გამოსული მუშა-ახალგაზრდები შეადგენდნენ. მათი ეროვნული გამოფხიხლებისა
და ახალი ცხოვრების ასარგვზე გამოხატულებად, ნივთიერი მდგომარეობის გაუმჯობესე-
ბასთან ერთად დიდი საგანმანათლებლო და კულტურული მუშაობა იყო საჭირო. უკვე
თქვით, რომ ჩვენმა ეროვნულმა მოღვაწეებმა ამ ამოცანასაც წარმატებით გაართვეს თავი.
კიდევ ვიმეორებ, რომ ესაა კულტურულ-საგანმანათლებლო მუშაობის ერთიანი ჯაჭვი, რო-
მელიც გაბმულია წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების პირველი სკოლის გახ-
სნიდან ბათუმში, აჭარის მთიანეთში ჩვენი საზოგადო მოღვაწეების მისიონერულ მოღვა-
წეობამდე.

ერთობ კოლორიტულად იხსენებს დავით კლდისფილი თბილისიდან თეატრალური და-
სის ერთ-ერთ ჩამოსვლას ბათუმში.

„...დასის ერთ-ერთი ჩამოსვლის დროს გავეცანი ქართველ არტისტებს: მარიამ საფა-
როვა-აბაშიძისა, ქეთო ანდრონიკაშვილისას, ვასო აბაშიძეს, სანდრო ყაზბეგს, ლალო მეს-
ხიშვილს, ნატო გაბუნიას, ესენი თამაშის გარდა საზოგადოებას ხიბლავდნენ თავიანთი
სიმღერებით, საუბრებით. ძლიერ იზიდავდა საზოგადოებას ქეთო ანდრონიკაშვილის ღე-
კური. ხანჯლებით ლეკურის პირდაპირ გოჯური მითამშე იყო სანდრო ყაზბეგი... ვის არ გა-
მოადვიებდა ლამაზი, ცქრიალა, საუცხოო კილოზე მოლაპარაკე საფაროვა-აბაშიძისა ან
ნატოს თამაშ-სიმღერა, ვასოს უნიჭიერესი თამაში და კუპლები, მესხიშვილსი დანახვა
და მოსმენა“... [1]

ამგვარ თეატრალურ დასებს დედაქალაქიდან ბათუმში ჩამოჰქონდათ ეროვნული სული
და ახალი ცხოვრების წყურვილი, გამოცოცხლების განცდა. წერა-კითხვის გამავრცელებ-
ელი სკოლის მატერიალური გაღარიბებისათვის ყოველწლიურად, 12 იანვარს, გ. ვოლსკო-
სა და ი. მესხის თაოსნობით, ქალაქის საკრებულო დარბაზში იმართებოდა ნინოთის დღე-
სასწავლი, რომელშიც მონაწილეობდნენ მწერლები და საზოგადო მოღვაწეები, თეატრალ-
ური დასები.

კულტურული-საგანმანათლებლოდ და საერთოდ საზოგადო მუშაობა არ შენელებუ-
ლა ლუკა ასათიანის გარდაცვალებისა და ივანე ანდრონიკაშვილის ქალაქისთავად არჩე-
ვის შემდეგაც. იგი ასათიანის ღირსეული მემკვიდრე გამოიღვა. 14 წელი უმეთაურა ქალაქს
და მისი აღმშენებლობის, ეკონომიკური და კულტურული წინსვლის ნამდვილი ორგანიზა-
ტორი იყო. მას კიდევ უფრო ხშირად უწევდა ბეწვის ხიდზე გაველა, რომ ეროვნული ცნობი-
ერების გაძლიერებისთვის ბრძოლა შეეთავსებინა სოციალური და პიროვნული თავისუფ-
ლებისა და თანასწოროებისათვის ბრძოლასთან. ამ იდეებით სულ რომ ხშირად გამოდიოდა
უკვე მომძლავრებული მუშათა კლასი. ეს იყო ქართველი ერის მნიშვნელოვანი ნაწილი და
მისი ინტერესების დაცვა ეროვნულ-განმანათლებლებელი მოძრაობის ნაწილი იყო.

„მუშებმა ნელ-ნელა ერთგვარი ორგანიზაციის შემოღება იწყეს. ხელმძღვანელებიც
ამისთვის ბათუმში ბლომად მოიპოვებოდნენ. ამასთან მესამე დასელები დღითიდღე აძლიე-
რებდნენ მუშაობას მათ შორის. აქ მათ ჰყავდათ უფროსი ხელმძღვანელები... ისიდორე რა-
მიშვილი, კარლო ჩხეიძე, საშა წულუკიძე... ნოე უღდანი, ფილიპე მახარაძე.

ამათ იმდენი მოახერხეს, რომ ქალაქში გახსნეს საჯარო ბიბლიოთეკა-სამკითხველო,
რომელსაც მოუგროვეს მრავალი წიგნი და უწერდნენ ჟრნალ-გაზეთებს. სამკითხველო ნუ-
რიაში იყო და მულამ სავეს იყო მკითხველი. დიდი მეცადინეობის შემდეგ გაიხსნა საკეი-
რო სკოლა ბარცხანაში... როტმისტის ქარხანაში. სკოლის პასუხისმგებელ გამგედ იყო

მღვდელი სიმონ თოთიბაძე... თოთიბაძე ახალგაზრდა მღვდელი იყო, გაღვივებული, მოწინავე აზროვნების მქონე პიროვნება.

... სკოლაში აუარებდა ხალხი დადიოდა. სწავლის გათავების შემდეგ იმართებოდა ერთგვარი საუბრები”[2].

ასეთივე სკოლა, ოღონდ იატაკქვეშ, მუშაობდა ნობელის ქარხანაშიც. როტშილდის ქარხნის მუშებმა კი სკოლა არ იკარგეს და დრამატული დასიც შეადგინეს. გადაწყვიტეს მუშებისთვის ეჩვენებინათ ცხოვრებისეული პიესები. დანიშნული ხელმძღვანელი ვერ გაუძლვა ამ საქმეს და მის ნაცვლად მოიწვიეს დავით კლდიაშვილი. შედეგიც წარმატებული იყო. მუშა არტისტებმაც და მათმა ხელმძღვანელმაც გამოიჩინეს თავი, ოღონდ ქარხნის ადმინისტრაციას და სამხედრო ნაწილის ხელმძღვანელობას არ მოსწონდა ყველაფერი ეს, რასაც კომფლექტები მოსდევდა ხოლმე. [3]

ჩვენმა საზოგადო მოღვაწეებმა კარგად იცოდნენ, რომ დედა სამშობლოს, თანამოქმედ რამდენიმე საუკუნით ჩამოშორებული და თითქმის გაუცხოებული აჭარელი კაცის ეროვნული გათვითცნობიერება ვერ მოხდებოდა აქ ქართული სკოლების, სხვა სასწავლებლებისა და კულტურული დაწესებულებების უქონლობის პირობებში. თუ აქაური ქართველი თავის მშობლიურ ენაზე არ შეისწავლიდა შოთას, ილიას, აკაკის, და საერთოდ ქართულ მწერლობას, მათში ვერ გაიღვიძებდა ქართული სული... და დაიწყო კიდევ კულტურულ-საგანმანათლებლო დაწესებულებების გახსნა, ქართული წიგნის გაფრცხვლება. თუ ილია ჭავჭავაძის თაოსნობით ამ საქმეს ბათუმში ივანე მესხი და მიხეილ შარაშიძე უძღვებოდნენ, აჭარის მთიანეთში ამ მისიას ჩვენი მოგზაური საზოგადო მოღვაწეები ასრულებდნენ. სხვა ერთნულ საქმიანობასთან ერთად იხინი მოსახლეობაში ავრცელებდნენ ქართულ წიგნებს, უპირველესად დედაენას. ესაუბრებოდნენ სამშობლოს ისტორიაზე, ასწავლიდნენ ახალი ცხოვრების ასპარეზზე გამოსვლას.

მაშინ ბათუმის ქუჩებში თურმე ყოველ ნაბიჯზე შეხედვლით გატაცებით მოსაუბრე ადამიანებს ქართული ჟურნალ-გაზეთებით ხელში. მუდამ ხალხმრავლობა იყო ნურთის ბაზარზე საირიდან ჭელიძის ბუკინისტური წიგნების მაღაზიაში. მაღაზიის პატრონი იაფად აყიდა სიმწრით მოგროვილ წიგნებს ღარიბ, მაგრამ ცოდანას მოწყურებულ ხალხზე უფრო ხშირად ჩუქნიდა მათ. მისი ასეთი მოღვაწეობის ფართო ასპარეზი აჭარის მთის მოსახლეობა იყო, სადაც ზაქარია ჭიჭინაძისთვის ხშირად სტუმრობდა წიგნებით დატვირთული [4]

ესეც ბრძოლა იყო, საქმიოდ მკაცრი და დაუნდობელი, რადგან რუსული ადმინისტრაციის წინააღმდეგობა ეროვნულობის მიმართ, აჭარის მკვიდრი მოსახლეობის ინტერესების უგულვებელყოფაშიც ცხადდებოდა. განსაკუთრებით მთიანი სოფლების დაბეჭავებული და ეკონომიკურად უღელსად მიმე მდგომარეობაში მყოფი მცხოვრებნი იყვნენ შეჭვივებულინი. მაგრამ ქართულ მოღვაწეთა დახმარებით ახალგაზრდობა მანაც იკვლევდა გზას ბათუმის სასწავლებლისაკენ და აქტიურად ერთვებოდა საზოგადო საქმიანობაში.

ამ მხრივ მეტად საგულისხმოა ქართულ ეროვნულ მოღვაწეთა მოგზაურობების ჩანაწერები აჭარის მთიანეთში.

„შარვაშიძეთა გარდა, (იგულისხმება თუფან-ბეგ შარვაშიძე ო. გ.) ქედის მიდამოებში სახლობენ ბეგები ბუჟანიძეები... მათი ოჯახი განთქმულია შეძლებით, დარბაისლობით და განსაკუთრებით, ქართული ენის ცოდნით. როგორც სხვაგან, აქაც ჩვენი ენის ბურჯკვად მანდილსენები თოვლებიან. მათ შორის არის დაცული ძველებული ქართული წერა”... 24 მარამობისთვის მშვენიერ დიდვას, სოფელ ქედასაც თავი დავეუკარით. თანამგზავრებულ მომყვებოდა ოთხი მოზარდი ყმაწვილი : ორი თოფალ-ბეგ შარვაშიძის შვილი და ორიც მი-

სი ნათესავი. ოთხივე ბათუმში, ახლად გახსნილ გიმნაზიაში უნდა მიებარებინათ. ორ მათგანს ბათუმის სამოქალაქო სასწავლებელში უსწავლია და ცდილობდნენ ჩემთან რუსულ ენის ცოდნით თავი გამოეჩინათ, თუმცა მეტად უჭირდათ ამ ენაზე ლაპარაკი. სამაგიეროდ მათ ქართული ლაპარაკის სმენას არა სჯობდა რა. მეტად საამო საყურებელნი იყვნენ ეს თავისუფალი შეიღწილი აჭარის მშენიერი ბუნებისა, აჭარულად კოხტად გამოწყობილნი, თავზე სირმიანი ყაბალახით... ოთხსავეს ცხენებზე ისე მაგრად ეჭირათ თავი, თითქოს ზედ დაბადებულანო. ქედის ბოლოში შემოგვიერთდა ბათუმელი ახალგაზრდა ბეგი აბაშიძე. მეტად კოხტა აჭარულადვე სირმიან ტანისამოსით გამოწყობილი. ქართულს წმინდად ლაპარაკობდა... აღმოჩნდა, რომ „წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ სკოლაში უსწავლია ბათუმში, განსვენებულ მოსე ნათაძის ხელში, სასოებითაც იხსენებდა თავის დაუფიქარ მასწავლებლის სახელს, მის გულკეთილობას და შეგირდების სიყვარულს, რაც ვიცი სულ „ჩვენმა მოსემ“ მასწავლაო, მაჰმადიანი ქართველები განსაკუთრებით ვუყვარდითო და მაშასავეთ ზრუნავდა ჩვენზედაო. რომ უფრო ვესიაშოვნებინეთ, მოგვიყვებოდა აკაკის, ჭაღა დიდელის, გურიელის ლექსები. იმდერა „სამშობლო ხვესურისა“, რომლისაც როგორც კილო, ისე სიტყვები მეტად მოსწონდა. ბოლოს ნაღვლიანად დასძინა : უფრო მეტი მეცოდინებოდა მაგრამ ორ წელიწადს დავრჩი ამ სკოლაშიო.

შევეყვით ლაპარაკს. საგნად ჩვენი ლაპარაკის თავისთავად, ბუნებრივად შეიქმნა ის კითხვა, რომელიც აქეთ სტუმრად ვადმოსულ ქართულ კაცს ყოველთ უწინარეს ებადება - კითხვა ეროვნული. თანამოსაუბრემ, 16-20 წლის ყმაწვილმა ქართველის გულს დაკოდილს უაღერსა და უსაღებუნა“.[5].

ამ რწმენით, ამ გარბობითა და სულისკვეთებით მოგზაურობდნენ ჩვენი საზოგადო მოღვაწეები აჭარაში, აღწერდნენ მის ყოფას, მიმე მემკვიდრობას და სახავდნენ უკეთესი მომავლისკენ წინსვლის გზებს, დედასამშობლო საქართველოსთან ერთად. ეროვნული ცნობიერების გაძლიერება, სწავლა-განათლება, კულტურის დონის ამაღლება, ახალი ცხოვრები ასპარეზზე თამამად გამოსვლა, - ნივთიერი ცხოვრების გაუმჯობესებასთან ერთად, იყო ქართული საზოგადოებრიობის ზრუნვის საგანი ამ მხარეში, და არა მხოლოდამ ამ მხარეში. მსგავს ზრუნვას მოითხოვდა აფხაზეთი, სამხრეთ საქართველოში ახლად განთავისუფლებული მაჰმადიანი ქართველობა და სხვა მხარეებიც, რომლებისთვისაც მეტად მტკივნეული იყო რუსული იმპერიული მმართველობა ამ მმართველობის წინააღმდეგ ქართველი ხალხის ბრძოლაში გაერთიანდა ეროვნული თავისუფლებისა და თვითგამორკვევისათვის და სოციალური თავისუფლებისათვის ბრძოლა. ეს განსაკუთრებით მძაფრად აისახა მუშათა მოძრაობასა და არმიასი, ამ შემთხვევაში ბათუმის სამხედრო ნაწილებში, სადაც ჯარისკაცთა უმრავლესობა ქართველები იყო.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. დ. კლდიაშვილი, ჩემი ცხოვრების გზაზე, ბათ., 1980, გვ. 32
2. იქვე გვ. 39
3. აჭარის სახელმწიფო მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდი № 76, საქ. 143, ფურც. 11
4. იქვე, ფურც. 45
5. თ. სახოკია, მოგზაურობანი, ბათ., 1978, გვ. 28

Fighting for forming national consciousness in Batumi at the end of XIX century and in first part of XX century
Summary

At the beginning of 20th century, Batumi was bigger than earlier. With carriageways, stations, water pipes, secondary schools for girls and boys, colleges almost for every nationalities, hospitals for 120 bed, and the market, which was built on Nuria's square. With Asphalted pavements, post and new building of town's government, which beautifies town today. Also banks and it's branches were opened, established pawnshop and etc. Cultural measures became more frequent. Set in motion the so-called iron theatre. Noone was wondered about theatre groups, who were arriving from the capital and were staging performances. Also appeared local theatre groups. Everything this was the result of untiring work of self-government. Appeared many talents and devoted people for their country, who asserted that Georgians can be leaders and can do general works.

ბაშულიშვილი

1878 წლის აგვისტოში ასრულდა ქართველი ხალხის საუკუნეობრივი ოცნება – აჭარა შეუერთდა დედა-სამშობლო საქართველოს. დიდხანს მზადდებოდა ამის ნიადაგი, განსაკუთრებით მე-19 ს. დასაწყისიდან, როცა სამხრეთ საქართველოს ეროვნულ-განმათავისუფლებელ ბრძოლას სათავეში ედგა სახელმწიფოებრივი ქართველი პატრიოტი **სელიმ ხიმშიაშვილი (1755-1815 წ.წ.)**.

შემდგომ წლებში სელიმის მეგობარები შეუწელებელ ბრძოლებს ეწეოდნენ ოს-მალთა წინააღმდეგ: **ქორხუსეინ, შერიფ, ნური და სელიმ (შეორე) ხიმშიაშვილები** და სხვები, მაგრამ 1878 წლამდე ამ ბრძოლებს შედეგი არ მოყოლია.

ჩვენ მიზნად დავისახეთ მკითხველის ყურადღება მივაპყროთ ერთ პატრიოტს, რომელმაც ხელი აიღო პირად საზღვრობებზე, საკუთარ სახლ-კარზე და უსიტყვოდ დაუთმო იგი რუსეთის არმიას. ეს იყო სელიმის შვილის აბდის (1789-1859 წ.წ.) ვაჟი ნური ხიმშიაშვილი (1835-1907).¹

სელიმ ხიმშიაშვილის სიკვდილით დასჯის შემდეგ მთელი სამხრეთ საქართველო მისმა შვილებმა გაიყვეს. ახმედს წილად ხვდა აჭარა და არტანუჯი, აბდის – შავშეთ-იმერხევი და სათლელი, ქორხუსეინს – ბანა, ხოლო დურუსუნი ტაოსკარს დაეუფლა.

აბდის გარდაცვალების შემდეგ შავშეთ-იმერხევი მისი შვილების სელიმის და ნურის მფლობელობაში გადავიდა.

ნური ხიმშიაშვილის ბიოგრაფიიდან ბევრი რამ ჩვენთვის უცნობია, მაგრამ მჭირი დოკუმენტებითაც შესაძლო ხდება იმ დეკადის დადგენა, რომელიც მან თავისი მხარის მოსახლეობის განთავისუფლების საქმეს დასდო.

ხიმშიაშვილთა ოჯახის, კერძოდ, სელიმისა და ნურის შესახებ პირველი წერილობითი და სარწმუნო ცნობები მოგვაწოდა **გ. ყაზბეგმა**, რომელიც 1874 წელს მოგზაურობდა სამხრეთ საქართველოში. „20 ივნისს – წერს იგი – მომქანცველი მოგზაურობის შემდეგ დაგბრუნდით სოფელ სათლელში, სადაც დავისვენეთ სტუმართმოყვარე **სელიმ-ბეგ ხიმშიაშვილის** სახლში.“ ამ უკანასკნელს გ. ყაზბეგი მთელს შავშეთში ყველაზე ძლიერ და გავლენიან პიროვნებად გვისახავს.

გ. ყაზბეგი პოლკოვნიკ **გურიელ გურიელთან** ერთად, როგორც მისი „მსახური“, სოფელ შინდობანში ეწვია ნური ხიმშიაშვილსაც. ამ უკანასკნელს სტუმარი ახასიათებს, როგორც კარგ მეურნეს, შრომისმოყვარე და განსწავლულ კაცს.

„ნური-ბეგი, სელიმ-ბეგის ძმა, ახალგაზრდა და ახალი წრთობის კაცია. მის მამულში (შინდობანში) მიეცა დასაბამი აბრეშუმის ჭიის წესიერ განვითარებას კონსტანტინოპოლში გამოცემული სახელმძღვანელოს მიხედვით. აქ სწორედ არის დაგვიტოლი თუთის ბალი, აგრეთვე ბაღა, სადაც იზრდება ფერადი კომბოსტო. გარდა ამისა აქვს რამდენიმე ძირი ლივანური ვაზი. საერთოდ ნური-ბეგის კარ-მიდამო თავის პატრონთან ერთად წარმოადგენს სასიამოვნო გამონაკლისს ქვეყანაში, სადაც შრომა და ცოდნა დადამინის მოთხოვნილებად არ ითვლება.“²

როგორც ცნობილია, გრ. გურიელმა და გ. ყაზბეგმა შავშეთში ჩასვლამდე იმოგზა-

¹ აბდის ცოლად ყავდა **სიმონ გურიელის** (გარდ. 1792 წ.) ასული **ეკსარია** (1785-1861).

² სამი თვე თურქეთის საქართველოში, 1876, გვ. 73.

ურეს აჭარაში. ინახულეს შერიფ ხიმშიაშვილი, რომელსაც გააცნვეს თავიანთი მიზანი – დაკავშირებოდნენ რუსეთის ხელისუფლებას და დახმარებოდნენ სამხრეთ საქართველოს განთავისუფლებაში. ასეთივე რეკომენდაცია მიიღო ნურიმაც, რომელიც სიხარულით შეხვდა მას.

რუსეთის არმიის გენერალური შტაბის პოლკოვნიკი **გ. ი. ლისოვსკი**, როცა აფასებს რუსეთის არმიისადმი შერიფ ხიმშიაშვილის დახმარებას, ეხება ნური ხიმშიაშვილსაც, რომელმაც კიდევ უფრო მეტი დახმარება გაუწია რუსეთის ჯარს. „თურქეთთან უკანასკნელი ომის დროს, – წერს იგი, – შერიფ-ბეგი, რომელიც აჭარის მმართველი იყო, საბოლოოდ ჩვენს მხარეს დადგა და ჩვენ გაგვიწია მნიშვნელოვანი სამსახური ისევე, როგორც შავშეთის მმართველმა ნური-ბეგმა.“³

ა. ფრენკელიც ეხება ნური-ბეგის პიროვნებას და აღნიშნავს, რომ მას „დიდი ნდობა ჰქონდა თავის ხალხში. საკმაოდ დახელოვნებული იყო სოფლის მეურნეობაში და თვლევოდა განვითარებულ, განათლებულ ადამიანად. მიუხედავად იმისა, რომ მეთაურობდა თურქეთის მილიციას, დიდი ხანია ურთიერთობა აქვს რუსეთთან.“⁴ 1877 წ. 2 დეკემბერს რუსეთის არმიის ქვედანაყოფმა, კერძოდ, არტაანის რაზმმა გეზი შავშეთისაკენ აიღო და სოფელი ხევა დაიკავა. 4 დეკემბერს რუსეთის ჯარმა ადგილობრივი მოსახლეობის მხარდაჭერით, რომელშიც განსაკუთრებით აქტიურობდნენ ემრულა მალაყმაძის რაზმელები, არტანუჯი, სოფლები ზემო და ქვემო ბაცა გაათავისუფლეს. ამით რუსეთის არმიას გზა გაეხსნა ბათუმისკენ.

შავშეთის მცხოვრებნი მატერიალურადაც დაეხმარნენ რუსებს, გადასცეს აკრეფილი გადასახადების ნაწილი, რომელიც ოსმალეთის მთავრობას დაუხარჯავი დარჩა: 2 000 ფუთი ხორბალი, 1200 ფუთი ქერი და ამდენივე სიმინდი. პირადად ნური ხიმშიაშვილის თაოსნობით შესაძლებელი გახდა არამარტო პროდუქტებით, არამედ იარაღით დახმარებაც. ამის შესახებ იგი გენერალ **კ. ბ. კომაროვს** სწერდა: „2 000 ცალი თოფი და 50 000 კილოგრამი ორციხობილა ჩამოიტანეს, ინქარეთ, ართვინი დაიკავეთ.“⁵ როცა მოუღენათა მსვლელობამ ნური-ბეგს საშუალება აღარ მისცა კვლავ ფარულად ემოქმედა რუსების სასარგებლოდ, მისივე თანხმობით საქმე ისე მოეწყო, თითქოს პროდუქტები რუსებმა ძალით წაართვეს. „ურთი რაზმი, არტაანის შტაბის უფროსის კაპიტან **ლევაშოვის** წინამძღოლობით, არტაანის ოლქის მმართველთან **მიხეილ მეფისოვთან** ერთად მოულოდნელად თავს დაესხა ნური-ბეგის მამულს, წამოიღეს ყველაფერი, რაც იქ იყო: ფურაჟი, კვების პროდუქტები და წამოიყვანეს თვით ნური-ბეგი, ვითომც სამხედრო ტყვე.“⁶

რუსეთ-თურქეთის ომის დამთავრების შემდეგ განთავისუფლებულ ქართულ პროვინციებში ფართო მასშტაბი მიიღო მოსახლეობის ემიგრაციამ – მუჰაჯირობამ. მოსახლეობის ნაწილს ოსმალეთის ხელისუფლება ძალით მიერეკებოდა. ნური ხიმშიაშვილი ვერ ურიგდებოდა ამ საშინელ მდგომარეობას; როგორც გაზეთი „დროება“ იუწყებოდა, ნური ხიმშიაშვილს გრიგოლ გურიელისათვის ოფიციალურად უცნობებია, რომ ოსმალები ხალხს ძალად მიერეკებოდნენ და დახმარებას ითხოვდა. გურიელს არ დაუყოვნებია,

³ გ. ი. ლისოვსკი, კოროხის მხარე. ბათუმი. 2015. გვ. 49. თარგმნა და გამოსაცემად მოამზადა რამაზ სურმანიძემ.

⁴ ა. ფრენკელი. შურუქ-სუს და ბათუმის ნარკვევები. თბილისი. 2012 წ. გვ. 142. თარგმნა აზის ახვლედიანმა. გამოსაცემად მოამზადა რამაზ სურმანიძემ.

⁵ Томкеев, Материалы для описания русско-турецкой войны 1877-1878 гг., т. II, Тифлис, 1908, стр. 337-338.

⁶ ა. ფრენკელი. იქვე.

სასწრაფოდ გაუზღაურა შვიარაღებული რაზმი, რომელმაც გზა გადაუჭრა ოსმალებს და აჭარლები თავიანთ სახლებში დააბრუნა. ნური ხიმშიაშვილის ამ სიგნალით გასაღებებს გადაურჩა ქობულეთის მოსახლეობაც. მათ რუსეთის საგანგებო რაზმმა მიუსწრო იმ მომენტში, როცა ატირებულ ბავშვებს და ქალებს ძალდატანებით ყრიდნენ გემებში.⁷

1878 წლის 30 აგვისტოს ბათუმში გენერალ კ. კომაროვთან ერთად შეაშეთიდან, ართვინიდან და მაჭახლიდან ჩამოვიდა დეპუტაცია. იგი შედგებოდა სასულიერო და საერო პირებისაგან. მათ ნური ბეგი ედგა სათავეში. ბათუმში, „სარისუსთან“ და „ბურუნთაბისთან“ მოუწყო ბათუმის გათავისუფლების ცერემონია, რომელიც ფაქტიურად აჭარის, შავშეთ-იმერხევისა და სხვა პროვინციების განთავისუფლების ზეიმიც იყო. ნური ხიმშიაშვილი ასევე აქტიურად მონაწილეობდა ისტორიულ ბანკეტზე, რომელიც დიმიტრი ყიფიანის ინიციატივით ქართველმა საზოგადოებრიობამ გაუმართა სამუსლიმანო საქართველოს დეპუტაციას თბილისში, 1878 წლის 20 ნოემბერს. აქ ნურის გარდა, ესწრებოდნენ ხუსეინ ბეჟანიძე, ხუსეინ აბაშიძე, ხასან ბეჟანიძე, სული-ბეგ მაჭახლევი, ახმედ ხალვაში, ოსმან მაკრიალელი, აჭარის მუფთი ხასან სურმანიძე და სხვები. დეპუტაციის თბილისში დახვდა შერთფ ხიმშიაშვილი. მოწინავე ქართველი ინტელიგენცია სიხარულით შეხვდა ახლად დაბრუნებულ ძმებს.

1880 წლის 6 აგვისტოს „დროებაში“ გამოქვეყნდა გენერალ-გუბერნატორ კ. კომაროვის ცნობა იმის შესახებ, რომ ნური ხიმშიაშვილი განწყობულია უზნის უფროსად შეაშეთსა და იმერხევში.

1881 წელს ბათუმში შეიქმნა მილიცია, ნურის მაიორის წოდება მიენიჭა და დაინიშნა მილიციის ინსპექტორად. „დროების“ კორესპონდენტის სიტყვით „ძალიან კარგი შთაბეჭდილება მოახდინა ამ დანიშნულებამ მთელს მხარეზე.“⁸

სამწუხაროდ, ცარიზმის უმადურმა ხელისუფლებამ სათანადოდ ვერ შეაფასა ნური ხიმშიაშვილის დამსახურება და რამდენიმე თვის შემდეგ გაათავისუფლა იგი დაკავებული თანამდებობიდან. ამ ამბავმა უკმაყოფილება გამოიწვია თვით რუსეთის ხელისუფლების უმადლეს მოხელეთა შორისაც. 1881 წლის პირველ მაისს კავკასიის მეფისნაცვლისათვის გაგზავნილ წერილში კანცელარიის მთავარი სამმართველოს უფროსი გენერალ-ლეიტენანტი დ. ს. სტაროსელსკი ეხება მუჰაჯირობის საკითხს. მოსახლეობის მასიური ემიგრაციის მიზეზად იგი ასახელებს რუსეთის მოხელეთა უმსგავსო მოქმედებას მცხოვრებთა მიმართ, აგრეთვე იმასაც, რომ თანამდებობაზე დანიშნული მაღალი ფენის ადგილობრივი მკვიდრნი (თეფფი-ბეგ ათაბაგი, ხუსეინ-ბეგ აბაშიძე, მარჯან-აღა მარშანი, დურსუნ-ბეგ თავდგირიძე, ნური-ბეგ ხიმშიაშვილი და სხვები) ამჟამად განთავისუფლებული არიან თანამდებობიდან. ამ ამბავმა ხელი შეუწყო მოსახლეობის აყრა-გადასახლებას.⁹

ცარიზმის მესვეურები გულუხვნი არც გრიგოლ გურიელის მიმართ გამოდგნენ. როგორც ცნობილია, რუსეთისადმი აჭარისა და შავშეთის მმართველების – შერთფ და ნური ხიმშიაშვილების ერთგულების გამოცხადებაში დიდი როლი ითამაშა გრ. გურიელმა. იგი ხიმშიაშვილთა დიდი ნდობით სარგებლობდა ნათესაური და კეთილმეზობლური დამოკიდებულების გამო. გრიგოლი რუსეთის ხელისუფლებასა და აჭარა-შავშე-

⁷ გაზ. „დროება“, № 190, 1878 წ. 21 სექტემბერი, გვ. 1-3.
⁸ გაზ. „დროება“, № 4, 1881 წ. 8 იანვარი, გვ. 2-3.
⁹ შ. შერტიშვილი, აჭარის წარსულიდან, თბილისი, 1964, გვ. 81, 82.

თის მმართველთა შორის შუამავლის როლში გამოდიოდა. მისი დამსახურება ერთობ საგულისხმოა. მიუხედავად ამისა, ომის დამთავრების შემდეგ მას სამხედრო ხარისხიც არ მიუმატეს, «კვლავ პოლკოვნიკად დარჩა და გენერლობა მხოლოდ მაშინ მიიღო წესისამებრ, როდესაც შურაძეცხოფილი სამსახურიდან გადადგა».¹⁰

მეფის ხელისუფლებაზე განაწყენებულ ნური-ბეგს გრიგოლ გურიელისთვის შემოუთვლია: „თუ ეგრეთი იყო რუსის მთავრობა. რომ შენც კი არ გცა პატივი, ჩვენ რაღად გვირნიე აქ დარჩენა, უმწყო მდგომარეობაში რომ ჩავევადით.“¹¹

ნური ხიმშიაშვილი კარგი ავტორიტეტით სარგებლობდა ბათუმის ქართველ ინტელიგენციაში, რომელთანაც კონდა ახლო ურთიერთობა. დავით კლდიაშვილი ივონებს, რომ ბათუმის ოლქის უფროსის თანაშემწის მელიტონ ლორთქიფანიძის ოჯახში ხშირად იკრიბებოდნენ გულო გაიკაციოშვილი, დედე ნიჟარაძე, თუფან შერვაშიძე, ბუგანიძეები, აბაშიძეები, ხიმშიაშვილები და სხვები. ერთ-ერთი მათგანი ნური ხიმშიაშვილი იყო. მას კარგი დამოკიდებულება ჰქონდა ილია ჭავჭავაძესთან. თვით ილია ნური ხიმშიაშვილს აფასებდა როგორც მოწინავე ადამიანს, ქართული კულტურისა და განათლების მოამბეს, მეზნებარე პატრიოტს. საყურადღებოა, რომ ბათუმში ქართული სკოლის გახსნასთან დაკავშირებით ჩამოსულმა ილიამ ადგილობრივი მცხოვრებლების საგანგებო თათბირი სწორედ ნური ხიმშიაშვილის სახლში მოაწყო. თათბირს მასპინძლის გარდა ესწრებოდნენ მოწინავე ადამიანები: ხუსეინ ბუჟანიძე და ხუსეინ აბაშიძე, აგრეთვე ბათუმის უბნის უფროსი ლუკა პეტრეს ძე გაბუნია.¹²

როცა რუსეთის ხელისუფლებისაგან განაწყენებულმა და სამსახურიდან დათხოვნილმა ნურიმ გადაწყვიტა ბათუმიდან წასვლა, ილიას წერილი მისწერა, რომლითაც ატყობინებდა, რომ ის ტოვებს ბათუმს, მიდის შავშეთში თავის მამულში საცხოვრებლად. ამასთან ერთად თხოვს ილიას, ბათუმის მსგავსად შავშეთშიც გახსნან ქართული სკოლა, რათა ჩვენმა შვილებმა დედაცა ისწავლონ.

საყურადღებოა, რომ ნური ხიმშიაშვილი პირად ხარჯებსაც არ ერიდებოდა, ოღონდ ქართული სკოლა გაიხსნას. იგი ილიას პირობას აძლევს, რომ შეკრებს 60-80 მოსწავლეს, აქედან 12 შეძლებულების შვილები იქნებიან, დანარჩენებს, ე. ი. 48-68 ბავშვს, ღარიბებს და ობლებს მე თვითონ მივცემ სარჩოს.

ნური ხიმშიაშვილის წერილში გამოხატულია ჭეშმარიტი მამულიშვილობა, იმის იმედი, რომ ამ კუთხის ქართველობა დაეწაფება თავის დედაენას, მშობლიურ კულტურას. ვფიქრობთ, ინტერესს მოკლებული არ იქნება ამ წერილის მთლიანად და უცვლელად გამოქვეყნება:

„ბათუმი, 31 მარტს 1882-სა წელსა!

მოწყალეო ხელმწიფეო, კნიაზ ილია გრიგორიევიჩი.

უპირველესად თქვენს ბედნიერებას და კეთილდღეობას ვისურვებ და ვთხოვ ყოველად შემძლე ღმერთს თქვენს წარმატებას და თქვენს დღევარძეობას. თუ ჩემს ამბავს იკითხავთ, ღვთის წყალობით კარგაა ვარ. ამ მოკლე ხანში ვტოვებ ბათუმს და მივდივარ ჩემს მამულში, შავშეთის მაზრაში. გწერთ ამ წერილს, რადგანაც თქვენი ნახვა შეუძლებელია ბევრს ხანს არ მომიხდეს რაიმე მიზეზების გამო და რადგანაც თქვენთან ცოტა რამ შესახვეწნი საქმე მაქვს. საქმე იმაშია, რომ მსურს შავშეთში სკოლა დაარსდეს, რათა იქა მცხოვრებთა, რომელნიც ქალაქებს მოშორებულნი არიან, მიეცეს საშვალეობა,

¹⁰ ე. თაყაიშვილი, რჩეული ნაშრომები, ტ. I, 1968 წ. გვ. 292.

¹¹ იქვე.

¹² საქ. ცსიკ, ფ. 481, ს. 26, ფურ. 45.

აღზარდონ თვისი შვილები და ასწავლონ მათ ჩვენი დედა ენა. თუ შესაძლებელია, ყნობა ზო იღია გრიგორიევის, თქვენ გთხოვთ იშუამდგომლოთ „წერა-კითხვის საზოგადოების“ წინაშე, რომლის თავმჯდომარე თქვენ ბრძანდებით, რომ ბათუმის სკოლა, რომელშიც მაჰმადიან ქართველთა შვილები არ მოიპოვებინ, გარდმოიტანონ შავშეთში. თუ ეს რაიმე მიზეზების გამო შეუძლებელი იქნება, მაშინ გთხოვთ „წერა-კითხვის საზოგადოებაში“ მასწავლებელი დაგვიინშნოს და მისცეს მას ჯამაგირი; რაც შეეხება სახლსა სკოლისათვის და მასწავლებლისათვის, მე მივცემ მუქათა სადგომს და მის მოწყობილობას, და ვალად ვიდებ შეუკრიბო ყმაწვილები რიცხვით 60-80, მათ შორის 12 ბუციების ყმაწვილები, ღარიბებს და ობლებს მე თვითონ მივცემ სარჩოს. რაც შეეხება მე, ჩემ მიერ დაპირებულს ჯეროვანათ ადვანსრულებ და იმედი მაქვს, რომ თქვენც მიაქცევთ ყურადღებას ჩემს წინადადებას. მე ამ საქმეზე მქონდა მოლაპარაკება კნიაზ ნიკო ერისთავთან, რომელიც ამ მოკლე ხანში თბილისში წამობრძანდება, და იმედი მაქვს, თქვენც გადმოგცემს ჩემს სურვილს.

აქ, ბათუმში ბევრს გვიჭირს ყმაწვილების ჩამოყვანა, ზოგს ბათუმის ჰაერს აუტანლობის გამო და ზოგს ქალაქის სიშორის და სიღარიბის გამო. იქ კი შავშეთში ჩემს მეცადინეობას არ მოვაკლებ, რადგანაც მე იქ ვაპირებ დარჩენას ჩემს სახლობაში. იმედი მაქვს, ყოველივე ამაზე გვაცნობებთ თქვენს გადაწყვეტილებას და შეძლებისამებრ დაგვიხმარებით. მერმე მწვიდობთ.

თქვენი პატივისცემული და ერთგული ნური-ბეგ ხიმშიაშვილი.¹³

სკოლის გახსნის საჭიროების შესასწავლად საზოგადოებამ შავშეთში გაგზავნა სერგეი მესხი, რომელმაც, მართალია, იქ ჩასვლა ვერ შეძლო, მაგრამ საზოგადოების წინაშე დააყენა საკითხი შავშეთში ქართული სკოლის დაარსების აუცილებლობის შესახებ. მიუხედავად ამისა, მატერიალური ხელმოკლეობის გამო იმხანად საზოგადოებამ ვერ დააკმაყოფილა ნური ხიმშიაშვილის თხოვნა.¹⁴

არსებული საბუთებით მტკიცდება, რომ ნური ხიმშიაშვილმა 1904 წელს თადარიგის პოდპოლკოვნიკის წინამძღე მიაღწია. მისი ავტორიტეტზე შავშეთ-იმერხეეში იმდენად დიდი იყო, რომ ადგილობრივი ჩინოვნიკებისგან შევიწროებული მოსახლეობა ყველა საკითხზე (ეს ეხებოდა თუ არა მას) ნური-ბეგთან მიდიოდა. ეს კი რუსეთის ჩინოვნიკებს ხელს არ აძლევდა. აჭარის ასსრ სახელმწიფო არქივში¹⁵ დაცული დოკუმენტიდან სჩანს, რომ შავშეთ-იმერხეეის უბნის უფროსს სეიფულა-ბეგ ათამალიბეგოვს წაუქეზებია სოფლების დაბაწვრილის და სათელელის მამასახლისები ახმედ-აბა ჯიმშურაძე და ალი სულეიმან-ოღლი, რომელთაც 1904-1906 წლებში ბათუმის სამხედრო გუბერნატორთან, გენერალ-მაიორ მ. ნ. დრიაგინთან შეუტანიათ საჩივარი. მასში აღნიშნული იყო, თითქოს ნური და მისი შვილი ფერთო ხიმშიაშვილები ავიწროებდნენ ამ სოფლების მოსახლეობას და დებულებდნენ ქრთამებს. გუბერნატორმა დაავალა ართვინის ოლქის უფროსის მოვალეობის შემსრულებელს კაპიტან ბ. პ. ჩიქოვანს და არტანუჯის უბნის უფროსს კაპიტან პ. მ. სტაროსელსკის, შეესწავლათ ეს საკითხი. დაკითხვის დროს ნური-ბეგს არ უარყვია, რომ ამ სოფლების მოსახლეობა დახმარებისთვის მას მიმართავდა

¹³ საქ. ცსა, ფონ. 481, ან. 1, საქმე 33, ფურც. 72-73. წერილი ხაყვინიერო მიმოქცევაში პირველად ჩვენ შემოვიტანეთ (იხ. კ. „აქორხი“, №1, 1971 წ. გვ. 70-78). როგორც აწ. განსვენებულმა პროფესორმა გურამ შარაძემ გადმოგვცა, არქივში გაჩენილი ხანძრის შედეგად ეს წერილიც განადგურდა და იგი მხოლოდ ეურნალმა „აქორხმა“ შემოინახა.

¹⁴ გ. ნიორაძე, პირველი ქართული სკოლა ბათუმში. ბათუმი, 1950 წ. გვ. 18, 19.

¹⁵ აჭარის ასსრ სახ. არქივი. ფ. I, საქმე № 103.

და მადლობის ნიშნად სახუკარი მიართვა. უსაფუძვლო საჩივარი უარყოფილ იქნა. ტრიგანი სიფოულა-ბეგი სხვაგან გადაიყვანეს, ხოლო ნური-ბეგს მიეცა ოფიციალური უფლება, ზედამხედველობა გაეწია ართვინის ოლქის ზოგიერთ სოფელზე. ეს ფაქტი ერთხელ კიდევ მეტკველებს ნური ხიმშიაშვილის დიდ პოპულარობაზე.

რაც შეეხება ნური-ბეგის ოჯახს და ახლობლებს, ზოგიერთის შესახებ არსებობს კანტიკუნტი ცნობები. უფროსი ძმა **ქამილი** ნურისაგან განსხვავებით სულთნის სამსახურში შესულა და ერთხანს მინისტრის მოვალეობასაც ასრულებდა. შემდეგ მას, როგორც აჭარელთა გადასახლების მომხრეს, მუჰაჯირთა გამგეობა დაავალეს. სამწუხაროდ, ხიმშიაშვილთა ეს წარმომადგენელი გულმოდგინედ ასრულებდა ამ უღირს საქმეს.¹⁶

უმცროსი ძმის **შაქირის** შესახებ სხვა არა ვიცით რა, გარდა იმისა, რომ მოწამვლით დაიღუპა. ნურის ცოლად ყავდა ძენწმანელ (ქედის რაიონი) **ხეირულა სურმანიძის ქალი ადიღე**. მისგან ნურის ერთი ვაჟი ფერთო შეეძინა, რომელიც რუსეთის არმიამ მსახურობდა და პოდპორუჩიკის ჩინამდე მიუღწევია. მას ცოლად ყავდა შერიფ ხიმშიაშვილის ქალი **ნაზიმი (თედო სახოკიას** შეცდომით აქვს აღნიშნული, თითქოს ნაზიმი ნურის ყავდა ცოლად), ნაზიმსა და ფერთოს ყავდათ ერთი ვაჟი **ნეჯიბი**.¹⁷

ნური ხიმშიაშვილის ნათესაური ურთიერთობა აკავშირებდა გურიელებთან, ოდიშის თავად ჯაიანებთან და ერისთავების გურიის შტოსთან. როგორც ცნობილია, მე-18 საუკუნის მიწურულს გურიის მთავარმა **სიმონ გურიელმა** (გარდ. 1792 წ.) და აჭარის მმართველმა სელიმ ხიმშიაშვილმა (1755-1815) მეზობლური ურთიერთობის გათვალისწინებით გამო გადაწყვიტეს დამოუკიდებელიყვნენ. 1790 წელს სელიმმა 1 წლის ვაჟი აბდი (1789-1859) დანიშნა სიმონის ქალიშვილზე კესარიაზე (1785-1861). დაკრძალულია კულაშში, ჯვარცმის ეკლესიაში). კესარია ხიმშიაშვილთა კარზე გაიზარდა, სრულ ასაკონების მიღწევისთანავე აბდი და კესარია შეუღლდნენ. შეეძინათ 4 შვილი: სამი ქალი და ერთი ვაჟი. გურია-აჭარას შორის მართლაც ჩამოვარდა მეგობრობა, შეწყდა ურთიერთთავდასხმები და ტაციობა, მაგრამ ქართული მხარეების დაახლოება აშინებდა რუსეთის ხელისუფლებას ქვეყნის ძალების გაერთიანების გამო და ათასგვარი ხრიკებით ცდილობდა მათს დაშორიშორებას.

კავკასიის მთავარმართებლის რჩევით 1819 წელს **მამია გურიელმა** ორი თვით სამშობლოში მოიწვია კესარია. იგი გურიაში ჩვილი ბავშვით ესმათი (1819-1893). დაკრძალულია ქუთაისში, წმიდა გიორგის ეკლესიაში) ჩავიდა. ორი თვის გასვლის შემდეგ ქალმა მოითხოვა აჭარაში დაბრუნება, მაგრამ **ა. პ. ერმოლოვის** (1772-1861) წნეხის ქვეშ მყოფმა მამიამ იგი აჭარაში აღარ გაუშვა. საქმეში გურიის მღვდელმთავარიც ჩაერია და კესარია საბოლოოდ ჩამოშორდა აჭარაში დატოვებულ მეუღლესა და სამ შვილს.

აბდი ხიმშიაშვილის ქალი ესმა მიათხოვეს ოდიშელ თავადს პოლკოვნიკ **ოტია ჯაიანს**, რომელიც 1841 წელს გურიის აჯანყების დროს დაიღუპა. მისგან ესმა შეეძინა ერთი ქალი **ზარზღე**, რომელიც გურიის თავადს **დავით ერისთავს** მისთხოვდა. ამათი შვილი იყო ცნობილი დრამატურგი, მწერალი, მსახიობი და გურიის თავადაზნაურობის მარშალი მუსლიმან ქართველთა ასეულის მეთაური **კონსტანტინე (კოწია) ერისთავი** (1899-1931), რომელთანაც ნათესაობდა ნური ხიმშიაშვილი.

¹⁶ გაზ. „დროება“, №4, 1881 წ. 8 იანვარი, გვ. 2-3.

¹⁷ კ. ატორიხი. იქვე.

მე კარგად ვიცნობდი კოწია ერისთავის შვილებს: ცნობილ კინომსახიობს ნუგაზ მხატვარ გიორგის, მათს უმცროს დას მარიამს და მომღვწეო თაობებს. სწორედ აქვე მხილველის და თანამედროვის, გიორგი ერისთავისგან შევიტყვე ნური და კოწიას ახლო მეგობრული და ნათესაური ურთიერთობის შესახებ (რამაზ სურმაანიძე. „ერთხელ ვიხილეს“ ავტორის ვინაობა და დგაწლი. ჟ. „ჭოროხი“, №4, 1975 წ. გვ. 87-94).

ნური ხიმშიაშვილთან ერთ-ერთ შეხვედრას გიორგი ასე აღწერს: მაშინ 12 წლის ვიქნებოდი, გუბერნატორი ახლად შეცვლილი იყო, მამამ ქუთაისში ჩამოგვიყვანა, სასტუმროში გაეჩერდით. ქალაქში ცოტა ხნით გასულ მამას მაღალი, საკმაოდ ხანშიშესული, ჩოხა-ახალუხში და მოსირმულ ყაბალახში გამოწყობილი, პოდპოლკოვნიკის სამხრებიანი კაცი შემოეყვა. „დედაჩემის ბიძაო“ – მითხრა მამამ. საუბრიდან გავიგე, რომ ეს კაცი ნური ხიმშიაშვილი იყო, მის შესახებ სხვა დროსაც ბევრი კარგი რამ გამეგო, დიდი მგზნებარებით დაპარაკობდა, ღამაზი ქართულით, შიგა და შიგ მთიულურ-ხევსურულსაც გამოუტყვედა ხოლმე.

– ასეთ დროს შავშეთიდან ქუთაისში რამ ჩამოგაგლო? – ჰკითხა მამამ ნურის.

– ეჰ, ჩემო კოწია, დღეს ერთი ქუთაისელიც შემეკითხა და პირდაპირ მივახალე – სამსახურმა ჩამომიყვანა – მეთქი, მაგრამ გზაზე, სანამ შენ გადაგყვებოდი, ერთი ამბავი გამახსენდა, მამაჩემის ნაამბობი: ერთ ვლექს ცხენის გაყიდვა გადაეწყვიტა თურმე, მაგრამ ყველა მომხველელი ცხენს პირს უღებდა, კბილებს უსინჯავდა, რატომღაც ყველა იწუნებდა. ხალხთან შეხვედრისას ისე მიეჩეია ცხენი ამას, რომ თუ ვინმე ეზოში ჩაივლიდა, პირს თავისით აღებდა და კბილებს აწვენებდაო. ასეა ჩემი საქმეც. გუბერნატორებს ხშირად ცვლიან და ყოველ შეცვლაზე ჩემი სახლობიდან, შავშეთიდან, მეც ჩამოეჯირითდები ქუთაისში, ვეწვენო, რომ სამსახურიდან გაგდებულს ცუდი რაიმე არ დამწაობონო.

ნური ხიმშიაშვილის შემდგომი ცხოვრებიდან ბევრი რამ უცნობია, მაგრამ ის, რაც ვიცით, საკმარისია იმისთვის, რომ ნური ხიმშიაშვილი დავაყენოთ დამპყრობთაგან მიტაცებულ ქართული პროვინციების განთავისუფლებისა და საქართველოს გაერთიანებისთვის მებრძოდ მამულიშვილთა გვერდით.

აბსტრაქტი. აჭი სოფელია სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში. იგი ორ ნაწილადაა გაყოფილი, ერთი ნაწილი ოზურგეთის, ხოლო მეორე ქობულეთის მუნიციპალიტეტს განეკუთვნება. სოფელს საინტერესო ისტორია აქვს, ის გვიან შუა საუკუნეებში ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი პუნქტი იყო სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში. აჭიში მდებარეობს წმინდა ვიორგის მონასტერი, შუა საუკუნეების ქართული მართლმადიდებლური ეკლესია.

საკვანძო სიტყვები: აჭი, წმინდა ვიორგის მონასტერი, ოზურგეთი, ქობულეთი.

საქართველოში ორი სოფელია აჭის სახელწოდებით. ერთი ოზურგეთს, ხოლო მეორე ქობულეთს ეკუთვნის. ეს სოფლები ერთმანეთს ესაზღვრება და ადრე ერთ სოფელს წარმოადგენდა, მისი გაყოფა XVIII საუკუნეში ოსმალეთის მიერ საქართველოს ტერიტორიების დაპყობასა და ახალი საზღვრების გაკლებასთანაა დაკავშირებული, რამაც გახდინა საქართველოს მოსახლეობა და მათ შორის ერთი მთლიანი სოფელი აჭი. ადგილმდებარეობიდან გამომდინარე, ოზურგეთის აჭს ქვემო, ხოლო ქობულეთის აჭს ზედა აჭად მოიხსენიებენ. სოფელი გაშენებულია მდინარე აჭისწყლის ორივე სანაპიროზე. თავდაპირველად ზედა აჭი ღიხაურის სასოგადოებაში შედიოდა. 1930-იან წლებში ქობულეთის ნაწილი გახდა. დღესდღეობით შედის ქაქუთის თემში.

ეტიმოლოგიურად, სოფლის სახელს უკავშირებენ ჭას, რომელსაც რელიეფურად წააგავს სოფელი. ის ყველა მხრიდან შემოსაზღვრულია ცამდე აშოლტილი მთებით.

სოფელში მდებარეობს წმინდა ვიორგის სახელობის ეკლესია, რომელსაც გადმოცემით თამარის სახელთან აკავშირებენ. ეკლესიას აქვს წარწერები, რომელიც ეკლესიის აგების მიახლოებით თარიღთან დაკავშირებით მსჯელობის გარკვეულ საფუძველს იძლევა. ამ წარწერას ექვთიმე თაყაიშვილი შემდეგნაირად კითხულობს: „წმიდაო ვიორგი, მეოხ ექმენ პატრონთ საღირს რატს და უშანიანს (?) და მეოხ ექმენ ნიკოლოზ აჭიელს და კალატოზთა მიქელს და მხეციძესა (?)“ (თაყაიშვილი, 1907:24).

თინათინ ყაუხჩიშვილი იმავე წარწერას სხვაგვარად კითხულობს: „წმიდაო ვიორგი, მეოხ ექმენ პატრონთ: საღირს, რატს და ბნიანს(ს - ?) და მეოხ ექმენ ნიკოლოზ აჭიელსა და კალატოზთა: მიქაოს და მხეცსა“ (ყაუხჩიშვილი, 1951:107-108).

წარწერაში მოხსენიებული პირებიდან გურიის წერლობით ძეგლებში მხოლოდ ნიკოლოზ აჭიელია ცნობილი, რომელიც XVII-XVIII საუკუნეებში მოღვაწეობდა. ექვთიმე თაყაიშვილი ამ პიროვნებას წარწერაში მოხსენიებულ ნიკოლოზ აჭიელთან არ აიგივებს და ფიქრობს, რომ წარწერა უფრო ძველია, რასაც ამყარებს წარწერაში მოხსენიებული პიროვნებების სახელები – საღირი და რატი.

თ. ყაუხჩიშვილი ეკლესიის ამ წარწერას, მისი პალეოგრაფიული ნიშნებიდან გამომდინარე, XIII-XIV საუკუნეებით ათარიღებს.

სოფლის მაცხოვრებელთა გადმოცემით აჭის ტერიტორიაზე გადიოდა გზა, რომელიც ხეობას აკავშირებდა სოფელ ტყემაკარავთან და ხინოსთან, აღნიშნული გზა ერთობ მნიშვნელოვანი გახლდათ, იმდენად რამდენადაც იგი წარმოადგენდა ოზურგეთისა და ქობულეთის მთავარი დასახლების, ხინოს დამაკავშირებელ გზას. სოფლის მაცხოვრებელთა ინფორმაციით, ეს გზა ქვით ყოფილა მოსწორებული და მოპირკეთებული, რომლის ნაშთებიც დღესაცაა შემორჩენილი.

სოფლის ჩრდილო-აღმოსავლეთით, მთის ძირას ყოფილა ციხეც, რომელიც ვერც
ტროლებდა ხეობას. მას ერთობ სტრატეგიული ადგილი ეჭირა. ვახუშტი ბატონიშვილი
წერს: „ამ ხინოს მდინარის სამხრით, მთის ძირს, არს აჭვს ციხე კარგი“ (ბატონიშვილი,
1904:322). ციხე დღესდღეობით შემორჩენილია მხოლოდ ნანგრევების სახით.

აქი ისტორიულ დოკუმენტებში პირველად მოიხსენიება XVII საუკუნის პირველ ნა-
ხევარში, 1614 წლის საბუთში, რომელიც წარმოადგენს სვიმონ გურიელის შეწირულობ-
ის წიგნს აჭის ეკლესიისადმი. დოკუმენტიდან ვიგებთ, რომ აჭის წმინდა გიორგისთვის
შეუწირავთ ხუთი კომლი: მჟავანაძე სიქანდრა, ტაკიძე ივანა, გორგიოშიძე ბაიჭულა, სა-
ლუქაძე მახარობელი, გოგინაისშვილი მხარაული თავიანთი ოჯახებით და ქონებით.
ვარდა ამისა გურიელს ეკლესიისთვის შეუწირავს: „აჭს ტყე და წყალი უნაგირას აქათ
სანისლოს ქვას შეკვეთს, იქიდანაჲნ ტყემაგარის ჯვარს წითლობამდი. წითლობი ნაც-
ხავატევის სერს რომ ჩამოსდევს, ნაბადისა სერს აქეთი-ეს სალორფინედ შემოგვიწი-
რავს. როდესაც საყდარი გარდიტყეობდეს ჭყიმარტით და ნაბადათ გარდიტყეობდეს.
ნაბადა დადამა ნადირაულს ჩამოჰკუთოს. ნადირაულიდადამან მღვვის კარს ამოღმა – ეს
ხელ შეუვალად წმიდის გიორგისათვის შეგვიწირავს“.

საბუთში მოხსენიებული ზოგიერთი ტოპონიმი აჭის ტერიტორიაზე დღესაც გვხვებ-
და. სანისლობო (სანისლო) პქვია ტყეს, ჭყიმარტე – ტყე ნაბადა – სათესი, საძოვარი.
ვარდა ამისა, საბუთში მოხსენიებულია სოფელი ნაცხავატევი და ტყემაგარი, რომელიც
საგარაუოდოდ სოფელ ტყემაკარავს უნდა გულისხმობდეს.

მდინარე აჭისწყლის ხეობის სიღრმეში ერთ-ერთ ადგილს ერთობ საინტერესო სახე-
ლი, ნარუსაღა პქვია. სოფლის მოსახლეობის გადმოცემით, ამ ადგილას მომხდარა შე-
ტაკება თურქეთისა და რუსეთის შეიარაღებულ ჯარებს შორის 1877-1878 წლების რუ-
სეთ-თურქეთის ომში.

საბუთში გვხვება ხუთი გვარი. ესენია: მჟავანაძე, ტაკიძე, გორგიოშიძე, სალუქაძე,
გოგინაისშვილი. მჟავანაძეები და სალუქაძეები(იგივე სალუქაძე) დღესდღეობით ცხოვ-
რობენ როგორც ლიხაურში, ისე აჭში. უფრო მეტიც სალუქაძე ერთ-ერთი ყველაზე გავ-
რცელებული გვარია ამ სოფლებში და აჭის მოსახლეობა სალუქაძეებს სოფლის პირ-
ველ მაცხოვრებლებად მიიჩნევენ. როგორც ჩანს, XVIII საუკუნეში, ოსმალეთის იმპერიის
მიერ ახალი საზღვრების გაგელების შემდეგ, სალუქაძეების ერთი ნაწილი, რომელიც
ზემო აჭის ტერიტორიაზე სახლობდა, მოექცა ოსმალეთის იმპერიის საზღვრებში და გა-
მუსლიმანდა.

რაც შეეხება გორგიოშიძეს, ეს გვარი გვხვება მეზობელ სოფელ ლიხაურში, გოგ-
როშიის ფორმით. ტაკიძე და გოგინაისშვილი (გოგინაშვილი) ამ სოფლებში თანამედ-
როვე დროში არ სახლობენ. თუმცა, ტაკიძეთა გვარი გავრცელებულია როგორც ქობუ-
ლეთის, ისე ოზურგეთის რაიონებში. შესაძლებელია, რომ ადგილი ჰქონოდა შიდა მიგ-
რაციას.

ვარდა ზემოთ მოხსენიებული გვარებისა აჭში სახლობენ: ცეცხლაძეები, კვესიცი-
ვილები, კაკალაძეები, მახარაძეები, კეკელიშვილები, ვერულიძეები, ლაზიშვილები, ბე-
ჟანიძეები, იფშირაძეები, კარალიძეები, ხაჯიშვილები, ჯინჭარაძეები, ჩაველიშვილები.

საინტერესო ისტორია აქვს კვესიცივილითა გვარს. გვარის წარმომადგენლების
ცნობით მათი წინაპარი კასპიდან მოსულა. მას გარკვეული უთანხმოება მოსვლია ბა-
ტონთან, რის გამოც იძულებული გამხდარა ქართლი დაეტოვებინა და ოსმალეთის საზ-
ღვრებში მოქცეული კინტრიშის ხეობას შეფარებოდა. ერთი ცნობით თავდაპირველად
ის ხინოში, ხოლო მეორე ცნობით ტყემაკარავში დასახლებულა, ისლამი მიუღია და გვა-

რი თურქული ფორმით-კვესიოლად გადაუკეთებია, მოგვიანებით კი აქვენი წინიდან წაშლილი და მდინარე აჭისწყლის მარცხენა სანაპიროზე დასახლებულა, სადაც დღეს კვესიოშივილები ცხოვრობენ. აქვე უნდა აღინიშნოს ის საინტერესო ფაქტი, რომ კასპის ტერიტორიაზე დღესაც სახლობს გვარი კვესიაშივილი. ეს ფაქტი ამ თქმულებას ამყარებს და იძლევა ვარაუდის საშუალებას, რომ ეს მართლაც ასე მოხდა, ხოლო გვარის ტრანსფორმაცია კვესიაშივილიდან კვესიოშივილად დაკავშირებული უნდა იყოს დასავლეთ საქართველოს და ძირითადად გურულ კილოსთან, სადაც ხშირად გვხვდება გვარები მსგავსი ფორმით.

სალუქვაძეებთან ერთად, სოფლის პირველ მაცხოვრებლებად კეკიეიშვილებს მიიჩნევენ.

სოფლის ერთ-ერთ ძირძველ მოსახლედ აღიჩნეული ცეცხლაძეების საგვარეულოც, ეს გვარი დღესდღეობით ფართოდაა გავრცელებული როგორც ოზურგეთში, ისე ქობულეთში. ცეცხლაძეები სახლობდნენ ხინოშიც, ქობულეთის აჭშიც, ოზურგეთის აჭსა და ლიხაურშიც. დროთა განმავლობაში, ქობულეთის სხვადასხვა სოფლებიდან გადმოსახლებულან სხვადასხვა გვარები. ცხემანიდან გადმოსახლებულან მახარაძეები და ბუქანიძეები. თანდათანობით დასახლდნენ: ვერულიძეები, ლახიშივილები, ჯინჭარაძეები, ჩავლეიშვილები, იფშირაძეები, კარალიძეები, ხაჯიშვილები. აგრეთვე სოფელში სახლობდა, თუმცა დღესდღეობით აღარ სახლობს მენაღარიშვილთა გვარი.

აჭი იყო ერთ-ერთი იმ სოფელთაგანი, სადაც საკმაოდ ადრე გაიხსნა დაწყებითი სკოლა - 1898 წელს, სოფლის თავაკეებისა და პროგრესულად მოაზროვნე საზოგადოების ძალისხმევით. ამ საქმეს ხელმძღვანელობდნენ ქემალ ჩავლეიშვილი, დურსუნ კეიეიშვილი, სულეიმან მენაღარიშვილი, ოსმან მახარაძე, დურსუნ კვესიეიშვილი. სკოლის პირველი მასწავლებელი იყო ოზურგეთის სოფელ მაკანეთის მცხოვრები ნიკოლოზ იობიშვილი. სკოლა თავდაპირველად განთავსდა ორთახიან ხის შენობაში. მოგვიანებით გაიზარდა მოსწავლეთა და შესაბამისად მასწავლებელთა რაოდენობაც, რამაც სკოლის ახალ შენობაში გადასვლის აუცილებლობა განაპირობა.

1937 წლის რეპრესიები შეეხო სოფელ აჭის მოსახლეობასაც. დახვრიტეს სოფლის მკვიდრი, 1901 წ. დაბადებული ნური სულეიმანის ძე მენაღარიშვილი, ხოლო მეორე მსოფლიო ომში დაიღუპა და უზზო უკვლოდ დაიკარგა 17 ადამიანი:

1. უ.მ. ჯინჭარაძე 11. მ.მ. ცეცხლაძე
2. ო.ა. იფშირაძე 12. ხ.მ. ცეცხლაძე
3. კ.მ. ჯინჭარაძე 13. ჯ.ე. ჩავლეიშვილი
4. ა.ა. ბუქანიძე 14. მ.შ. ცეცხლაძე
5. რ.დ. ცეცხლაძე 15. ნ.ს. მუავანაძე
6. ს.მ. სალუქვაძე 16. ა.მ. მახარაძე
7. ს.დ. კვესიეიშვილი 17. შ.ა. კვესიეიშვილი
8. ს.ა. ბუქანიძე
9. რ.ო. მახარაძე
10. ა.ქ. ჩავლეიშვილი

დღეისათვის სოფელი სოფლის მეურნეობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი დასახლებაა. სოფელში განვითარებულია მესაქონლეობა და მიწათმოქმედება. მისდევენ აგრეთვე მეფუტკრეობას. გასულ საუკუნეში კარგად იყო განვითარებული მეჩაიეობა, რომელიც თანამედროვე დროში თხილის კულტურამ ჩაანაცვლა. თანდათან ვითარდება ტურიზმი.

ინფორმაციები:

1. მანანა კვესიეიშვილი, დაბადებული 1940 წელს;
2. ჯემალ კვესიეიშვილი, დაბადებული 1964 წელს;
3. შერაზ ცეცხლაძე, დაბადებული 1960 წელს;
4. რუსუდან კაკალაძე, დაბადებული 1946 წელს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ვახუშტი ბატონიშვილი, საქართველოს გეოგრაფია, თფილისი, 1904, რედაქცია მ.გ. ჯანაშვილის;
2. იური სიხარულიძე, სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ტოპონიმთა, წიგნი II, ბათუმი, 1959;
3. ექვთიმე თაყაიშვილი, არქეოლოგიური მოვზაურობანი და შენიშენანი, წიგნი I, თბილისი, 1907;
4. თინათინ ყაუხჩიშვილი, ბერძნული წარწერები საქართველოში, თბილისი, 1951;
5. ქართული სამართლის ძეგლები, ტომი VI, თბილისი, 1977.

Giorgi Batsikadze

*Achi
Summary*

Achi is a village in southwestern Georgia. The village is divided into two parts, one part is in the Ozurgeti municipality and the second part is in the Kobuleti municipality. The village has an interesting history; it was one of the most important point in southwest Georgia in the late middle ages. There is The Achi Monastery of St. George in the village, a medieval Georgian Orthodox church.

პილიტიკური რეპრესიები საარქივო დოკუმენტებში

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, თითქმის ყველა პოსტსაბჭოთა ქვეყანა და მათ შორის საქართველოც, საბჭოთა რეპრესიების კვლევების თვალსაზრისით ყურადღების ცენტრში მოექცა, თუმცა დღემდე რეპრესიების სრული სურათი ადღეგნილი არ არის და არც მსხვერპლთა რაოდენობა და ზუსტებული.

საქართველოში საბჭოთა რეპრესიები 1921 წლის თებერვალ-მარტში ბოლშევიკური რუსეთის შემოჭრით და დემოკრატიულად არჩეული მთავრობის დამხობით დაიწყო. პოლიტიკური დევნა გაგრძელდა 1924 წლის აჯანყების ჩახშობით, რომელიც საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის ყველაზე დიდი მცდელობა იყო. 1941-1951 წლებშიც მასობრივი რეპრესიები სხვადასხვა ეროვნების, ეთნიკური და რელიგიური უმცირესობის წარმომადგენლებს შეეხო. თუმცა, 30-იანი წლები იყო საბჭოთა კავშირის ეპოქის ყველაზე მასშტაბური რეპრესიების და „დიდი ტერორის“ (ეს ტერმინი პირველად ბრიტანელმა მეცნიერმა რობერტ კონკვესტმა გამოიყენა 1960-იანი წლების ბოლოს) პერიოდი. შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივის მონაცემებით, 1937-38 წლებში საქართველოში სულ 14 ათას 372 ადამიანი დახვრიტეს, აქედან 1050 აჭარაში (მათ შორის – 11 ქალი).

ქართველთა მესხიერებაზე ტრავმული გავლენა მოახდინა 1956 წლის 9 მარტისა და 1989 წლის 9 აპრილის მშვიდობიანი დემონსტრანტების სისხლიანმა დაბრუნებამ. ორივე შემთხვევაში, საბჭოთა ხელისუფლებამ დედაქალაქის ცენტრში გამოსვლები ძალადობრივი მეთოდებით დაშალა.

საბჭოთა კავშირის დაშლამდე, მნიშვნელოვანი საარქივო მასალა კვლევებისთვის მიუწვდომელი იყო, შესაბამისად შეუძლებელი იყო საბჭოთა ტერორის მასშტაბის განსაზღვრა და მსხვერპლთა იდენტიფიკაცია.

1990-იან წლებში, მართალია, საარქივო მასალა ხელმისაწვდომი გახდა, მაგრამ ქვეყანაში კვლევათა სიმწირის არაერთი მიზეზი არსებობდა, მათ შორის, სამოქალაქო ომი, დაპირისპირებები და განადგურებული ეკონომიკა, რომელიც ხელს უწყობდა რეპრესიების მეხსიერებიდან განდევნას. 1991 წლის დეკემბერში, თბილისში არქივის დიდი ნაწილი ბრძოლის ეპიცენტრში მოექცა და ხანძრის შედეგად განადგურდა. ამასთან, ზოგიერთი მნიშვნელოვანი დოკუმენტი სმოლენსკის სპეციალურ კვბ-ს გადაეცა, რომლის დაბრუნება 2003 წელს მოხდა, თუმცა ყოველგვარი შედეგების გარეშე. საუბარი იყო იმაზეც, რომ კვბ-ს ქართველმა თანამშრომლებმა დოკუმენტები განადგურეს. გადაარჩენილია მხოლოდ ის მასალა, რომელიც დაცულია შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივში.

ამდენად, საარქივო მასალის მოცულობა და სრული შინაარსი გაურკვეველი რჩება, რის გამოც შეუძლებელია მოვლენების ემპირიულ ბაზაზე კვლევა. თუმცა, აქ ჩნდება მნიშვნელოვანი კითხვა – კვბ-ს არქივების გადარჩენის შემთხვევაში, რამდენად იქნებოდა შესაძლებელი ადღეგნილიყო საბჭოთა ტერორის სრული სურათი, რადგან თავად კვბ-ს არქივები საფუძვლიანად იძლევა სპეკულაციისა და ინტერპრეტაციის შესაძლებლობებს.

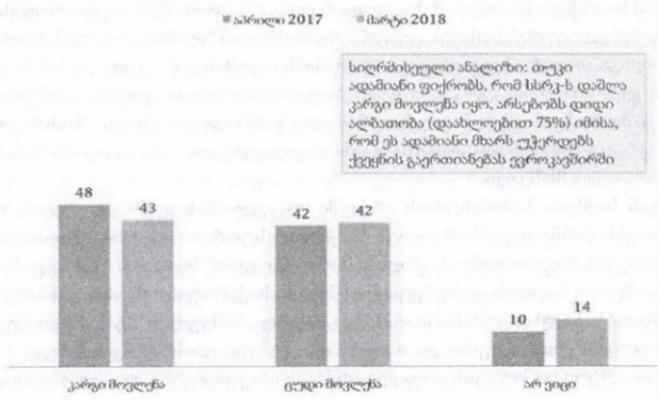
აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ თავად 90-იანი და შემდგომი პერიოდის მეცნიერები „საბჭოთა მეცნიერების“ პირმშოები არიან, ვერ განთავისუფლდნენ საბჭოთა მენტალობისგან, რის გამოც ვერ მოხდა პოსტსაბჭოთა პერიოდის ადეკვატური შეფასება. ამის ემატება კვლევის თანამედროვე მეთოდოლოგიის არცოდნა თუ არაგამოყენება, რამაც სა-

ბოლო წლებში შეუძლებელი გახდა ისტორიის ობიექტური შეფასება. მიუხედავად ამისა, რომ დღეს პრობლემას არ უნდა წარმოადგენდეს 1956 წლის 9 მარტისა და 1989 წლის 9 აპრილის მოვლენების პოლიტიკური და საზოგადოებრივ-ისტორიული ანალიზი, არც ეს ორი შემთხვევა არის ჯეროვნად გამოკვლეული და შეფასებული.

საბჭოთა რეპრესიების მსხვერპლთა პროცესის ანალიზსა და საქართველოს სსრ-ში მათი რაოდენობის დაზუსტებას, გარდა ყოფილი არქივების ფრაგმენტაციისა და მნიშვნელოვანი ნაწილის დაკარგვისა, ართულებს ის გარემოებაც, რომ დოკუმენტური მტკიცებულებები, რომელიც დაკავშირებულია სისხლის სამართლის საქმეებთან და პირად ინფორმაციასთან, დაცულია ეროვნულ არქივში. კანონმდებლობის თანახმად, 1950-იანი წლების რეპრესიების მასალები კვლევისთვის ხელმისაწვდომი 2030 წლიდან იქნება¹, რაც შეუძლებელს ხდის 1921 წლიდან სსრ-ს დაშლამდე საქართველოს ტერიტორიაზე განხორციელებული რეპრესიების მსხვერპლის განსაზღვრას, რაც ასევე აფერხებს სამეცნიერო კვლევებს და ართულებს საერთო სურათის აღდგენის საკითხს.

ამდენად, წარსულის მნიშვნელოვანი შემთხვევების სამეცნიერო კვლევების მიღმა დატოვებამ, დღემდე შეაფერხა საბჭოთა წარსულის გააზრება და ტოტალიტარული გამოცდილებიდან გაკვეთილების გამოტანა, რომლის დასტურიც არის ეროვნულ-დემოკრატიული ინსტიტუტის (NDI) მიერ 2018 წელს გამოქვეყნებული საზოგადოებრივი აზრის კვლევის შედეგები², სადაც მოსახლეობის მხოლოდ 43% აფასებს საბჭოთა კავშირის დაშლას საქართველოსთვის დადებით მოვლენად, ხოლო 42% კავშირის დაშლას ცუდ მოვლენად მიიჩნევს.

საბჭოთა კავშირის დაშლა საქართველოსთვის კარგი მოვლენა იყო თუ ცუდი? (q40)

სიღრმისეული ანალიზი: თუკი ადამიანი ფიქრობს, რომ სსრ-ს დაშლა კარგი მოვლენა იყო, არსებობს დიდი ალბათობა (დაახლოებით 75%) იმისა, რომ ეს ადამიანი მხარს უჭერდებოდა ქვეყნის გაერთიანებას ევროკავშირში

¹¹ Alexander Daniel, Larisa Eremova and others, *Rehabilitation and Memory: Treatment of the Victims of Soviet Political Repression in Former Soviet Union Countries*, Moscow: Memorial, 2016, <https://www.memoir/media/uploads/2017/03/02/reabilitacia.pdf>

² <https://www.ndi.org/sites/default/files/NDI%20Georgia-2018>

კვლევის საფუძველზე სამუშაოები ჩატარდა 2018 წლის 20 მარტი-4 აპრილის პერიოდში, საქართველოს მასშტაბით (ოკუპირებული ტერიტორიების გამოკლებით), 2-194 ათასობით ინტერვიუს წარმომადგენლობითი შერჩევის საფუძველზე. ცდომილების ზღვარი +2.2%-ია. NDI-ის კვლევები ხორციელდება დიდი ბრიტანეთის მთავრობის UK aid-ის ფინანსებით ხელშეწყობით. გამოკითხვას ატარებს CRR-საქართველო.

საბჭოთა წარსულის კვლევების სიმწირისა და მკვლევართა მხრიდან ნაკლები ინტერესის ერთ-ერთ განმამაპრობებელ ფაქტორად შეიძლება მივიჩნიოთ ღია საარქივო მასალების დამუშავებასთან დაკავშირებული პრობლემები, რომელიც პრაქტიკულ დონეზე გვხვდება. მკვლევრებს არქივების სამკითხველო ოთახებში უწვეთ მუშაობა, რადგან ფოტოგადაღება აკრძალულია. შესაბამისად, რესურსების მანიშალური დამუშავებისთვის საკმაოდ დიდი დრო და ენერჯია იხარჯება. მასალის სისტემური დამუშავებისთვის ასევე სასურველია დიგიტალური ბანკის შექმნა და შემდგომ მისი „გახსნა“, რაც ხელს შეუწყობს წარსულის საერთო სურათის აღდგენასა და ანალიზს.

თანამედროვე მნიშვნელოვანი კვლევების საფუძველზე, რომელიც საარქივო დოკუმენტაციას ეყრდნობა, სრულიად ახალი გარემოებები, დანაშაულები და ტენდენციები იკვეთება, რაზეც დღემდე ქართული და არა მხოლოდ ქართული ისტორიოგრაფია არ საუბრობდა. ამის კარგ მაგალითს წარმოადგენს 2005 წელს, ქართულ-გერმანული პროექტის ფარგლებში, შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივის მიერ გამოცემული წიგნი „ბოლშევიკური წესრიგი საქართველოში“, სადაც საარქივო დოკუმენტებზე დაყრდნობით უარყოფილია ვარაუდი იმის შესახებ, რომ რეპრესიული ორგანოები ასრულებდნენ მხოლოდ ცენტრის ნებას და მოქმედებდნენ მხოლოდ და მხოლოდ მოსკოვის ბრძანებების თანახმად. როგორც ცნობილია, მასობრივი ოპერაციებისთვის დაპატიმრებისა და სიკვდილმისჯილთა ე.წ. „ლიმიტები“³ განისაზღვრებოდა ცენტრის მოთხოვნების შესაბამისად, მაგრამ საარქივო მასალის მიხედვით ირკვევა არაერთი შემთხვევა, როდესაც რეგიონული „ნომენკლატურა“ სთხოვს ცენტრს რეპრესიების „ლიმიტების“ გაზრდას.⁴ აღნიშნული პუბლიკაციიდან ასევე ირკვევა, რომ შინსახკომის ე.წ. „კულაკური“ ოპერაციები ერთ-ერთი ყველაზე გამოკვლეული რეპრესიული ოპერაციაა ყოფილი საბჭოთა კავშირის ქვეყნებში და ჩვენც მებრძოლებად ნათელი წარმოდგენა გვაქვს შინსახკომის მიერ ცენტრალურ და რეგიონულ დონეზე განხორციელებული ოპერაციების შესახებ, რომელსაც მართავდა მოსკოვი.

შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივში დაცული მასალები, რომელიც დოკუმენტურ წყაროებს წარმოადგენს, მოიცავს საბჭოთა ისტორიის პერიოდის არარეაბილიტირებული პირების საგამოძიებო საქმეებს, „პოლიტიკური“ მუხლით აღძრულ საგამოძიებო საქმეთა მცირე ნაწილს, დახვრეტილთა სიებს, საქართველოს სსრ შინსახკომის (შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატი) საგანგებო „სამეულის“, ე.წ. „კულაკური“, განსაკუთრებული (ნაციონალური) და მილიციის „სამეულების“ ოქმებს. ასევე, საქართველოს ცენტრალური კომიტეტის ყოფილი არქივის დოკუმენტებს, რომელთაგანაც რეპრე-

³ „The Soviet secret police worked according to quotas. Just as Soviet economic planners set targets for industrial growth, so too did state security organs set their own 'limits' for arrests and executions“. Paul R. Gregory, *Terror by Quota: State Security from Lenin to Stalin*, New Haven: Yale University Press, 2009, <https://www.h-net.org/reviews/showrev.php?id=23648>

⁴ მარკ ოუნგე, ომარ თუშურაშვილი, ბერნდ ბონევი „ბოლშევიკური წესრიგი საქართველოში“, გამომცემლობა ინტელექტი, თბილისი, 2015

სიების თემატიკისთვის მნიშვნელოვანია კ(ბ) ცკ-ის ბიუროს „სრულიად საიდუმლო“ „განსაკუთრებული საქალაქელები“.⁵

1937 წელს საქართველოს სსრ შინსახკომის „სამეულის“ უცვლელი თავმჯდომარე იყო: საქართველოს სსრ შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარი აქესენტი რაფავა, წვერეუბო: საქართველოს სსრ მილიციის უფროსი, მაიორი – შალვა წერეთელი, საქართველოს სსრ პროკურორი – ილარიონ ტალახაძე, მდივანი: 8-ე განყოფილების უფროსი, კაპიტანი – ა. კ. მოროზოვი. ძირითადი მომხსენებელი – ეზია შვილი. ზოგჯერ ამ შემადგენლობას ეცვლება მომხსენებელი და ეზია შვილის ნაცვლად ჩნდება კონსტანდინილი. ოქმების დიდ ნაწილში მომხსენებელი არ ფიქსირდება.

1938 წლის საქართველოს სსრ შინსახკომის „ნაციონალური სამეულის“ თავმჯდომარედ ფიგურირებს იმდროინდელი შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარი – სერგო გოგლიძე, წვერები: საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის პირველი მდივანი – კანდიდ ჩარკვიანი, რესპუბლიკის პროკურორი – ილარიონ ტალახაძე. მომხსენებელი – ლეიტენანტი აბაჯი. საქართველოში საგანგებო „ნაციონალური სამეული“ 1938 წლის 25 სექტემბრიდან 1938 წლის 23 ოქტომბრამდე ფუნქციონირებდა.

შსს-ს არქივის მე-8 ფონდში არის დაცული საქართველოს სსრ შინსახკომის „სამეულის“ სხდომის 1800 ოქმი, რომელიც აჭარის ასსრ შინსახკომის საქმეებს ეხება და მიიცავს როგორც ე.წ. „კულაკური“ და „მილიციის“ სამეულების სხდომის ოქმებს, ასევე „ნაციონალური“ ოპერაციების დროს სხვადასხვა ეროვნების – თურქების, ებრაელების, რუსების, ბულგარელების, უკრაინელების, გერმანელების, სომხების, ქურთების, ბერძნების, ლეიტეულების და ა.შ. მიმართ გამოტანილ სასჯელებს.

დღემდე აჭარასთან მიმართებაში კვლევებს ართულებდა ის ფაქტორიც, რომ საქართველოს სსრ „შინსახკომის“ კულაკური ოპერაციების მსხვერპლთა მონაცემების ბაზებში აჭარის მოსახლეობა გაერთიანებული იყო რეპრესირებულთა საერთო სიაში. მათი ცალკე გათვალისწინება ნაწილობრივ ახლა დაიწყეს, თუმცა ეროვნულობის გრაფაში ჩანაწერი „აჭარელი“ კვლევის ფართო შესაძლებლობას ქმნის.

აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ თავად საარქივო დოკუმენტებში გვხვდება შემთხვევები, როცა ეროვნულობის გრაფაში „აჭარელი“ ნაცვლად ქართველი ან სხვა ეროვნება არის მითითებული. მაგალითად: დუმბაძე ყვირი (თვარის) ძე, ქედის რ-ნი, ქართველი, თურქეთის არმიის განყოფილების უფროსი; ზოიძე ხასან ახმედის ძე, ქობულეთის რ-ნი, ეროვნებით თურქი და ა.შ.⁶

ე.წ. „სამეულის“ ოქმების მიხედვით ირკვევა, რომ ერთ დღეზე დაახლოებით 100-150 ადამიანის განაჩენის გამოტანა ხდებოდა, რაც თავად დოკუმენტების ფორმალბაზე მიუთითებს. მაგალითად, 1937 წლის 22 ნოემბერს 30-ზე მეტი პირი, ხოლო ამავე წლის 15 ოქტომბერს – 100-ზე მეტი ბრალდებული არის გასამართლებული. ამდენად, „საიდუმლო დოკუმენტების“ დიდი ნაწილი სწორედ საბჭოთა ელიტის ქმედებების გამართლებას ემსახურება და არ წარმოადგენს მათი „გულწრფელობის“ ადგილს, როგორც ეს ცალკეულ მკვლევართა მხრიდან არის შეფასებული.

1997-1999 წლებში, გაზეთი „სრულიად არასაიდუმლოდ“ პერიოდულად აქვეყნებდა ინფორმაციას 1937-1938 წლებში ქალაქ ბათუმში დახვერტილ პირთა შესახებ. აღნიშნუ-

⁵ იქვე
⁶ შსს არქივი, ფონდი 8

ლი სია,⁷ რომელიც მკვლევარებისა და დაინტერესებული პირების მიერ არაერთხელ არის გამოყენებული, აქტუალური გახდა მიმდინარე წელსაც, როცა ბათუმის დასახლების ეპარქიის მიერ განცხადება გაერცვლდა, 1937-38 წელს დახვრეტილთა საფლავების ბათუმის შემოგარენში აღმოჩენის შესახებ⁸. აქედან გამომდინარე, სასურველია აღინიშნოს გარკვეული უზუსტობები, რომელიც გაერცვლებულ მასალაში გვხვდება. მაგალითად, აბას ქათამაძის დახვრეტის ოქმში დაბადების თარიღად 1857 წელი, ხოლო აღნიშნულ სიაში 1876 წელი არის მითითებული. ასეთივე ცდომილებაა ოსმან ხასანის ძე ტაკიდის დაბადების თარიღში – ოქმის მიხედვით, ის 1878 წელს არის დაბადებული, ხოლო გამოქვეყნებულ სიაში დაბადების თარიღად მითითებულია 1867 წელი. ბოლქვაძე აბესალომ პავლეს ძე, დახვრეტის ოქმის მიხედვით, დაბადებულია 1918 წელს, არა – 1913 წელს. ცალკეულ შემთხვევებში, დაბადების თარიღი და ადგილი საერთოდ არ არის მითითებული. მაგალითად, თურმანიძე ასლან ალის ძე, დახვრეტის ოქმის მიხედვით, დაბადებულია 1896 წელს სოფ. მერისში. ასევე, უსახელოდ არის მითითებული ირემაძე თეარ ეუბის ძე, დაბადებული 1875 წელს ხულოს რაიონ სოფელ ადაძეკეში, რომელიც დახვრეტილია 1937 წელს ანტისაბჭოთა აჯანყებაში მონაწილეობისთვის.

გარდა ამისა, აღნიშნულ სიაში იშვიათად გვხვდება სხვა ეროვნების პირები, რომლებიც ამ პერიოდის აჭარაში ცხოვრობდნენ და სხვადასხვა ბრალდებით დახვრიტეს.

შსს არქივის ფონდი №8 საქართველოს სსრ შინსახკომის „სამეულის“ მიერ გასამართლებულ პირთა არაერთ დოკუმენტს ინახავს, რომელიც აღნიშნულ სიაში არ იძენება. გთავაზობთ არასრულ ჩამონათვალს:

- ზოიძე სულეიმან ქიბარის ძე, დაბადებული ქობულეთის რაიონ სოფ. აჭყვისთავში, დახვრეტილია 1937 წელს ანტისაბჭოთა აგიტაციისთვის. ოქმის მიხედვით, „სედაი-მელეთის“ პარტიის წევრი;

- თურმანიძე ოსმან ბარათაღის ძე, დაბადებული 1901 წელს სოფელ ბარათაულში, 1937 წელს დახვრიტეს, 1929 წლის კულაკების აჯანყებაში მონაწილეობის ბრალდებით;

- კვირიკაძე მერჯან კვიციანიძის ძე, დაბადებული 1857 წელს ქედის რ-ნის სოფელ წონიარისში, დახვრეტილია 1937 წელს კოლმეურნეობის წინააღმდეგ აგიტაციის ბრალდებით. მისი პიროვნება არასანდო იყო საბჭოთა სისტემისთვის, რადგან ოქმის მიხედვით, გასაბჭოების შემდეგ თურქეთში გაიქცა და 1927 წელს დაბრუნდა საბჭოთა საქართველოში;

- შავაძე იუნუს ალის ძე, დაბადებული 1872 წელს სოფ. ბოძაურში, დახვრეტილია 1937 წელს ანტისაბჭოთა აგიტაციის ბრალდებით;

- ხინიკაძე იესენდერ (ხოჯა) ასლანის ძე, დაბადებული 1867 წელს ქობულეთის რაიონ სოფელ აჭყვისთავში, დახვრეტილია 1937 წელს გაღებებს შორის რელიგიური აგიტაციისთვის;

- ცეცხლაძე ალი არიფის ძე, დაბადებული 1870 წელს სოფ. ბარათაულში, დახვრეტილია 1937 წელს მარტის აჯანყებაში მონაწილეობისა და თურქული პროპაგანდის ბრალდებით;

- სარჯველაძე თევრათ მექედის ძე, ორთაბათუმიდან, დახვრეტილია 1937 წელს ანტისაბჭოთა აგიტაციისთვის. „ნათრეული იყო არალეგალურ ორგანიზაციაში, რომელ-

⁷ რამაზ სურმაჩიძე, ტრაგედია ბათუმში“ (1937–1938 წლები), ბათუმი, 2014, <http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/206257/1/Tragedia-Batumshi.pdf>

⁸ <https://batumelebi.netgazeti.ge/news/193965/>

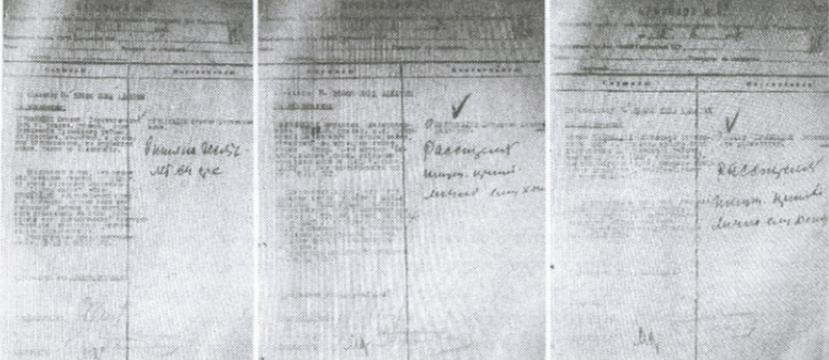
საც ხელმძღვანელობდა რიზა ალი გოგიტიძე და გადაიბირა სამი კაცი, - აღნიშნული მისი დახვერტის ოქმში;

- რვეაზიშვილი დურსუნ ასლანის ძე, ქობულეთის რ-ნი, სოფ. სახალვაშო, მახინჯაურის დასასვენებელი სახლის დირექტორი, დახვერტილია ჯაშუშობისთვის 1937 წელს. „1910 წლიდან 1936 წლამდე თურქეთის დახვერტეას აწვდიდა ჯაშუშურ ინფორმაციას“, - ვკითხულობთ დახვერტის ოქმში;

- ინასარიძე ლევან ალექსის ძე, ქართველი, ბათუმის რაიონი, დაბა მახინჯაური, ოქმის მიხედვით, „მონაწილეობდა კ/რ ტროცკისტულ ორგანიზაციაში აჭარაში და მალაქა ორგანიზაციის წევრებს. ეწეოდა აქტიურ ფაშისტურ აგიტაციას.“ დახვერტილია 1937 წელს;

- თევდორაძე აჰმედ იუსუფის, დაბადებული - ბათუმის რაიონი, სოფ. ჯოჯო, „ნასამართლევი-მკვლელი, „სედაი-მიღეთის“ წევრი, აგიტაციას ეწეოდა კოლმეურნეობის მშენებლობის წინააღმდეგ მოსახლეობაში“. დახვერტილია 1937 წელს;

- ყურშუბაძე პუსეინ სულეიმანის ძე, დაბადებული ჩაქეში, დახვერტილია 1937 წელს. სწორედ მისი დახვერტის ოქმში ვკითხულობთ, რომ მისი ძმები - მამუდ და იუსუსუფ ყურშუბაძეები გაასამართლეს 1937 წელს ჯაშუშურ ორგანიზაციაში მონაწილეობის გამო, თავად ყურშუბაძე „ეწეოდა ძირგამომთხრელ საქმიანობას ჩაქვის საბჭოს მეურნობაში, გადაწვა ციტრუსები და ტუნგის პლანტაციები. სახელმწიფოს უდიდესი ზარალი მიყენა. ანტისაბჭოთა ელემენტი. დანაშაული აღიარა“. და ა.შ.

თანამედროვე და პროგრესული საზოგადოება შეთანხმდა, რომ ტოტალიტარული რეჟიმები, მათი პოლიტიკური რეპრესიები და დევნა არ უნდა განმეორდეს, რომლის უზრუნველყოფის ძირითადი საშუალება არის წარსულის სათანადო შესწავლა და ანალიზი. საარქივო დოკუმენტები ხშირად წარსულის მოვლენების შესახებ ინფორმაციის ერთადერთ წყაროს წარმოადგენს, სწორედ ამიტომ არის მნიშვნელოვანი მათი შესწავლა. თუმცა, საარქივო დოკუმენტები, ლიტერატურა თუ სხვადასხვა ტექსტური ნარატივი, რომელიც რეჟიმის პირობებში იქმნებოდა, მკაცრად კონტროლდებოდა. შესაბამისად, იგი ხშირად ისტორიული ფაქტებისა და მოვლენების საბჭოთა ხელისუფლებისათვის „მისაღებ“ შინაარსს მოიცავს და არა რეალურ ვითარებას. საარქივო დოკუმენტების მაგალითზე, მსგავსი შემთხვევები ხშირად იკვეთება მსხვერპლთა მიმართ წაყენებულ ბრალდებებში. ასეთ ვითარებაში, სასურველია ფაქტები თავად ამ ისტორიის სუბიექტ-

ბის – რეპრესირებულ პირთა და მათი ოჯახის წევრების პირად ჰუმანიტარული და მხარდაჭერით იყოს გამოყარებული, რომელიც ზეპირი ისტორიების სახით გადაეცემოდა თაობიდან თაობას და ალტერნატიული მესხიერების სახით შემოგვენახა.

გამოყენებული ლიტერატურა და რესურსები:

1. მარკ იუნგე, ომარ თუშურაშვილი, ბერნდ ბონენი „ბოლშევიკური წესრიგი საქართველოში“, გამომცემლობა ინტელექტი, თბილისი, 2015;
2. Alexander Daniel, Larisa Eremova and others, Rehabilitation and Memory: Treatment of the Victims of Soviet Political Repression in Former Soviet Union Countries, Moscow: Memorial, 2016, <https://www.memo.ru/media/uploads/2017/03/02/reabilitacia.pdf>;
3. “The Soviet secret police worked according to quotas. Just as Soviet economic planners set targets for industrial growth, so too did state security organs set their own ‘limits’ for arrests and executions”. Paul R. Gregory, Terror by Quota: State Security from Lenin to Stalin, New Haven: Yale University Press, 2009;
4. “სტალინური სიები საქართველოდან”, ციფრული რესურსი, 26 მარტი 2018, www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=index&d=26;
5. რამაზ სურმანიძე, ტრაგედია ბათუმში“ (1937–1938 წლები), ბათუმი, 2014, <http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/206257/1/Tragedia-Batumshi.pdf>;
6. გაზეთი „ბათუმელები“ <https://batumelebi.netgazeti.ge/news/193965/>;
7. <https://www.h-net.org/reviews/showrev.php?id=23648>;
8. <https://www.ndi.org/sites/default/files/NDI%20Georgia-2018>;
9. Sss arqivi, fondi 8.

**დოკუმენტები გვიამბობენ
აბაკაგი გიგო ბასილაშვილის პირადი ფონდიდან**

პირადი ფონდები ნამდვილი საგანძურია, სადაც ერთი შეხედვით უბრალო ჩანაწერმა შეიძლება მოულოდნელი სიურპრიზი შემოგთავაზოს და მეტად საინტერესო ამბავს დაუღოს საფუძველი. 1968 წელს, აჭარის ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში სახელმწიფო შენახვაზე შემოტანილი იქნა პოეტ ნესტორ მაღალხონიას პირადი ფონდი, რომელთა დამუშავების დროს მასში აღმოჩნდა სხვა მასალაც, რომლებიც როგორც გაურკვეველი, არასაკმარისი და არა ღირებული გადაღებული იქნა. 2018 წელს, მასალები გადაამუშავდა და ამ მასალებიდან შეიქმნა ახალი ფონდი სახელწოდებით ძველი რევოლუციონერი, პერსონალური პენსიონერი- გიგო ბასილაშვილის ფონდი რ-727. ახალი ფონდი სულ რამდენიმე საქმეს მოიცავს, თუმცა დამუშავების დროს მასში საინტერესო და საყურადღებო მასალაც აღმოჩნდა. ერთ-ერთი ასეთი დოკუმენტია ხელნაწერი, რომელიც აღწერაში შეტანილი იქნა ბიოგრაფიული ცნობების სახელწოდებით. წერილი- ბიოგრაფიულ ცნობებში შედგენილია უცნობი ავტორის მიერ (შეიძლება იყოს ზ. ჭიჭინაძე, რასაც მიუთითებს ფურცლის უკანა მხარეს მიწერილი „ზაქარია ჭიჭინაძის ნაწერების ნაწილი ჩემს შესახებ“) ტექსტი ცუდად იკითხება, არის ხელნაწერი, ნაწერები წაშლილია, ფურცლის კიდეები დაფუთილი და შემოხეული, მიღიანობა დარღვეულია, იკითხება ცალკეული სიტყვები, ზოგან სიტყვათა ჯგუფი, რომელიც საშუალებას იძლევა დასკვნა გავაკეთოთ, რომ პირველ აბზაცში მიმოხილულია აუცილებლობა იმ პიროვნებების საქმიანობის საქმეზე გამოტანის, რომელთა მოდერნიზაციაც დაკავშირებულია მუშათა და ხელოსანთა ცხოვრების, საქმიანობის, მისივე შრომის წარმოჩენა-დაფასებისათვის. აი ისიც....., ასეთ კაცთა შესახებ ჩვენის ავუნუსხავთ, რომ ვინმემ გაზვიადებაში არ ჩამოგვართვას, მოვიყვანოთ თვით ბიოგრაფიულ ცნობებს და იმედი რომ ეს უფრო კარგი იქნება ასეთ კაცთა დასაფასებლათ და გასაცნობათ. ამ ჯერეთ ჩვენ ავუნუსხავთ გიგო გაბრიელის ძე ბასილაშვილის მოდერნიზაციას და ცხოვრებას, რაც შეიძლება მოკლე და სადათ, რაც მოკლე და მარტივად გამოსახავს საქმის მკვლევარი ????(საგარაულო) სინამდვილეს, ცნობები არის სულ ნამდვილი და მართალი. გიგო გაბრიელის ძე დაიბადა 1858 წელს ქუთაისში, ავლაბარში, თავის მამის საკუთარ სახლში. მამა ამისა იყო სოფ. კულაშელი, თფილისში მოსული, დასახლებული. ის დასახლდა სოფ.მარტყოფში, სადაც ოჯახს მოეკიდა, დედა გიგოსი იყო მართა. გიგოს ჰყვანდა ძმები და დებიცა. დღეს, ერთი დაი ჰყავს ცოცხალი, სხვები დაიხოცნენ. გიგოს წერა-კითხვის სწავლა თავის შრომით შეისწავლა. ჯერ პატარა იყო, რომ იგი თურმე ქართული წიგნების კითხვას დიდის ხალისით მისდევდა. ამ გვართ მას არსად უსწავლია, მისი სასწავლებელი ქართული წიგნი ყოფილა და მათი კითხვა. წიგნების კითხვა თურმე ამას ისე უყვარდა, რომ „ყარამაინანი“-სა და „...“(საგარაულოთ „ვეფხისტყაოსანი“ ან „ვისრამიანი“) სულ ზეპირად იცოდა. ამის საქმეს და საგანს მარტო ეს ქართული წიგნის კითხვა შეადგენდა. სამწუხაროთ, ასეთი ხალისის მქონე ბაღლი თურმე უპატრონოდ იზრდებოდა და იგი ტრახტირში იყო მოჯამაგირეთ, მასკითარათ (საგარაულო სიტყვა მასკარინი-დაკავშირებული მასკარადის ნიღბებთან) სადაც თურმე იგი ქართული წიგნების კითხვასმისდევდა. გიგო ისე დაწინაურდა ქართული წიგნების კითხვაში, რომ მას ქებით უყურებდნენ ბილიარდის მოთამაშენი, სხვა და სხვა ჯიბიერები და კინტი ბიჭებიც, რომელნიც მთელი და მეტათ სულ ტრახტირში ვყარნენ.

ასეთის კითხვით მოსწიფდა გიგო და გაიზარდა წიგნების კითხვასთან, მას ქართული თიატრიც უყვარდა და ნამეტარი ისტორიული პიესების ყურება. თიატრალური პიესების ცნობებით ეს ისე მომზადდა , რომ ერთ დროს , ამან განიზრახა „დიდი მოურავი“-ს წარ-

მოდგენა თფილისის სცენაზედ, ამისთვის გიგომ შეკრიბა თავის ამხანაგები მიქელა და ილია მოურავები“ წარმოდგენის საშხადისს და ბოლოს ისიც მოაწყო, რომ ეს კონსერვატიული ანტონ ფურცელაძემ შესარულა და ხასცენით მოუწყო და გიგოს გადასცა სათანაშით. ესეც პირველი მაგალითი იყო, რომ თფილისის სცენაზედ მუშებმა და ხელისუფლებამ „ილია მოურავი“ დადგეს. საქმე ისე მოეწყო, რომ გიგო მიუღეს თფილისის ტრაგეტიკებში სახელგანთი ბიჭად ითვლებოდა და ქართული წიგნის კარგ მკითხველათ. ამ დროს, ამას თურმე დიდათ უყვარდა „ქილილა და დამანას“ კითხვა. წიგნების კითხვის გამო გიგოს მთელ ტრაგეტიკის მოსიარულე ჯიბეებში დიდათ სცემდნენ პატვის და აფასებდნენ წიგნის კითხვის გამო. ერთ ალაგს, კითხვა ფანულას მხეხაშე მიკიტანთან ნიძილაჲ ქვანდა (პქონდა), რომ ერთმა ბიჭმა „დავითიანის“ კითხვა ზეპირ იცის. გიგო წაიყვანეს მხეხაშე-მიკიტნის დუქანში. გიგომ „დავითიანი“ ზეპირათ დაიწყო. სადილი მოიგო ერთმა. გიგოც დაასაწიქრეს. ფანულას-ერთხელ აღმოჩნდა ოთხი.....ძველი ვერცხლის ფულები, ყველა ეს ფულები პატრონისაგან გიგომ შეიძინა და მის.....ყველა ეს „წერა-კითხვის სასოფადობას“ შესაწირად, რადგან ამ დროს, გიგომ წ. კ. სახ. სახელი და მნიშვნელობაც იცოდა, რადგანაც გახუთის კითხვას მისდევდა და იცოდა მისი მნიშვნელობაც. **მასკიარაბოს ???** დროს უყვარდა ადრე აღვამა, თავის საქმეს გააკეთებდა, მის მერე დაჯდებოდა და წიგნის კითხვას დაიწყებდა. ამიტომაც ყველა ჯიბეებში და ყომაზბაში გიგოს დიდათ აფასებდა და მისი დიდი ხათრიც პქინდათ.

გიგო ბასილაშვილმა სოციალური წიგნის კითხვის გემო პირველათ გახ. „ივერიაში“ გაიგო. აქ წაიკითხა მან პოლიტიკურის ცნობილის მიღვაწე ვერა ზასულაიშის ბრალის პროცესი. ამ პროცესმა გიგო თურმე დიდათ დააფიქრეს და სოციალური კითხვის სიყვარულშიც ჩაადგეს. იგი, სოციალურის მნიშვნელობის სარგებლობას იგი მალე მიხვდა თურმე. ამ პოლიტიკურს პროცესს იგი თურმე მუდამ დღე კითხულობდა ჯიბეებების და ყომარბაზების წინაშე. ესენი თურმე სულგანაბულნი იხმენდნენ ამის კითხვას და ყველას მოსწონდა დიდათ ვერა ზასულაიშის გმობა, რომ მან კანდარამის გენერალს ტრეპოვს დამბანა ესროლა და სურდა რომ მოეკლა იგი. (ტრეპოვი-პეტერბურგის ქალაქის თავი, გენერალი, თავდასხმა მოხდა 1878წ 5 თებერვალს ახ სტილით . შესწ. შაია რურუა).

1874 წ. გიგომ შემთხვევით იმოვნა მიუღი მთელი ყუთი ძველი ქართული წიგნები ხუცურულ და **კლასულათ???** ნაწერები, ყველა ეს წიგნები მან მაშინათვე გადასცა არსენ კალანდაძეს, რომელსაც ბაღის ყურზედ, ქართული წიგნის მაღალია პქვანდა (პქონდა), რომ ეს წიგნები არ დაკარგულყოფი. ეს წიგნები მერე წერა-კითხვის სახ. გადაეცა და გიგოს მიზანმაც საწადელს მიადწია, რომ ეს ხელთნაწერი წიგნები არ დაიკარგნენ და კარგს ალაგს მიადწიეს. უნდა ითქვას, რომ ამ დროს გიგო ბასილაშვილს ბევრის ჯიბეებისა და კინტუასათვის შეუყვარებია წიგნების კითხვა და მასთან სოციალური განვითარების შეგნება და თვითცნობიერება ამ კითხვების საჭიროება... ამის შემდეგ ტექსტი არ არის და გრძელდება... „მაგრამ მიუხედავად ამის, მათში მოიპოვებინათ თითო-ოროლა ისეთი ბრწყინვალე მუშა და ხელოსანთ მეთაური პირები, რომელნიც თუმცა დიდი განათლებების კაცნი არ იყვნენ, მიუხედავათ ამის, იგიინ იყვნენ მუშათა და ხელოსანთათვის ისეთი თავდადებული პირები, რომელთაც თავიანთ მოქმედებით მუშა და ხელოსანთა წინაშე ისე ისახელეს თავი და სახელი, რაც ბევრს განათლებულ კაცსაც კი დახლარება.

ვიტყვით მოკლეთ, რომ მუშებსა და ხელოსნებში 1870 წ(თუ 1810) შემდეგ იყვნენ ისეთი მიღვაწეები, რომელნიც თავიანთ ინერციით, საქმის სიყვარულით და სოციალური განვითარების აღორძინების მიმდევრობით, იყვნენ განსაცვიფრებელის თვისებების მქონი და მუშა და ხელოსანთა სოციალურად განვითარების მოტრფიალენი, ასეთ კაცნი იყვნენ ისეთი გმირები, რომელთაც მართალია პატარა განათლება პქვანდათ მიღებული და ისიც ქართულის წიგნებით და ყოველივე მასთან იგიინ იყვნენ სოციალური განვითარების უდიდესათ

მიმდევრანი და მისთვის თავდადებულნი მშრომელნი და მუშაკნი. ასეთ კაცებს ცხადია ვერ
 ნხოლათ გონების სიფხიზლე საქართველოს მუშა და ხელოსანთა ცხოვრების..... და
 დაქვეითება, ამიტომაც ივინი თავიანთ ცხოვრებაში აღგანან უკიდურეს ვახს, **თავ-განწირ-**
ვის გამოზობის და დღე და ღამ მათ მხოლოთ ის ახსოვდათ, რომ საქართველოს მუშა და ხე-
 ლოსანი ხალხი როგორმე გონებით ამაღლებულიყოს, სოციალურად მომზადებული გზის
 გასვლისთვის და ამ შეგნების ცოდნა შეეძინოთ და ბოლოს საქართველოს მუშათა და ხე-
 ლოსანთა ცხოვრების ასპარესზედ ახალ ცხოვრებას შრომის (უნარი)??? დანარჩენი ტექ-
 სტი არ არის.... უდავოა, დაინტერესებთ გამოიწვია თეთი გოგი ბასილაშვილის პიროვნება-
 მაც, რომლის შესახებ ბიოგრაფიული ცნობები, თუ მინაწერს დავეყრდნობით ზაქარია ჭი-
 კინაძის მიერ იყო მოწოდებული, ამიტომ უპირველესად შესწავლილი იქნა სწორედ ის
 ფონდი, რომლის მასალებთან ერთად იქნა შემოტანილი არქივში. მართლაც, ნესტორ მაღა-
 ზონიას პირად ფონდში აღმოჩნდა ჩანაწერები, სავარაუდოდ ნეკროლოგი, რომლის მიხედ-
 ვითაც დასტურდება გოგი ბასილაშვილის რევოლუციური მოღვაწეობა და ირკვევა ისიც,
 რომ გიგო ბასილაშვილი პრაქტიკული საქმიანობის პარალელურად მწერლობაც ეწეო-
 და წერდა პატარ-პატარა მოთხრობებს, წერილებს. მისი რომანი „სამი მებრძოლი“ გამოი-
 ცა აჭარის სახელმწიფო გამომცემლობის მიერ. გიგო იყო პერსონალური პენსიონერი, სუს-
 ტი ჯანმრთელობის გამო სიცოცხლის ბოლო წლებს საავადმყოფოში ატარებდა და თავისი
 იჯახი არასოდეს პუილია. ნეკროლოგზე ნესტორ მაღაზონიას ხელით მიწერილია: „გიგო
 ბასილაშვილის რაღაც უბრალო წიგნაკები და ჩანაწერები ჩემს არქივშია“. გარდა ამ საინ-
 ტერესო ბიოგრაფიული ცნობებისა, გიგო ბასილაშვილის მასალებს დამუშავების დროს
 ამ მცირერიცხოვან მასალაში აღმოჩნდა ისეთი დოკუმენტებიც, რომელთა წარმომავლო-
 ბაც გასარკვევი იყო. ეს არის სულ ორ ფურცელზე არსებული მასალა, რომელიც პირობი-
 თად შეიძლება განეხილოთ, როგორც „ხელმოწერის ანალიზი.“ ერთ-ერთ ფურცელზე
 დასმულია სამსახურებორივი შტამბი, წარწერით: „**გრაფოლოგი ა. ჰ. სალაგოვი. ხასია-**
თის განსაზღვრა ხელნაწერის- კალიგრაფიის მიხედვით.“ ამავე ფურცელზე შტამბის ქვეშ
 მოთავსებულია განცხადება - დაინტერესებული პირი თხოვნით მიმართავს გრაფოლოგს:
 „მოხარული ვიქნები, თუ მომიცემთ ჩემს დახასიათებას.“ განცხადება მოავრდება ხელწე-
 რით, რომელიც თავის მხრივ გაშიფრული არაა. განმცხადებლის იდენტიფიცირება, ვერც
 გრაფოლოგის მიერ მომზადებული პასუხით გახდა შესაძლებელი, რადგან მასში გვარ-სა-
 ხელი მოხსენიებული არაა. უდავოა, რომ განცხადება არ ეკუთვნოდა გიგო ბასილაშვილს.
 ვარაუდით, ეს უნდა ყოფილიყო ნესტორ მაღაზონიას, რადგან სწორედ პოეტის პირად არ-
 ქივს შემოკვეა ზემოთ ხსენებული მასალები. ამიტომ შესაძარებლად და შესასწავლად გა-
 მოყენებული იქნა ნესტორ მაღაზონიას ფონდში დაცული პოეტის ხელნაწერები და ხელწე-
 რები. მათი შედარების შედეგად შეიძლება ვივარაუდოთ, (თუ დავასკვნათ) რომ განცხადე-
 ბა სწორედ ნესტორ მაღაზონიას ეკუთვნის და ხელწერის გრაფიკული შესწავლის საფუძ-
 ველზე შედგენილი დახასიათებაც ნესტორ მაღაზონიას დახასიათებაა (ქართული თარ-
 გამანი თან ერთვის)

სამწუხაროა, რომ არც ერთ დოკუმენტს, არც განცხადებას და არც პასუხს- თარიღი არა
 აქვს, არც გრაფოლოგ სალაგოვის მისამართი და სხვა თურიდიული მონაცემებია დოკუმენ-
 ტებზე, მაგრამ ისინი მინც საინტერესოა და შესაძლოა ახალი კვლევის საწყისი გახდეს.

წყაროები:

- 1. ფონდი რ-727; აღწ. 1. საქმე 1
- 2. ფონდი რ1011

RUSSIAN IMMIGRANTS IN THE PROVINCE OF ALEXANDRAPOL: EPISODES FROM THE POLICY OF RUSSIANIZATION OF THE EASTERN ARMENIA / FROM THE SECOND HALF OF THE XIX CENTURY TO THE XX CENTURIES⁹

Introduction. The Tsarist administration began the resettlement of the Transcaucasia starting from 1819 when German 500 families from Virtemberg were resettled in the territories of nowadays Georgia and Azerbaijan. But the resettlement of the Germans was of no expected benefit: Though they swiftly improved their socio-economic situation the resettlers lived an isolated life and had no impact on the overall development of the region. Therefore for the territory as well as the strengthening of the Russian-Persian frontier, in the mid-20s' of the XIX century, the governor of Caucasus Ivan Paskevitch elaborated the plan to resettle 80000 malorussian (Ukrainian) Cossacks in the border regions of Eastern Armenia.

So as to accept the resettlers, resettle them in the border regions and form 10 cossack regions even a special committee was formed headed by count Piotr Tolstoy [30, 104-105], yet the aforementioned plan was fulfilled in that time period mainly because of being time-consuming and costly.

Instead, the Tsar government found the solution of securing and settling the border regions with reliable ethnic elements in the organization of immigration of almost 8249 Armenian families from Persia [3, 114]. The second and third plans of Paskevitch to resettle Eastern Armenia with malorussian Cossacks that were introduced to the Tsar administration in 1829-1830, were not fulfilled due to the aforementioned reasons. Instead, the immigration of almost 12357 Armenian families from the Ottoman Empire was organized [10, 85].

Research results. The Russianization policy of the Transcaucasia renewed in a much more rigorous manner beginning from the 40s of the XIX century when to secure its positions in the Eastern Armenia the Tsar government decided to resettle the region with Russian sectarians.

The first plan to realize the above-mentioned was set forth by the head of the Yerevan province Balavarski. As a result of the resettlement plan envisaged for the provinces of Yerevan and Nor Bayazet travelers would think that Yerevan-Darachichag-Dilijan-Shorzha-Nor Bayazet rout is thoroughly inhabited by Russians and this state remained till the WWI.

The author of the second plan of the resettlement of Russian sects in Eastern Armenia was the chairman of the Transcaucasian Resettlement Contemporary Committee Fadeev and the Board member of the Transcaucasian General Department Fadeyev due to whose "efforts" starting from the mid-40's of the XIX century, began the Russianization of the Alexandropol province – the subject of our study [22].

The first Russian village in Alexandropol province was Vorontsovka which was founded on the Tiflis-Alexandropol route, in the Orbelyan terraced land belonging to Lori region's Great Gharakilisa village, famous for its healthy climate and suitable land lots for cattle-breeding and farming [16]. The population of the latter were the molocans mainly from the provinces of Orenburg and Saratov that came to the Transcaucasia in 1834 and after a decade of roaming, they founded Vorontsovka. In 1849 the village had a population of 141 families, it a year it became 143, 122 out of which came to Eastern Armenia in 1834-1836 [13, 48].

From the archival materials, it is clear that the artificial growth of the population number continued in Vorancovka conditioned with new immigrants. Thus, in order to resettle here in 1846, at the beginning of the year, the resettlers of Gandzak and Shamakhi provinces addressed the head of the Pambak district, who unable to bear the local climate and the people's unloving attitude and asked to get the permission to move to Alexandropol province.

Having informed the Caucasus viceroys on this, the Governor of Alexandropol province mentioned at the same time that the entire Russian population of the village of Topchi, Shamakhi

⁹ The research has been funded by the Science Committee of the Ministry of Education and Science of the Republic of Armenia within the framework of academic theme coded 18SH-6A007.

province, with a minor exception (two families in Elenovka and five families in Novo-Saratovskaya), had already resettled in Vorontsovka [21]. The influence of the Russian government's biased policy on the population growth in this village is evident from the 19th century the census data. So, if in 1852, according to the cameral listing the population in Vorontsovka was of 170 (926 people), in 15 years, in 1867, it already reached 422 families (2284 people) [1, 3]. In the year of the foundation of Vorontsovka, two other Russian villages – Nikitino and Voskresenko were founded on Alexandropol-Dilijan rout adjunct to Hamzachiman. In 1852 the population of Nikitino was 56 families /388 people/ and in Voskresenko 61 families /375 people/ [22].

The next phase of the Russianization process in the Eastern Armenia started from the 40s of the XIX century when the Tsar government without taking into account the lack of land lots among the Armenian villagers allocated vast territories adjacent to the Lake Sevan, the province of Alexandropol and Lori region for creating "special funds" for Russian sectarian resettlers.

This stage of resettlement was also implemented by the joint Balavatsky and Fadeev joint programs. In his report to the mayor of Yerevan on May 13, 1849, Fadeev wrote that he had found two suitable sites in Alexandropol province to be resettled with Russian sectarians. One of them is the place called " Elydar of Shoragyal", where there are about 6928 destinations of useful land lots, and therefore, for each family 30 dessiatins could be allocated ensuring the resettlement of up to 230 families" [7, 219-220]. Located on the Alexandropol-Akhaltskha highway, the precinct was not far from the already existing Russian villages, so Fadeyev believed that there was no obstacle to occupying Russian populations. Being on the route Alexandropol-Akhaltsikhe the region was not far from already existing Russian villages and as for Fadeyev and the head of the province, there would not be an obstacle to have those regions resettled with Russians. The second place envisaged to be resettled by Russians was the city of Alexandropol where it was suggested to settles 20 families from the beginning.

The primary task of his plan was to resettle the left wing of the Alexandropol plain and Akhuryan with Russians. He was thinking of founding Russian villages along the entire length of Alexandropol Dilijan route pointing out the importance of inhabiting Lori region with Russians since it would be a kind of stronghold on the way uniting the provinces of Yerevan and Tiflis [7, 222].

The Tsarist government seriously touched upon this project of Fadeev beginning from 1850. When according to the archival data in the province of Yerevan nearly 500 families of Russian sects had already settled [22, 10]. After the official resettlement permission (March 28, 1850) another 500 families were moved and settled in Eastern Armenia and on 15080 dessiatins and 3574 sazhen (including, in the district of Alexandropol, in Elidar 6928 dessiatins and 1574 sazhen, near Alexandropol 60 dessiatins, in the district of Miskhana 1906 dessiatins). Every newcomer family were given by the government in accordance with the decree of December 9, 1848, an 8-year tax privilege and an average of 6-7 dessiatins of land per person (also, the decree related to those who voluntarily settled in the Transcaucasia and converted to orthodoxy once again getting rid of taxes during 25 years) [11, 92]. And this is in the case, when according to Atrpet for per resettler the locals have only 1-3 dessiatins amount of land (most Armenian villages had no pastures), Tatars (Turks, Persians) – 4-5 dessiatins and Orthodox Greeks 5-6 dessiatins [8, 36] .

Because of the absence of archival data, it is impossible to mention the exact number of the Russian families out of the overall 500 resettled families relocated in the Alexandropol province.

Nevertheless, summing up our data on the Russian sectants who had resettled in the province it is possible to assert the following. In the result of the Transcaucasia Russianization policy, which became much more active beginning from the XIX century only in the districts of Pambak and Lori 383 families of resettlers (2232 people) founded four villages.

Moreover, if Voskresenovka and Nikitino villages founded in the Pambak region were inhabited only with the Russian sectarians (117 families) two villages founded in the Lori district (Privolnoye and Vorontsovka) only the second one was inhabited with the sectarians, meanwhile, Privolnoye was founded along with 96 orthodox Russian families resettled in the uyezd [16, 563-585].

Regarding the relocation and resettlement of 20 Russian sectarians in Alexandropol, this process, according to our data, was relatively slow at its initial stage. In the mid-50s, the tsar's

government succeeded in accommodating only three families in the city – predominantly Orthodox Russians [5, 334].

And in the late '50s, that number dropped dramatically and according to a report by the governor of Alexandropol uyezd sent to the governor of Yerevan province, the number increased to 23 families (124 people) [5, 334-351].

In accordance with the Fadeyev plan, the last two villages founded in the province of Alexandropol by the orthodox were Nikolayevka and Novo-Alexandrovka. The first one was founded on the base of the villages of Tsikhisdvari /26 families/ and Bakuriani /16 families/ of the Borzhomi province [9], and Novo-Alexandrovka in accordance with the report N 481 sent by the Governor of the Yerevan province to the Caucasus viceroy /March 4, 1862/ from the village of Kormovskoy of the province of Chernoyari /10 families who had resettled in the uyez of Alexandropol/ [23].

The third plan of the resettlement of the Russian element was elaborated and implemented in 1877-1878 right after the victorious outcome of the Russian-turkish war when the authorities decided to settle the newly conquered Kars region with Russians and Greeks [25].

As for the thousands of Armenian immigrants, they had played their role during the war and seemed to be a short-term useful instrument in the hands of tsarism.

The commander of the Caucasian army Svyatopolk-Mirskiy in his report (February 4, 1879) wrote, "Our main goal should be to resettle a large number of Russians in Kars. Otherwise, we will have to get out of the thought of creating a Russian population in Transcaucasia ... Now we regret that in 1829 the wealthy regions of Akhalkalaki and Alexandropol were inhabited by Armenians and Greeks instead of Russians. Repetition of such an error, I dare say, will be unforgivable" [15].

This and suchlike other reports were ground for the Russian authorities to assume that only in the case of being resettled by the Russians the Caucasus can survive and develop [2, 158].

The contemporary press shows how rapidly and in what way the plans to implement those new ideas were carried out.

In a letter written on January 2, 1879, a local provincial correspondent innocently recorded the historical fact. "Today, the first Russian families have crossed the border of Russia through Jalaloghli to Kars" [12]. Over the next two decades, thanks to the consistent policy of the authorities, more than 20 colonial villages were founded in the province. By the way, in the first years of the conquest, when the process of resettlement of Russian elements from the interior of the country was relatively slow, it was decided to set up a small-scale migration at the expense of the already established immigrants in Transcaucasia. The Movement embraced almost all Russian and Greek settlements in the Alexandropol province.

According to the archival documents in only 1879-1885 under the permission of the governor-general of Kars region almost 144 families /633 people/ including 45 Greek families from Alexandropol city and the villages of Bayandur, Sisimadan, Alakhilisa, Nikitino and Voskresenka of the namesake province migrated and resettled in the region. From only Voskresenka 53 families /371 people/ moved to Kars 28 families /201 people/ out of which settled in the Village of Romanovo /Zarishat district/, and 25 families /170 people/ out of which in the village of Novo-Mikhaylovsk [17].

Another 46 families (102 people) in 1881 were entitled the right to migrate from the Village of Nikitino [29].

Carrying out the colonialization policy of the Eastern Armenia in a persistent manner tsar administration was quite far-sighted to understand that only that major state colonies are not enough to ensure the secure defense. It was a necessity to have proponents of the tsar government in the local population. Here the policy of proselytism emerged.

Because of the lack of the archival data, we cannot say what impact it had on the local Muslims. The only legislative document we have met was the Imperial Order dated back to March 30, 1848 which reads, "Those Muslims who live in the Transcaucasus or those who have there to live, in case of receiving holy baptism, will be enrolled in rural societies rich in huge amounts of land lots of high quality, they and their children will be free from taxes imposed on individuals and families and they will be exempt from all taxes and duties for 6 years, as well as each of them will receive 15-30 silver roubles from the state treasury for building houses and for resettlement" [6].

Especially proactive attempts of proselytism were made among the Armenians though suchlike privileges were not envisaged for the Armenians having converted to orthodoxy.

Tsarist authorities were well aware of the pure state of the Armenian villagers especially in terms of a small amount of land lots and did know the places where the state was extremely heavy. In those regions, the movement among the villagers to convert to orthodoxy took large-scales. In the Province of Yerevan, the number of such villages by the end of the XX century was 16 with the population of 157 families, three out of which were in the province of Alexandrapol – the subject of this study [24].

In 1841 The State Property Inspector of the Alexandropol province, in his report to the Chamber of Tiflis regarding the land use in Shirak villages, wrote: "The state farmers in the surrounding villages are complaining to me that there is a lack of arable land ... In order to check whether this complaint is valid, I traveled around almost all the villages adjacent to the city and saw that these state-owned farmers have very little arable land. That is why many of them have gone abroad with their families, and some have voluntarily migrated to Georgia ... " [20]. In another case the inhabitants of Small Gharakilisa – the most populated villages lacking the appropriate amount of land in their complaints sent to the province administration described their land conditions in this way, "Our ancestors immigrated to Russia a hundred year ago. At the time of their arrival, they were only 30-35 families, now we are 172 families, but we have not received any additional land lots during this time. This has led us to extreme poverty ... our youth has been forced to go to Russia to earn on a piece of bread with blackish hard work to feed their parents and their families" [28].

Rising out of the above-mentioned, we can conclude that in the Armenian villages the main motives of conversion to the Orthodoxy were of economic nature.

The territorial division was beneficial for those who had converted to the Orthodoxy. For instance, from the village of Small Gharakilisa they cut off the territory of Akhuryan bank rich in water, which was a huge water source and a supply for the community of more than 4000 people and allocated the land to a new village, founded the village of Alexandrovka for the Armenians who had adopted orthodoxy. Then in order to deepen the roots of orthodoxy in accordance with the N 422 letter of the spiritual agent of the Orthodox community of the Alexandrapol province dated back to May 19, 1903, the Tsar Nikolay II decided to transmit for building orthodox churches in Alexandrovka and Aghin 5000 roubles each [26].

Besides getting land lots of higher quality the Armenians having converted to the orthodoxy they were provided with higher norms and criteria. For example, the newly converted settled in Alexandrovka had one hectare per person and 0.71 hectares per person in Small Gharakilisa.

But it is not everywhere the authorities managed to carry out land division without any obstacles. For examples in the same Small Gharakilisa, the land division process was delayed and was fulfilled with extreme difficulties. In other places such as Bughdanesh, the resistance of the community remained insurmountable. Sometimes it was physically impossible to carry out land division because of the lack of land sources.

This plan for internal division and clashes among the Armenian villagers was unsuccessful. The Orthodox Movement not only didn't receive large volumes in the province of Yerevan and particularly in the province of Alexandrapol, but also failed thoroughly since first the authorities did not provide new "believers" with a large amount of land having no intention to indulge in such a luxury at all, as it would mean the Improvement Armenian farmer's land conditions, and, besides, the new confession was being adopted by the Armenian villagers only in order to meet their needs.

In the report N 217 sent to the Department of Agriculture and Land Management dated to January 15, 1908, the governor of the province of Yerevan Tissenhausen wrote, "The true motivation of Armenians to accept orthodoxy is to create the best conditions of land provision, and after reaching the goal, they are returning again to the Illuminator (Apostolic – A.H.) Church embraces" [27].

It was well-known for the authorities that, for example, in the village of Alexandrovka that was dramatically separated from Small Gharakilisa almost all families left part of them in the main community, they didn't cut family and economic ties and the division was artificial and on purpose.

Moreover, in accordance with the list on the village population it was obvious that the 20 families settlers in the village of Alexandrovka was not even fully converted to orthodoxy, 79 out of 119 were orthodox, 40- Armenian apostolic.

For example, Hovsep Ghazaryan /number 1 in the list/ converted to orthodoxy with one of his sons but his wife, 3 sons, and daughter-in-law remained followers of the Armenian Apostolic church.

The second son of Manuk Poghosyan with his wife and a year old child /number 10 and 3 in the list/ converted to orthodoxy, but he along with his wife and other sons remained apostolic.

Egor Mikayelyan with his 2 small children was the follower of new confession while his wife was Armenian apostolic, etc [24] From this aspect Bughdashen people were ahead of Gharakilise people: 10 out of 11 families converted to orthodoxy after improving their territorial requirements returned their former confession, and one family presented a motion to give the opportunity to settle in one of the orthodox villages of the Kars region as well as be provided with land.

Conclusions Summing up the brief history of the Tsarist colonization plans and their implementation in Eastern Armenia we can underline that despite all the efforts made the expectation of the government mainly did not come into reality. In the wake of continuing aggressive resettlement of more than 7 decades, the number of the Russians as of 1915 was 16161, which was only 1.5% of the entire population of the Yerevan province [4].

Compared with the locals the resettlers who were provided with much better conditions not only were dissatisfied with their new conditions but also lived an isolated life and at the beginning of the XX century when they got the opportunity they moved to the inner provinces of Russia and then to the USA.

With regard to the province of Alexandrapol, the last plan to Russianization failed in the 50-60s of the XIX century. Despite all the efforts made, the Tsar Government failed to resettle the left bank of the Akhuryan river middle stream with Russians. The restoration of the water canal from the foot of Aragats was delayed, and after a while, the ruins of local villages were inhabited with the Western Armenian refugees. Then, thanks to the strong resistance of the locals, the plan to build colonial points on Alexandrapol-Gharakilisa-Jalaloghli-Dilijan route remained unfulfilled. The Tsar government failed the policy to persistently convert the Armenian rural population to the orthodoxy. Moreover, in the result of the administrative-territorial divisions, the region of Lori was separated from the province of Alexandrapol and attached to the province of Tiflis. Four out of Six Russian villages as part of the above-mentioned region were separated from the Alexandrapol province and attached to the Tiflis province.

The number of the resettlers increased only at the beginning of the XX century reaching 7574 people (3.4% of the population): Inter alia, it happened at the expense of predominantly military class representatives (that is to say at the expense of the Orthodox Russians) [4].

**РУССКИЕ ПЕРЕСЕЛЕНЦЫ В АЛЕКСАНДРОПОЛЬСКОМ УЕЗДЕ.
ЭПИЗОДЫ ИЗ ИСТОРИИ РУСИФИКАЦИИ ВОСТОЧНОЙ АРМЕНИИ
(ВТОРАЯ ПОЛОВИНА XIX В. НАЧАЛО XX В.)**

Царское правительство серьезно занялось русификацией Закавказья лишь в начале 40-х годов XIX века, когда, в Восточную Армению были переселены русские сектанты. Автором первого проекта стал начальник Эриваньского уезда Балаватский.

Автором второго проекта переселения русских сектантов в Восточную Армению был председатель временного комитета по миграции, член главного правления Закавказского края Фадеев, благодаря “усилиям” которого во второй половине 40-х годов XIX века началась активная русификация Александропольского уезда. В течение 1844-1850 гг. В уезде русскими переселенцами были основаны пять деревень – Воронцовка, Никитино, Воскресенское и Ново-Александровка.

Третья программа по переселению русского элемента в Восточную Армению была разработана и осуществлена в период 1877-1878 гг., сразу после окончания русско-турецкой войны, когда власти решили заселить только что завоеванную Карсскую область русскими и греками. Что касается сотен тысяч армянских мигрантов, то они выполнили свою миссию в войне и теперь не нужны были царизму для ближайших лет. В течение последующих двух десятилетий, благодаря последовательной политике властей, в области было основано свыше 20 деревень.

С упорной последовательностью продвигая процесс колонизации Восточной Армении, царизм тем не менее оказался достаточно дальновидным, чтобы понять, что только великодержавные колонии – еще не гарантированная оборона. Было необходимо завести преданными правительству сторонниками среди местного населения. В результате этой необходимости началось обращение населения в свою веру.

Особенно упорные попытки обращения в православие предпринимались в среде армян, где единственной гарантией успеха служило лишение этих людей земли. Царские власти были осведомлены о малоземельном состоянии армянского крестьянства и точно знали те места, где недостаток земли доходил до крайности.

Программа царского правительства, направленная на внутренний раскол армянского крестьянства, была обречена на провал. Движение по обращению в православие в Эриванской губернии, и в частности в Александропольском уезде, не только не обрело больших масштабов, но и полностью провалилось потому, что, новая вера принималась армянскими крестьянами притворно, для удовлетворения своих нужд.

Подытоживая краткую историю колониальных программ царизма и их реализации в Восточной Армении, отметим, что, несмотря на все предпринятые попытки, ожидания правительства в основном не оправдались. В результате агрессивного переселения, длившегося свыше семи десятков лет, в Эриванской губернии в 1915 г. проживало 16161 русских, что составляло лишь 1.5 % всего населения губернии. Переселенцы, гораздо лучше обеспеченные землей, чем местное население, не только не смогли приобщиться к своему новому положению, но все еще вели одиночный образ жизни, а когда выпал удобный случай (в начале 20-го века), ступили на путь репатриации, сначала в глубинные губернии России, а затем и в США.

Что касается Александропольского уезда, то план его русификации провалился еще в 50-60-е годы 19-го века. Несмотря на все предпринятые усилия, во-первых, не удалось заселить русскими левобережные территории по среднему течению Ахуряна. Вследствие сильного сопротивления местного населения, в основном на бумаге осталась программа создания колониальных поселений на магистрали Александрополь–Каракилис–Джелалоглы–Дилижан. Не дала ожидаемых результатов столь рьяно проводимая политика обращения армянского крестьянства в православную веру.

Число переселенцев в уезде возросло только в начале 20-го века, достигнув 7,574 человек (3,4 % населения). Причем это произошло за счет военного сословия (то есть за счет православных русских солдат).

REFERENCES

1. Алфавитный список населенных мест Кавказского края, "Кавказский календарь на 1899 год", Тифлис, типография М. Шарадзе и К^о, 1898, отд. III, стр. 3-21.
2. Бороздин К., Переселенцы в Закавказье, СПб., 1891, стр. 216.
3. Глинка С., Описание переселения армян алдербиджанских в пределах России, М., тип. Лазаревых, 1831, приложение IV, стр. 147.
4. Данные о пространстве и населении Эриванской губернии, "Кавказский календарь на 1916 год", отд. III, Тифлис, тип. концелярии Наместника Е.И.В. на Кавказе, казенный дом, 1915, стр. 37.
5. Стратегическая сведения по Тифлисской и Эриванской губерниям, "Кавказский календарь на 1855 год", Тифлис, тип. концелярии Наместника Е.И.В. на Кавказе, казенный дом, 1854, отд. III, стр. 334-351.
6. Полное собрание законов Российской империи, собрание 2, отд. первое, т. XXIII, СПб, 1849, N 22149, срр. 222-223.
7. Avdalbekyan Kh., Land issue in the Eastern Armenia, Yerevan, Haypethrat, 1959, p. 444. (in arm.)
8. Atrpet, Landowning in Caucasus, Alexandropol, 1906, p 36. (in arm.)
9. Central State Archive of Georgia History (CSAGH), fund 240, list 2, work 28, p. 37). (in russ.)
10. Hayrapetyan A., Eastern Shirak in the first half of XIX century (Historical Demographic Review), Gyumri, Dpir, 2005, p. 205. (in arm.)
11. Haytyan A., the Russian resettlers of Armenia in 1830-1920, Yerevan, YSU, 1989, p 164. (in arm.)
12. Internal theory, "Mshak" weekly, Tiflis, 1872, N 3, 20 January, p.2. (in arm.)
13. Khojabekyan V., The population of Armenia and its occupation, Yerevan, ASSR IE, 1979, p. 394. (in arm.)
14. National Archive of Armenia (NAA), fund 14, list 1, work 506, pp. 75-78. (in arm.)
15. NAA, fund 14, list 1, work 519, p. 24-55). (in russ.)
16. NAA, fund 93, list 1, work 110, pp. 754-769. (in arm.)
17. NAA fund 93, list 1, work 217, pp. 246-287. (in arm.)
18. NAA, fund 125, list 1, work 14-I part, p. 63. (in arm.)
19. NAA, fund 151, list 1, work 25, p. 4.
20. NAA, fund 269, list 1, work 166, p. 1. (in arm.)
21. NAA fund 269, list 1, work 329, p. 361. (in arm.)
22. NAA fund 269, list 1, work 359, p. 6. (in arm.)
23. NAA, fund 269, list 2, work 501, p. 19. (in arm.)
24. NAA, fund 269, list 1, work 1989, (in arm.)
25. NAA, fund 269, list 1, work 2326, p. 14-15. (in arm.)
26. NAA, fund 269, list 1, work 2448, p. 2. (in arm.)
27. NAA, fund 269, list 1, work 2653, p. 3. (in arm.)
28. NAA, fund 269, list 1, work 2932, p. 48. (in arm.)
29. NAA fund 269, list 1, work 3047, pp. 10. (in arm.)
30. Parsamyan V., Griboyedov and Armenian-russian relations, Yerevan, ASSR IH, 1947, p. 280. (in arm.)

**განაჩენი 1942 წლის შეთქმულების
 მონაწილეთა საქმეზე**

1942 წლის შეთქმულება საქართველოს უახლესი ისტორიის უმნიშვნელოვანეს მოვლენას წარმოადგენს. ეს შეთქმულება თავისი არსით იყო ანტირუსული და ანტისაბჭოთა. იგი მიზნად ისახავდა როგორც ეროვნული თავისუფლების მოპოვებას (რუსეთის ბატონობისაგან გათავისუფლებას), ისე სოციალური სისტემის შეცვლას (საბჭოთა წყობილების ლიკვიდაციას). შეთქმულებაში პირველად ძირითადად ჩაებნენ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტები, ასპირანტები და კურსდამთავრებულები. საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივში დაცული მასალების შესწავლის შედეგად დგინდება, რომ ქართველმა ახალგაზრდობამ შეთქმულებისათვის პირველი ნაბიჯები 1941 წლამდე, საბჭოთა კავშირ-გერმანიის ომის დაწყებამდე გადადგა. საბჭოთა კავშირ-გერმანიის ომის დაწყების შემდეგ (1941 წლის 22 ივნისის) შეთქმულთა მოღვაწეობა უფრო აქტიური ხდება და ეს საბჭოთა კავშირ-გერმანიის ფრონტზე საბჭოთა ჯარების დიდ წარუმატებლობას უკავშირდება. საბჭოთა საქართველოს შინაგან საქმეთა კომისარიატსა და სახელმწიფო უშიშროების კომისარიატს, როგორც ჩანს მოპოვებული მჭიდრო მასალა შეთქმულთა საქმიანობის შესახებ. უმეტეს ეს მასალა აგენტებისაგან იყო მიწოდებული. აღნიშნული მასალისა და კიდევ სხვა ინფორმაციის საფუძველზე 1942 წლის 2 იანვრიდან დაიწყო შეთქმულების მონაწილეთა დაპატიმრებები. 1942 წლის 2 იანვარს დააპატიმრეს დიმიტრი ბურდიაშვილი, 8 იანვარს გიორგი კოკილაშვილი, 10 იანვარს გიორგი ძიგვაშვილი, 10 იანვარს კონსტანტინე (კოტე) ჯოგლიძე, 28 თებერვალს ლევან თორაძე, 28 თებერვალს ივანე ლაბიაშვილი, 28 თებერვალს შალვა შავიანიძე...დაპატიმრებები და ძიება 1942 წლის სექტემბრამდე გრძელდებოდა.

1942 წლის 11-20 სექტემბერს ამიერკავკასიის ფრონტის სამხედრო ტრიბუნალმა განიხილა შეთქმულთა ბრალდების საქმე. სამხედრო ტრიბუნალის თავჯდომარე იყო მე-2 რანგის სამხედრო იურისტი ფომინი, სამხედრო ტრიბუნალის წევრები: მე-3 რანგის სამხედრო იურისტი ზადაშვილი, სამხედრო იურისტი რომანოვიჩი, მდივანი ქა- სამხედრო იურისტი ბერლოვსკი. სულ პასუხისგებაში იყო 32 კაცი. სამხედრო ტრიბუნალმა მიუსაჯა:

1. გიორგი იმერლიშვილს-**დახვრეტა** პირადი ქონების კონფისკაციით;
2. კონსტანტინე ხიმშიაშვილს-**დახვრეტა** პირადი ქონების კონფისკაციით;
3. დიმიტრი ბურდიაშვილს-**დახვრეტა** პირადი ქონების კონფისკაციით;
4. მიხეილ იმერლიშვილს-**დახვრეტა** პირადი ქონების კონფისკაციით;
5. ლევან თორაძეს-**დახვრეტა** პირადი ქონების კონფისკაციით;
6. რომან ბატიაშვილს-**დახვრეტა** პირადი ქონების კონფისკაციით;
7. გიორგი ქადაგიძეს-**დახვრეტა** პირადი ქონების კონფისკაციით;
8. სოლომონ იმერლიშვილს-**დახვრეტა** პირადი ქონების კონფისკაციით;
9. კონსტანტინე ჯოგლიძეს-**დახვრეტა** პირადი ქონების კონფისკაციით;
10. შალვა შავიანიძეს-**დახვრეტა** პირადი ქონების კონფისკაციით;
11. გიორგი ძიგვაშვილს-**დახვრეტა** პირადი ქონების კონფისკაციით;
12. თურმან შანშიაშვილს-**დახვრეტა** პირადი ქონების კონფისკაციით;
13. მიხეილ კაციტაძეს-**დახვრეტა** პირადი ქონების კონფისკაციით;

14. ზურაბ მისხიაშვილს-**დახვერტა** პირადი ქონების კონფისკაციით;
15. გიორგი ახობაძეს-**დახვერტა** პირადი ქონების კონფისკაციით;
16. გიორგი თარგამაძეს -**დახვერტა** პირადი ქონების კონფისკაციით;
17. მიხეილ საბაშვილს-**დახვერტა** პირადი ქონების კონფისკაციით;
18. ივანე ლაპიაშვილს- **5 წლით პატიმრობა** პირადი ქონების კონფისკაციით;
19. აბო ფარეშიშვილი-**5 წლით პატიმრობა** პირადი ქონების კონფისკაციით;
20. ისააკ იმერლიშვილს-**3 წლით პატიმრობა** პირადი ქონების კონფისკაციით;
21. იოსებ იმერლიშვილს-**3 წლით პატიმრობა** პირადი ქონების კონფისკაციით;
22. აქესენტი უთურგაიძეს-**3 წლით პატიმრობა** პირადი ქონების კონფისკაციით;
23. გიორგი არსენიძეს-**3 წლით პატიმრობა** პირადი ქონების კონფისკაციით;
24. გიორგი კაღანაძეს -**3 წლით პატიმრობა** პირადი ქონების კონფისკაციით;
25. ნიკიტა (კიტა) ბუაჩიძეს-**3 წლით პატიმრობა** პირადი ქონების კონფისკაციით;
26. ვახტანგ შიხაშვილს-**3 წლით პატიმრობა** პირადი ქონების კონფისკაციით;
27. გიორგი ციბალაშვილს- **3 წლით პატიმრობა** პირადი ქონების კონფისკაციით;
28. სიმონ გერგიშვილს- **3 წლით პატიმრობა** პირადი ქონების კონფისკაციით;
29. თინათნ გონიაშვილი- ბრალის დაუდასტურებლობის გამო **გაამართლეს**;
30. ლევან კვაჭაძე-ბრალის დაუდასტურებლობის გამო **გაამართლეს**;
31. მიხეილ აროშიძე -ბრალის დაუდასტურებლობის გამო **გაამართლეს**;
32. თინათნ თუშმალიშვილი--ბრალის დაუდასტურებლობის გამო **გაამართლეს** (შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი, ფონდი 6, საარქივო საქმე N4221549, ტომი 14, 23-24 ფურცლები).

სამხედრო ტრიბუნალის განაჩენის თანახმად პატიმრობაში აყვანის ვადად განესახილვრათ:

1. ივანე ლაპიაშვილს -1942 წლის 11 იანვარი;
2. აბო ფარეშიშვილი- 1942 წლის 20 მარტი;
3. ისააკ იმერლიშვილი-1942 წლის 20 მარტი;
4. იოსებ იმერლიშვილი-1942 წლის 2 მარტი;
5. აქესენტი უთურგაიძე-1942 წლის 20 თებერვალი;
6. გიორგი ქადაგიძე -1942 წლის 7 მარტი;
7. ნიკიტა ბუაჩიძე- 1942 წლის 23 იანვარი;
8. ვახტანგ შიხაშვილი-1942 წლის 20 თებერვალი;
9. გიორგი ციბალაშვილი-1942 წლის 18 თებერვალი;
10. თინათნ გონიაშვილი-1942 წლის 31 იანვარი;
11. სიმონ გერგიშვილი-1942 წლის 20 მარტი (შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი, ფონდი 6, საარქივო საქმე N4221549, ტომი 14, ფურცლები 27-28).

გამოყენებული წყარო:

1. შინაგან საქმეთა სამინისტროს (შსს) არქივი ფ.6, ტომი 14, საქმე N4221549, ფურც. 23-24,27-28.

SENTENCING OF THE 1942 CONSPIRACY CASE

Summary

After the outbreak of the Soviet-German war (June 22, 1941), Georgian youth began a conspiracy aimed at overthrowing the Soviet regime and restoring Georgia's independence with the help of Germany. This conspiracy has occupied a prominent place in the recent history of Georgia, in which students, graduate students and graduates of Tbilisi State University participated. In September 1942, the Transcaucasian Front Tribunal sentenced to death 17 people with confiscation of property, 2 people were sentenced to 5 years in prison with confiscation of property, 9 people were sentenced to 3 years in prison with confiscation of property, 4 people were acquitted for lack of evidence.

**კონსტიტუციური პოლიტიკასთან დაკავშირებული მოსახლეობის
ბანწყობის ძირითადი შედეგები**

მოსახლეობაში არსებული განწყობების შესწავლა ტერორიზმთან ბრძოლის პოლიტიკის ფარგლებში თანამედროვეობის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ამოცანაა. მოსახლეობის განწყობის ცოდნა საშუალებას იძლევა გავაანალიზოთ ქვეყანაში განხორციელებული კონსტიტუციური საქმიანობის ეფექტურობა. გამოვავლინოთ ტერორიზმთან ბრძოლაში ძირითადი მოწყველადი ფაქტორები, გამოგვეთოთ სახელმწიფოს მხრიდან დამატებითი გასატარებელი ღონისძიებების ძირითადი მიმართულებები. მოსახლეობის განწყობის ცოდნა მნიშვნელოვანი ფაქტორია აღნიშნული პრობლემის პროგნოზებისა და რეკომენდაციების შემუშავებისათვის. სამაგისტრო ნაშრომის მიზანდასახულობიდან გამომდინარე ელექტრონული კითხვარის ფორმატით ჩვენს მიერ ჩატარდა შესაბამისი კვლევები. კვლევის ფარგლებში გამოიკითხა სახელმწიფო თუ კერძო სტრუქტურებში დასაქმებული საქართველოს 19-65 წწ. ასაკობრივი ჯგუფის 130 მოქალაქე. კვლევა ითვალისწინებდა შემდეგი ძირითადი საკითხების შესწავლას:

1. არის თუ არა საქართველო საშიში ქვეყანა;
2. არის თუ არა საქართველოში რადიკალიზაციის, ექსტრემიზმის ხელშეწყობი პირობები;
3. რა არის საქართველოს მოქალაქეების სირიასა და ერაყში არსებულ კონფლიქტში გამგზავრებისა და მონაწილეობის ძირითადი მიზეზები;
4. რა სახის ტერორისტული გამოწვევები არსებობს საქართველოს წინაშე;
5. გაგანჩით თუ არა რაიმე სახის ინფორმაცია (ტელევიზია, პრესა, ინტერნეტი) ტერორიზმის წინააღმდეგ საქართველოს ხელისუფლების მიერ განხორციელებული ღონისძიებების შესახებ;
6. რამდენად ეფექტურია საქართველოს ხელისუფლების კონსტიტუციური პოლიტიკა;
7. რა მაგალითებს დაგვისახელებთ მსოფლიოში ტერორისტული აქტების განხორციელების შესახებ;
8. რას უკავშირებთ მსოფლიოში ტერორისტული აქტების ზრდის ტენდენციას.

გამოკითხულ რესპონდენტთა 90 პროცენტის აზრით საქართველო უსაფრთხო ქვეყანაა. მხოლოდ 10 პროცენტი მიიჩნევს ქვეყანას საფრთხის შემცველად. ბოლო 15 წლის განმავლობაში საქართველოში განხორციელებული ეკონომიკური, სამართლებრივი, ინსტიტუციონალური რეფორმების შედეგად ქვეყანაში შესაძლებელი გახდა კრიმინალთან და კორუფციასთან ბრძოლის სფეროში მნიშვნელოვანი წარმატებების მიღწევა. საქართველოს კანონმდებლობაში შეტანილი ცვლილებების შედეგად დასჯად ქმედებად ჩაითვალა ე.წ. კანონიერი ქურდობა, ქურდულ გარჩევებში მონაწილეობა, მათი საქმიანობის ხელშეწყობა. პარალელურად სამართალდაცვით თუ უსაფრთხოების სექტორში განხორციელდა სისტემური რეფორმების მთელი ტალღა, რის ფარგლებშიც ძალიან უწყებები დატოვეს 1991-2003 წლებში დასაქმებულთა დიდმა რაოდენობამ. ისინი წაანაცვლა შედარებით გამოუცდელმა, მაგრამ მოტივირებულმა ახალგაზრდების მნიშვნელოვანმა ნაწილმა. გაიზარდა ძალიან უწყებების დაფინანსება, მატერიალური და ტექნიკური ბაზა. სახელმწიფოს მიერ მეთოდურად განხორციელებული რეფორმების შედეგად შესაძლებელი გახდა ქვეყანაში კრიმინალისა და კორუფციის დაძლევა,

ხელი შეეწყო დემოკრატიული რეფორმების გატარებას. ყოველივე ამან მნიშვნელოვან წილად განაპირობა მოსახლეობაში უსაფრთხოებისა და სტაბილურობის განცდის გაძლიერება. გამოკითხულ რესპონდენტთა 10 პროცენტი ამას ქვეყნის წინაშე არსებული სოციალურ-ეკონომიკური და სამხედრო საფრთხეებით ხსნის.

საქართველოსათვის მნიშვნელოვან პრიორიტეტად რჩება ხილარბევსთან ბრძოლა და ქვეყნის ტერიტორიების დეოკუპაცია. შესაბამისად, ქვეყანაში არსებული სოციალური და ეკონომიკური პრობლემები შესაძლებელია საქართველოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობით დასჯადი ცალკეული მართლსაწინააღმდეგო და ბრალეული ქმედებების სისხილის აღბათობის განმსაზღვრელი ფაქტორი იყოს.

სამხედრო საფრთხეებიდან მნიშვნელოვანია ოკუპირებული ტერიტორიები, იქ განთავსებული რუსული სამხედრო შენაერთები, კავკასიის რეგიონში არსებული გაყინული კონფლიქტები, კონფლიქტების განახლების შემთხვევაში საქართველოს წინაშე მდგარი ეკონომიკური, სამხედრო თუ ტერორისტული გამოწვევები. 2008 წლის აგვისტოს რუსულ-საქართველოს ომმა ცხადყო, რომ შესაძლოა რუსეთის მხრიდან კვლავ განმეორდეს სამხედრო აგრესია ან გარკვეული პროცესების ინსპირირება, რაც მნიშვნელოვან საფრთხეს უქმნის საქართველოს, როგორც უსაფრთხო ქვეყნის პერსპექტივას. სწორედ ამიტომაც, რომ გამოკითხულთა 10 პროცენტი საქართველოს არ მიიჩნევს უსაფრთხო ქვეყანად.

ჩვენი ინტერესების სფერო მოიცავდა საქართველოში რადიკალიზაციის, ექსტრემიზმის ხელშეწყობის პირობების შესახებ საქართველოს მოქალაქეების განწყობის დამოკიდებულების შესწავლასაც. აღმოჩნდა, რომ 56,2 პროცენტის ახრით ქვეყანაში არსებობს რადიკალიზაციისა და ექსტრემიზმის ხელშეწყობის პირობები, ხოლო 43,8 პროცენტი ამას უკავშირებს საბჭოთა კავშირის რღვევისა და საქართველოს დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ ქვეყნის წინაშე წარმოშობილ სხვადასხვა პრობლემასთან, საკუთრივ: 1991-1992 წლების სამოქალაქო ომი, აფხაზეთისა და ცხინვალის რეგიონის მოვლენები, პანკისის ხეობაში განვითარებული პროცესები, 2008 წლის აგვისტოს ომი და რუსეთის მიერ საქართველოს ტერიტორიების 20 პროცენტის ოკუპაცია, რუსეთ-ჩეჩნეთის ომის მსვლელობისა და შემდგომ პერიოდში ჩრდილოეთ კავკასიასა და საქართველოში, საკუთრივ პანკისის ხეობაში სალაფიტური ისლამის იდეოლოგიის გავლენის ზრდა, სირიაში არსებულ კონფლიქტში საქართველოს მოქალაქეების მონაწილეობა (2015 წ. საქართველოს სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახური ანგარიშის თანახმად სირიაში საქართველოს 50-მდე მოქალაქე იბრძოდა¹⁰, ამავე სამსახურის 2017 წლის ანგარიშში თანახმად კი მათი რიცხვი შემცირებულია 30-მდე¹¹) და ა. შ. საქართველოს ხელისუფლების მიერ განხორციელებული რეფორმებისა და ეკონომიკის, უსაფრთხოებისა და დემოკრატიის განვითარების სფეროში მიღწეული წარმატებების მიუხედავად ქვეყანაში კვლავაც მძიმე სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობაა. სოციალურ-ეკონომიკურმა პრობლემებმა საწყის ეტაპზე ხელი შეუწყო ქვეყანაში კორუფციისა და კრიმინალის ზრდას, ხოლო შემდგომში საქართველოს მოქალაქეების სირიაში გამგზავრების ძირითადი სტიმულატორი გახდა. როულმა ეკონომიკურმა პროცესებმა განაპირობა აგრეთვე უკანონო ფინანსური რესურსების შემოდინება, უცხო ქვეყ-

¹⁰ საქართველოს სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის ანგარიში, 01.08.2015 – 31.12.2015:13, Available at: <https://ssg.gov.ge/uploads/%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%92%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%A8%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98/SSSG%20REPORT.pdf>

¹¹ The Report of the State Security Service of Georgia, 01.01.2017-31.12.2017: 11 <https://ssg.gov.ge/uploads/%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%92%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%A8%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98/SSSG%20Report%202017.pdf>

ნის/ორგანიზაციების ემისიების მომრავლება, რომლებიც ფინანსური რესურსების დახმარებით ახორციელებდნენ პანკისის ხეობასა და სხვა რეგიონებში მცხოვრები ახალგაზრდების გადამზრებას, სალაფიზმის გავრცელების ხელშეწყობას. შესაძინევია კრიტიკიანი და მუსულმანი მოსახლეობის რელიგიური გრძნობებით მანიურილების მცდელობებიც. ამდენად, რადიკალიზაციის ხელშეწყობ პირობად ერთის მხრივ გვეკვლინება სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები, მეორეს მხრივ კი უცხო სახელმწიფოთა თუ ორგანიზაციათა, ასევე ქვეყნის შიგნით არსებულ ცალკეულ ჯგუფთა მცდელობები, რათა ხელოვნულად შექმნან ილუზია საქართველოში რელიგიისა და გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდული გარემოს შესახებ. ამავე დროს გარკვეული ჯგუფები ცდილობენ ხელოვნურად მოიშველიონ საქართველოს ისტორიის კონკრეტული მაგალითები ქართველის მხოლოდ ქრისტიანობის იდენტიფიცირებასთან დაკავშირებით.

გამოკითხულ რესპონდენტთა ნაწილი (43,8%) ვერ ხედავს საქართველოში რადიკალიზაციისა და ექსტრემიზმის ხელშეწყობ პირობებს. ასეთი დამოკიდებულება ჩვენის აზრით განპირობებული უნდა იყოს ქვეყნის დემოკრატიული ინსტიტუტების გაძლიერებით, ეკონომიკის სტაბილური განვითარებითა და ხელისუფლების მიერ ქვეყანაში გატარებული სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური რეფორმებით. მიუხედავად ამისა, უნდა აღინიშნოს, რომ ქვეყანაში მაინც არსებობს რადიკალიზაციის ხელშეწყობი ცალკეული მიზეზები. საქართველოს სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის მიერ 2019 წლის 27 მარტს პარლამენტისადმი გაგზავნილ ანგარიშში აღნიშნულია, რომ საქართველოში არსებობენ ცალკეულ რადიკალ პირთა ჯგუფები, ასევე კონკრეტული პირები, რომლებიც მხარს უჭერენ ისლამურ სახელმწიფოს და „ისლამური სახელმწიფოს“ მხრიდან დავალების შემთხვევაში არაა გამორიცხული მათ მიერ მიღებული დავალების აღსრულება. ანგარიშიდან ჩანს ასევე, რომ ამ ეტაპისათვის დასახელებული ჯგუფებისა და პირების ინტერესში არ შედის სახელმწიფოსთან დაპირისპირება¹².

რადიკალიზაციისა და ექსტრემიზმის ხელშეწყობ გარემოებად საქართველოში ასევე უცხო ქვეყნების სპეცსამსახურების საქმიანობა წარმოადგენს. საქართველოს სპეცსამსახურების მიერ დადგინდა უცხო ქვეყნის სპეცსამსახურების ერთ-ერთი უმთვარესი ამოცანა – რელიგიური და ეთნიკური შუღლის ინსპირირება (იხილეთ საქართველოს სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის 2018 წლის ანგარიში, გვ.14). ზემოაღნიშნული პროცესები, პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური ვითარებისა და მიზნების თანმდევი. იგი რადიკალიზაციისა და ექსტრემიზმის მნიშვნელოვანი ხელშეწყობი ფაქტორია.

საიდუმლო არაა, რომ საქართველოს მოქალაქეთა გარკვეული ნაწილი მონაწილეობდა სირიასა და ერაყში არსებულ კონფლიქტებში. ლოგიკურად გვინტერესებდა მოსახლეობის აზრი კონფლიქტურ რეგიონებში აღნიშნული კატეგორიის მოქალაქეების გამგზავრების მიზეზების შესახებ. ნიშანდობლივია, რომ გამოკითხულთა 71,5 პროცენტი საქართველოს მოქალაქეების სირიასა და ერაყში გამგზავრებას უკავშირებს სოციალურ-ეკონომიკურ პრობლემებს, 19,2 პროცენტი კი რელიგიურ ფაქტორს. მხოლოდ 9,2% ასახელებს პოლიტიკურ მიზეზებს. რელიგიურ ფაქტორებთან დაკავშირებით მოსახლეობის განწყობის შესწავლა და ანალიზი იძლევა შესაძლებლობას ვიფიქროთ, რომ ასეთი დამოკიდებულება დაეუკავშიროთ კავკასიის რეგიონსა და ზოგადად მსოფლიოში სალაფიტური ისლამის იდეოლოგიის მომქალაქრებასა და მის პოლიტიკურ

¹² საქართველოს სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის ანგარიში 01.01.2018-31.12.2018:11, Available at: <http://www.parliament.ge/ge/ajax/downloadFile/114072/1-6041-19>

ხასიათს. გასათვალისწინებელია ცალკეულ ქვეყანათა, ორგანიზაციათა და ადამიანთა ჯგუფების ინტერესები – ხელეწიურად შექმნიან საქართველოში მცხოვრები სხვადასხვა კონფესიური ჯგუფის წარმომადგენლებს შორის დაპირისპირების გარემო და რეგიონალური რელიგიურ სამოსელში, რათა მოახდინონ ზეგავლენა ხელისუფლებაზე და გაატარონ თავიანთი პოლიტიკური თუ გეოპოლიტიკური ინტერესები.

გამოკითხულთა 9,2 პროცენტი აღნიშნულ პრობლემას უკავშირებს პოლიტიკურ პროცესებს. ასეთი განწყობა ჩვენის აზრით დაკავშირებული უნდა იყოს საქართველოში არსებულ პოლიტიკურ სიტუაციასა და ქვეყნის წინაშე არსებულ გამოწვევებთან, აგრეთვე რეგიონში არსებულ პოლიტიკურ გარემოსთან, რამაც შესაძლოა ხელი შეუწყოს ქვეყანაში რადიკალიზაციისა და ექსტრემიზმის გავრცელებას.

საქართველო ამჟამად უამრავი გამოწვევის წინაშეა. შესაბამისად საინტერესოა მოსახლეობის მოსახრებები იმის შესახებ, თუ რა სახის ტერორისტული გამოწვევები შეიძლება არსებობდეს საქართველოს წინაშე. გამოკითხულთა 40,8 პროცენტის აზრით ამ გამოწვევებს შორის ერთ-ერთი პირველი ოკუპირებული ტერიტორიებიდან მომდინარე ტერორისტული საფრთხეებია. გამოკითხულთა ნაწილი (42,3%) რუსეთის ფედერაციის მხრიდან მომდინარე ტერორისტულ საფრთხეებზე ამახვილებს ყურადღებას, ნაწილი – (29,2%) ისლამურ ტერორიზმს ასახელებს, ნაწილი კი (30%) საერთაშორისო ტერორიზმს. კავკასიის რეგიონში გაყინული კონფლიქტებიდან სავარაუდო ტერორისტულ საფრთხეებს გამოკითხულთა 30% ასახელებს (აღნიშნული კითხვის ფარგლებში რესპოდენტს შეეძლო შეერჩია ერთი ან რამდენიმე სავარაუდო პასუხი).

რესპოდენტთა მიერ ქვეყნის წინაშე ტერორისტულ გამოწვევად ოკუპირებული ტერიტორიებიდან მომდინარე საფრთხეების (40,8 პროცენტი) მიხედვით განპირობებული უნდა იყოს ფაქტორთა ერთობლიობით, კერძოდ:

ა) ისტორიული პროცესებისა და საერთაშორისო კონფლიქტების გამოცდილება გეაჩვენებს, რომ სახელმწიფოთა მხრიდან ტერიტორიის ოკუპაცია ემსახურება ობიექტურ სახელმწიფოში ბუფერული ტერიტორიის შექმნის ამოცანებს. იგი ბუფერული ტერიტორიის შემქმნელ სახელმწიფოს (რუსეთს) კონფლიქტის განახლების შემთხვევაში სათანადო მომზადებისთვის მწვენიელ ფონს ქმნის, მეორეს მხრივ, ობიექტურ ქვეყანაში იგი აქტიურად გამოიყენება ჯაშუშური, საბოტაჟის, დივერსიული, ტერორისტული საქმიანობის დასაგეგმად და განსახორციელებლად;

ბ. რუსეთის ფედერაციას ეძლევა ოკუპირებული ტერიტორიების ტერორისტული საქმიანობისათვის გამოყენების შესაძლებლობა, რათა მოახდინოს ზემოქმედება საქართველოს ხელისუფლებაზე;

გ. ცხინვალის მართონეტული რეჟიმისა და რუსეთის ხელისუფლების წარმომადგენელთა მხრიდან საქართველოს კონტროლირებადი ტერიტორიებიდან საქართველოს მოქალაქეების სისტემატიური, გატაცება, წამება და მკვლელობა (არჩილ ტატუნაშვილი, გიგა ოთხოზორია, დავით ბაშარული და სხვ.)¹³ (იხილეთ The Report of the State Security Service of Georgia, 01.01.2017-31.12.2017:4/7).

რუსეთიდან მომდინარე ტერორისტული საფრთხეები საქართველოს უმნიშვნელოვანეს გამოწვევად მიგვაჩნია. ამას ადასტურებს ჩვენი კვლევის შედეგებიც. გამოკითხულთა 42,3 პროცენტს სწორედ აღნიშნული ფაქტორი მიანიჭა უპირველეს გამოწვევად.

¹³ The Report of the State Security Service of Georgia, 01.01.2017-31.12.2017:4/7
<https://ssg.gov.ge/uploads/%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%92%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%8E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98/SSSG%20Report%202017.pdf>

ჩვენის აზრით, ეს განწყობა განპირობებულია შემდეგ ფაქტების ერთობლიობით: კერძოდ: ა) აფხაზეთისა და ცხინვალის მოვლენებში რუსეთის მონაწილეობით, ბ. 1998 წლის თებერვალში საქართველოს პრეზიდენტ ელუარდ შევარდნაძეს უკანონო ტერაქტებულ ტერაქტში რუსეთის სავარაუდო კავშირით (დივერსიული ჯგუფის წევრები მომზადებას გადიოდნენ ჩრდილოეთ კავკასიაში, მის შემადგენლობაში შედიოდნენ როგორც ქართველი ასევე ჩრდილოეთ კავკასიელი მებრძოლები. მიუხედავად იმისა რომ ტერაქტზე პასუხისმგებლობა ნაწილობრივ ეკისრებოდა ცნობილ ჩეჩენ საველე მეთაურს სალმან რადუევს, საქართველოს ხელისუფლების მიერ ჩატარებული გამოძიების შედეგად ტერაქტის უშუალო ორგანიზატორად დასახელებული იქნა იმდროინდელი საქართველოს სახელმწიფო უშიშროების მინისტრი ივორ გიორგაძე, რომელიც სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის არიდების მიზნით თავს რუსეთში აფარებს. არსებობს მოსაზრება ტერაქტის ორგანიზებაში რუსეთის ფედერაციის სპეციალური სამსახურის „პოლკოვნიკის“ უშუალო მონაწილეობის შესახებაც, რომელიც შემდგომში საეკონომიკო ვითარებაში დაიდგა); გ. გორში განხორციელებულ ტერაქტში რუსეთის მონაწილეობით; დ. საქართველოს ჩრდილოეთი საზღვრის გასწვრივ არსებულ სტრატეგიულ ობიექტებზე 2006 წ. განხორციელებული დივერსიული აქტების მოწყობით; ე. 2008 წლის აგვისტოს რუსეთ-საქართველოს ომით; ვ. საქართველოს კონტროლირებადი ტერიტორიებიდან ოკუპირებულ რეგიონებში საქართველოს მოქალაქეების სისტემატიური გატაცებით, წამებითა და მკვლელობებით და სხვა ფაქტორებით.

გამოკითხულთა ნაწილი (29,2%) მთავარ ტერორისტულ საფრთხედ ისლამურ ტერორიზმს მიიჩნევს. ვვარაუდობთ, რომ ასეთი განწყობა საქართველოსა და მსოფლიოში რადიკალური ისლამური მიმართულების „ვაჰაბიზმი“-ის იდეოლოგიის გავლენის ზრდას, ისლამური სახელმწიფოს საბრძოლო ოპერაციებში პანკისის ხეობისა და აჭარის რეგიონის მუსლიმი მოსახლეობის მცირე ჯგუფების მონაწილეობას, პანკისის ხეობაში ადათობრივი სამართლის, უხუცევების როლის შესუსტებას და საღაფიზმის (პოლიტიკური ისლამი) მზარდ გავრცელებას უკავშირდება. ასეთი განწყობა უნდა აიხსნას აგრეთვე საქართველოს ქრისტიანული აღმსარებლობის მოსახლეობის გარკვეულ ნაწილის კრიტიკული დამოკიდებულებით საქართველოში არსებულ მუსლიმურ თემთან მიმართებაში.

ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ფაქტორად განიხილება საერთაშორისო ტერორიზმის გააქტიურება. გამოკითხულ რესპონდენტთა 30% მთავარ ტერორისტულ გამოწვევად სწორედ საერთაშორისო ტერორიზმს მიიჩნევენ, რაც ჩვენის აზრით უნდა აიხსნას ჩეჩენური ნაციონალიზმის გლობალურ ჯიჰადიზმში გადასვლის ტენდენციით (ეს პროცესი თვალშისაცემია რუსეთ-ჩეჩენეთის ომების შემდეგ), ცალკეული ისლამური ქვეყანებისა და ორგანიზაციების შორსმოძავალი გეგმებით – კავკასიასა და მსოფლიოში პოლიტიკური ისლამის – საღაფიზმის-ვაჰაბიზმის გავრცელების შორსგამიზნული ამოცანებით, ისლამურ სახელმწიფოში საქართველოს მოქალაქეების მონაწილეობით, ალ-ქაიდას კავკასიით დაინტერესებით, ავღანეთის ISAF-სა და „Resolute Support Mission – RSM“ სამშვიდობო მისიებში საქართველოს თავდაცვის ძალების მონაწილეობით.

საქართველოს წინაშე არსებული ტერორისტული გამოწვევები შეიძლება უკავშირდებოდეს კავკასიის რეგიონში არსებულ გაყინული კონფლიქტებს. ამ ვერსიას ემხრობა გამოკითხულთა 30 პროცენტი. მოსახლეობის ასეთი დამოკიდებულება ჩრდილოეთ კავკასიაში არსებული მყოფე ვითარებას, აფხაზეთისა და სამაჩაბლოს, ასევე ყარაბაღის კონფლიქტის მოუგვარებლობას უნდა უკავშირდებოდეს.

ამრიგად, საქართველოს წინაშე მეტნაკლებად არსებობს ზემოდახედილებული ხუთივე ტერორისტული საფრთხე. ოკუპირებული ტერიტორიებიდან მომდინარე ტერორისტულ საფრთხეს წარმოადგენს ცხინვალის მარიონეტული ხელისუფლებისა და რუსეთის ფედერაციის სამხედრო ქვედანაყოფების არსებობა, მათი მხრიდან ადგილობრივი მოსახლეობის ჯაშუშური საქმიანობისათვის გამოყენების მცდელობა და შესაძლო ტერორისტული, დივერსიული აქტების მოწეობა საქართველოს ხელისუფლებაზე ზეგავლენის მოხდენის მიზნით. იგი თავის თავში ასევე მოიცავს პასუხს რუსეთის მხრიდან საქართველოს წინააღმდეგ სახელმწიფო ტერორიზმის განხორციელების შესაძლებლობაზე. საქართველოს წინაშე ისლამური და საერთაშორისო ტერორიზმიდან მომდინარე საფრთხეები მნიშვნელოვნად არის დაკავშირებული ერთმანეთთან. იგი დაკავშირებულია საერთაშორისო ტერორისტული ორგანიზაციების მიზნებთან და მოქმედებებთან, რომელთა ინტერესების ობიექტს წარმოადგენს საქართველო და მთლიანად კავკასია. იგი განპირობებულია ერთი მხრივ რეგიონში პოლიტიკური ისლამის იდეოლოგიის გავრცელების ხელშეწყობით, ასევე ევროკავშირის წევრი სახელმწიფოების მხარდობით მხარდაჭერით საქართველოს ევრო-ატლანტიკურ სტრუქტურებში გასაწევრიანებლად. საქართველო, როგორც ევროპისა და აშშ-ის მტკიცე მხარდამჭერი და პარტნიორი ქვეყანა (რომელიც ასევე აქტიურად მონაწილეობს სხვადასხვა სამშვიდობო მისიებებში) წარმოადგენს ისლამური სახელმწიფოს, ალ-ქაიდასა და თალიბანის ახლო სამიზნესა და დაკვირვების მნიშვნელოვან ობიექტს. მნიშვნელოვან საფრთხეს შეიცავს კავკასიის რეგიონში არსებული გაყინული კონფლიქტებიც. საქართველოს აზერბაიჯანსა და თურქეთს, ასევე საქართველოსა და სომხეთს ერთმანეთთან აკავშირებთ საერთო სტრატეგიული გაზსადენები, ნავთობსადენები და სარკინიგზო მაგისტრალები. კონფლიქტის განახლების შემთხვევაში შესაძლებელია დაპირისპირებულმა მხარეებმა განახორციელონ საქართველოში არსებულ სტრატეგიულ ობიექტებზე ტერორისტული აქტები (იხილეთ **Richard Giragosian შეფასება ყარაბაღის კონფლიქტის განახლების შემთხვევაში**, საქართველოში მდებარე ენერგეტიკული ინფრასტრუქტურის სავარაუდო სამიზნედ არსებობის შესახებ³⁴), რისთვისაც შესაძლოა გამოყენებული იქნას როგორც დაპირისპირებული მხარეების სათანადოდ მომზადებული დივერსიული ჯგუფები, ასევე საქართველოში მცხოვრები სომეხი და აზერბაიჯანელი მოქალაქეები.

საქართველოს მოსახლეობას ყოველთვის არ გააჩნია სრულყოფილი ინფორმაცია ქვეყნის ხელისუფლების მიერ განხორციელებულ ანტიტერორისტული ღონისძიებების შესახებ. შესაბამისად, გვინტერესებდა ამ თვალსაზრისით მოსახლეობის ინფორმირებულობის ხარისხი (ტელევიზია, ჟურნალ გაზეთები, ინტერნეტი, ხელისუფლების მიერ გავრცელებული ოფიციალური ინფორმაცია ან/და სხვა). რესპოდენტთა 44,6 პროცენტს „სხვადასხვა წყაროების საშუალებით სმენიათ“ ხელისუფლების მიერ გატარებული კონტრტერორისტული ღონისძიებების შესახებ, ხოლო 55,4%-ს კი არავითარი ინფორმაცია არ აქვს. კვლევით დადგინდა საქართველოში არსებული გამოწვევა – ხელისუფლებისა და სამოქალაქო საზოგადოების არასათანადო მზაობა, მოსახლეობასთან სათანადო მუშაობისა და ტერორიზმთან დაკავშირებული პროაქტიული ინფორმაციის გეგმაზომიერად გავრცელების თაობაზე საერთო გეგმის არარსებობა, სამოქალაქო საზოგადოების, ტელევიზიების, არასათავრობო ორგანიზაციების ნაკლები წართულობა

³⁴ Richard Giragosian, War in Nagorno-Karabakh: What would it mean for Georgia? Georgian Institute of Politics, 30.03.2017, Available at: <http://gip.ge/the-risk-of-renewed-hostilities-over-nagorno-karabakh-and-implications-for-georgian-security/>

მოსახლეობაში ტერორიზმისა და კონტრტერორისტული საქმიანობის ცნობადობასთან აღქმის თვალსაზრისით.

საქართველო ახალი დემოკრატიის ქვეყანაა. დამოუკიდებლობის მოთხოვნის შემდეგ ქვეყანა უამრავი პრობლემის წინაშე აღმოჩნდა. არ არსებობდა კონკრეტული მიმართულებების შესაბამისი გამოცდილება, რაც აისახა კიდევ მოსახლეობის განწყობაზე (ცნობისათვის, ფინეთის კონტრტერორისტული სტრატეგია ეროვნული სამოქმედო გეგმის ფარგლებში ითვლისწინებს სახელმწიფო და არასახელმწიფო სექტორის ერთობლივ ჩართულობას ქვეყანაში რადიკალიზაციისა და ექსტრემიზმის ფაქტორების შემცირების მიზნით, ასევე კონტრტერორიზმის სფეროში სამოქალაქო და კულტურული თვითშეგნების ამაღლებას, სკოლებში, უნივერსიტეტებსა და თვით თავისუფლების აღკვეთ დაწესებულებებშიც კი. იხილეთ ფინეთის კონტრტერორისტულის ტრატეგია, გვ. 26/28-27/29, Ministry of interior Finland, Internal security | Ministry of the Interior publications 28/2018, National Counter-Terrorism Strategy 2018–2021: 26/28-27/29)¹⁵.

აქვე დავეხებით, რომ ქართული მედიასივრცე განიცდის ტერორიზმთან დაკავშირებული საკითხების ანალიტიკური გადაცემების მოშადებისა და სათანადო გაშუქების სიმცირეს. ამიტომაცაა აუცილებელი სახელმწიფო ხელისუფლების მიერ კომპლექსური ღონისძიებების გეგმის შემუშავება, რომელიც ხელს შეუწყობს სამოქალაქო საზოგადოების აქტიურ ჩართულობას, საქართველოს მოქალაქეებში ტერორიზმთან დაკავშირებული საკითხების გააზრებასა და აღქმას. ასეთი მიდგომა შეიძლება გახდეს რადიკალიზაციისა და ექსტრემიზმის პრევენციის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კომპონენტი.

კვლევის ამოცანები მოითხოვდა გაგვერკვია მოსახლეობის დამოკიდებულება მნიშვნელოვანი საკითხისადმი – რამდენად ეფექტურია საქართველოს ხელისუფლების მიერ ქვეყანაში გატარებული კონტრტერორისტული პოლიტიკა. რესპოდენტთა 57,7% პროცენტმა საქართველოს ხელისუფლების მიერ გატარებული კონტრტერორისტული პოლიტიკა ნაკლებად ეფექტურად მიიჩნია, 17,7 პროცენტმა – არაეფექტურად. მხოლოდ 26,9 პროცენტმა შეაფასა დადებითად. კვლევის შედეგი დამაფიქრებელია ხელისუფლებისათვის. ლოგიკურია მოსახლეობის ასეთი განწყობაც. ქვეყანაში დაბალია სახელმწიფოსა და სამოქალაქო საზოგადოების ჩართულობის ხარისხი, მოსახლეობაში ტერორიზმთან დაკავშირებული ინფორმაციის ცნობადობა და გააზრება. საქართველოს მოქალაქეების სირიაში გამგზავრებამ გავლენა მოახდინა მოსახლეობის განწყობაზე, რაც აისახა კიდევ კვლევის მასალებში.

ქვეყნის ხელისუფლების ანტიტერორისტული საქმიანობა დადებითად რესპოდენტთა 26,9 პროცენტმა შეაფასა. ამ კატეგორიის რესპოდენტთა განწყობა ხელისუფლების მიერ საერთაშორისო თანამშრომლობის ფარგლებში, კონკრეტულად კონტრტერორიზმის სფეროში მიღწეული წარმატებებს უნდა დაუკავშირდეს. მეთოდურად განხორციელებული ღონისძიებების შედეგად საქართველოში გამოვლინდა და შემცირდა რადიკალურ ისლამურ ჯგუფებთან კავშირში მყოფი პირები, ცალკეული ფინანსური ორგანიზაციები და საქართველოს წინააღმდეგ ტერორიზმის ხელშეწყობი სახელმწიფო/სახელმწიფოებები.

კითხვაზე „რა ფაქტები გსმენიათ მსოფლიოში ტერორისტული აქტების განხორციელების შესახებ და რით ხსნით მისი ზრდის ტენდენციას“, რესპოდენტთა პასუხები გადანაწილდა შემდეგნაირად: გამოკითხულთა 66,2 პროცენტმა ნაწილობრივ იცის

¹⁵ 26/28-27/29, Ministry of interior Finland, Internal security | Ministry of the Interior publications 28/2018, National Counter-Terrorism Strategy 2018–2021: 26/28-27/29)

მსოფლიოში ტერორიზმის განხორციელების ფაქტების შესახებ; 30,8 პროცენტი ყურადღებით აღევენებენ თვალს მსოფლიოში ტერორისტული აქტების მიმდინარეობას, ხოლო 3,1 პროცენტს საერთოდ არ აქვს ინფორმაცია ტერორისტული აქტების შესახებ. ტერორისტული აქტების ზრდის მიზეზად კი გამოითვალთა 54,6 პროცენტმა დაასახელა მსოფლიოში მიმდინარე პოლიტიკური ფაქტორები, 10,8 პროცენტმა სოციალურ-ეკონომიკური გარემოებანი, 21,5 პროცენტმა რელიგიური ფაქტორები, ხოლო 13,1 პროცენტმა ეთნო-სეპარატისტული მოძრაობების გააქტიურება.

ამრიგად, ტერორიზმის საკითხთან დაკავშირებით საქართველოს მოსახლეობაში არსებული დამოკიდებულების შესწავლამ ნათლად აჩვენა პოლიტიკური, გეოპოლიტიკური და სოციალურ-ეკონომიკური ფაქტორების როლი და მნიშვნელობა, გამოიკვეთა მოწვევადი მიმართულებანი, ზემოთდასახელებულ პროცესებში სახელმწიფოსა და სამოქალაქო საზოგადოების ნაკლები ჩართულობა, საერთო გეგმის არ არსებობა, ტერორიზმთან დაკავშირებული საქმიანობის აღქმადობის დაბალი ხარისხი.

აღნიშნული ხარვეზების აღმოსაფხვრელად მიზანშეწონილად მიგვაჩნია შესაბამისი სტრუქტურების მიერ უმოკლეს დროში მოხდეს ქვეყნის შიგა და გარე პოლიტიკური და გეოპოლიტიკური პროცესების სათანადო შესწავლა და ანალიზი, გამოვლინდეს საქართველოსა და კავკასიის რეგიონში რადიკალიზაციისა და ექსტრემიზმის ხელშემწყობი ფაქტორები, განხორციელდეს პრევენციული ღონისძიებები, გაუმჯობესდეს ეკონომიკური და სოციალური გარემო. ამასთან აუცილებელია სახელმწიფო და არასახელმწიფო სექტორის კოორდინირებული საქმიანობა ტერორიზმთან დაკავშირებული ინფორმაციის მოსახლეობაში გავრცელების მიზნით. უნდა დაიგეგმოს და განხორციელდეს ერთობლივი კონტრტერორისტული და რადიკალიზაციის პრევენციის ღონისძიებები საერთაშორისო თანამშრომლობის ფორმატში.

ზურაბ ხაბაძის პირადი ფონდი
საარქივო სამმართველოში

აჭარის საარქივო სამმართველოს 2019 წელს კიდევ ერთი დამსახურებული პიროვნე-
ბის, საქართველოს მხატვართა კავშირის წევრის, აჭარის არ დამსახურებული მხატ-
ვრის, მემედ აბაშიძის პრემიის ღაურუატის, ღირსების ორდენის კავალერის, გრაფიკო-
სისა და ფერმწერის ზურაბ ხაბაძის პირადი ფონდი შევება.

ფონდში დაცულია მხატვრის მოთხრობების („დედის გახსენება“, შალვა ახალციხე-
ლი“, „უსათაურო და უმისამართო“, „მხოლოდ შენ ერთს“), ლექსების, ჩანახატების,
განცხადებების ხელნაწერები, მადლობის სიგელი, ნახატების ფოტოები, ბიოგრაფიუ-
ლი მონაცემები, მისდამი მიძღვნილი ლექსები და ა. შ.

გამონხენილი მხატვარი დაიბადა 1945 წელს, დაამთავრა თბილისის სახელმწიფო საბ-
ხატერო აკადემია (1971) და დაიწყო აქტიური შემოქმედებითი საქმიანობა. მის კალამს
ეკუთვნის ფირდოუსის 200-მდე ფერწერული ტილო და გრაფიკული ნამუშევარი, მათ
შორის: „შაჰ-ნამეს“ დასურათება (1979), „შუშანიკის წამების“ 8 ილუსტრაცია (1983), ბა-
თუმის ილია ჭავჭავაძის სახელობის სახელმწიფო თეატრის ფარდის „ოქროს საწმისის“
მოხატვა, შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსნის“ ილუსტრაციები.

1997 წ. სტამბოლში დაიბეჭდა ვაჟა - ფშაველას რჩეული ნაწარმოებების კრებული ზ. ხაბაძის რამდენიმე ილუსტრაციით ("აღაზა ქისტებთან", "ფრიდონი", "ნესტან-დარეჯანი", "ტარიელი", "ვაჟა-ფშაველას პორტრეტი", "ბახტრიონი" და სხვ.). მანვე დაასურათა ზ. გორგილაძის ღეჟსები და შექსპირის „მეფე ლირი“. 1970 წლიდან მხატვარი აქტიურად მონაწილეობს რესპუბლიკურ და საერთაშორისო გამოფენებში.

2018 წელს სტამბოლის ქართული კულტურის ძეგლს უსახსოვრა გრაფიკული ნამუშევარი, ილუსტრაცია „ვეფხისტყაოსნიდან“.

გარდაიცვალა 2019 წელს. დასაფლავებულია ბათუმში, ფერის საზოგადო მოღვაწეთა პანთეონში.

მკითხველს ვთავაზობთ პოეტ **ცისანა ანთაძის** ლექსს, რომელიც დაცულია ზ. ხაბაძის პირად ფონდში:

ზურაბს

კოშკს შიგან ზურაბ ხაბაძე რუსთაველს უმკობს კალამსა,
თვალს მორიდებს უფლისწულს, მინდიას ეტყვის საღამსა.
ძველი აფხარის კედელთან, ისმენს სულხანის არაკსა,
რისხვით აღვსილი გამსგავსე აბობოქრებულ არავსსა.
ნისლიმორეული მთა უყვარს, გზა უყვარს თავისთავადი,
აქვს სატყვარი ხურჯინი და ციხე-კოშკი თავადის.
ციხე-კოშკთან რომ ქვა მოსჩანს, მოტანილია დედისა,
მთვარე-წიქარა ცალი რქა, აქ მოვა დამის თევითა.
წაქიდებია სულს შიგან, მსუყვე ფერები მკათათვის,
ჯიხვის ყანწიდან ალავერდს, მხოლოდ ვეფხვებთან გადადის.
სულის კუნჭულში ხმა ესმის შემოდგომური ქარ-წვიმის,
ბევრი მწვერალი დაჯაბნა, კალმად ფრთა ერგო არწივის.
ნატიფი ქალი თუ შეხვდა, თვალს შეაპარებს იმქითად,
ფიქრით შორს რომ არ გაფრინდეს, არაყს გადაჰკრავს სინითა.
დათვრება ფერებნასვამი, ფუნჯით მოიკლავს შიმშილსა,
კაკაკსთან უხმობს ამირანს-გმირს უკვდავება მისჯილსა.
წაღნი წავლენ და წამოვლენ, წინ წარედგება ექო ქარს,
იტყვიან-მუღვა ამ კოშკში, ზურაბ ხაბაძის ეპოქა! . .

პირად ფონდში დაცულია აგრეთვე მხატვრის ხელნაწერი ჩანახატები, მოთხრობები. ჩვენი ყურადღება მიექცია უსათაურო ჩანახატმა, რომელსაც უცვლელად ვთავაზობთ მკითხველს:

ეს მოხდა 1990 წელს როდესაც კომუნისტები ჯერ კიდევ იყვნენ ქვეყნის სათავეში და განაგებდნენ და წარმართავდნენ მკაცობრიობის ბუდიზმს, როდესაც გამიჩნდა იდეა იმისა, რომ აჭარაში გახსნილიყო იპოდრომი ვინაიდან ეს კუთხე რასაც ჰქვია აჭარა ისტორიული წყაროები ადასტურებენ, რომ გონიოს მიდამოებში ანტიკურ ხანაში იყო იპოდრომი და იმართებოდა სანახაოებები. დღეს როდესაც ქალაქ ფოთსად კი აქვს იპოდრომი ჩვენთან სპორტის ეს შესანიშნავი სახელობა რატომღაც ყურადღების გარეშე დარჩა, გარდა მაგისა ჩემი გარდაუვალი ვნება ცხენოსნობის მიმართა დღესაც ინტერესს მოკლებული არ არის.

და გადავწყვიტე ჩამეყარა საფუძველი ამ დარგისათვის და ვთხოვე მაშინდელ ხელეწიურის გამგებელს ბატონ ნიაზ გოგიტიძეს რათა დახმარება გაეწია ჩემთვის და ფინანსური თანადგომა გამოეჩინა, ბატონი ნიაზი სიხარულით დამთანხმდა გა-

დაერიცხა სტავროპოლის რაიონში სათანადო თანხა და ჩამოგვეყვანა 7 ჯიშინი ცხენი 2 წმინდარაბული და 5 ნახევარსისხლიანი ბუღაურები.
 შეუდექით საქმეს და მამაჩემმა ინახოურა საქონლის გადაძხიდი მანქანა ტვირთით ბენზინის რამოდენიმე რკინის 50 ლიტრიათი კასრებით და გაუყვეთ გზას. პირველად ჩავედით ქალაქ ლაბისსკოში Сем Савхозი ერქვა ერთ ერთ მეცხენეობას და მივადექით ვინმე დოკუჩაევს ჩვენ შევიპირით და ვუთხარით აქითობას ჩამოვივლიდით და გამოვართმევდით რამოდენიმე ცხენს.

ეს იყო დეკემბრის თვეში ღამით Питигорски-თან ახლოს გავიფიქვდა მანქანა რამა სიცივე ყინავს მე ისეთი მცივანა ვარ ვერ ვიტან სიცივეს მამაჩემი იქნებოდა მაშინ დაახლოებით 60 წლის ჩამოვიდა მანქანიდან და შეჭერა ქვეშ მე კაბინაში ვიჯექი იმდენად გააკეთა რომ სისხამ დილით კიდევ გაფუჭდა ჩამოვედით ძირში და ვედროში დავანთეთ ცეცხლი რათა ცოტათი გავმთბარიყავით, მერე ვირაცის სატვირთო მანქანამ ჩამოიარა გაანერებინა და მამამ მითხრა შენ გაჰყევი ამ მანქანას მე აქვე გარაჯია ახლოს გავაკეთებინებ და ჩამოვალ სტავროპოლში. კარგი მეთქი და წამოვედი ცხენსაშენში. რამოდენიმე საათის შემდეგ ვიფიქრე მოდი ისევ ჩავალ იმ ადგილას სადაც მანქანა გავიჩერე და რომელირაც სამგზავრო მანქანით უკან დავბრუნდები იმ ადგილას როცა მიუახლოვდი შეშის ნამწვევებით ვიცანი მანქანა გავანერებინე და ჩამოვედი, მივედი ავტოფარეხთან მამაჩემის მანქანა არარ იდგა და დავბრუნდი ისევ უკან რომ მიუახლოვდი სტავროპოლის ცხენსაშენს ნისლბეში თანდათან გამიჩინა ძველი საქონლის გადაძხიდი მანქანა, ვნახე მამაც და თავისი ჩვეული ხასიათით მითხრა ერთი ამბავი დავანთე ადმინისტრაციასო, თურმე რაღაც საბუთი არ დარჩა საკმარისი და ცხენების არ გვაძლევდნენ, შემდეგ დარწმუნდნენ მამის სიმართლეში რომ ფული უკვე ჩარიცხული იყო.

რაღა ბევრი გავაგრძელო მანქანაზე ამოიყვანეს ორი წმინდა სისხლიანი არაბული ჯიშის კოპლებიანი ულაკი. ერთი ჩემი ფულით ნაყიდი 1500 მანეთად კარანავეში ნაყიდი 7 თვიანი კვიცი შავი ფერის ფაშატი და ჩამოუყვეთ გზას შვიდ საუხოზში იქაც სამი ცხენი დავიტივრთეს ნახევარსისხლიანები და წამოვედით სახლში. მერყენდელი ამბავი ვრცელდა თუ როგორ და რა ბუდი ეწიათ მათ. დღიანად საბჭოთა კავშირი და ცხენები სად დაფორიქდნენ კაციშვილმა აღარ იცოდა ჩემი ცხენი კი 2 წლის შემდეგ მოკვდა ჩემი თურქეთში ყოფნის დროს რომ ჩამოვედი ისე ავად გამხდარიყო საცოდავი რომ მიწაზე თავი ერტყა და ისე აღსრულდებოდა წუთისყოფელს ჩემს გარეშე მიაბარეს მიწას. დღეს კი შეუდეგები ჩემს მიერ დაკვირვებული ცხენის აღნაგობას ვინძლო ვინმეს გამოადგეს.

**დღის გახსენება
 „პატივი ეც დედასა და მამასა შენსა“**

საუბედუროდ, არიან „აღამიანები“, ვისთვისაც დედა და სამშობლო მეორე პლანზეა გადაწული. უფრო მეტიც, ზოგიერთებისათვის მესამე და მეოთხე პლანზეც კია და არა თუ უმცირესათვის პორიზონტის მიმქრად ნაცრისფერ სივრცეში მოლიანად დაკარგული და შთანთქმული უსულო, უფორმო, უხილავი, ფერივით უწონო ღამის არარაობადაცაა ქცეული.

დღეს „მწიკვლი სულისა ჩემისა განსაწმენდელად“ აღმეძრა, რათა სხვებს კი არა, ჩემსავე თავს და უპირველესად იმათ ვაუწყო, ვინც კარგად იცნობდა და ნათესაური კავშირი ჰქონდა მასთან.

იგი გარდაიცვალა 2000 წლის 25 ივნისს. . არც პრესით და არც ტელევიზიით არ განაცხადე, რადგან დედა ჩემთვის არასოდეს არ მომკვდარა, მას შემდეგ არც ერთი დღე არ გასულა, რომ არ გავისხენო. ისიც ხშირად მახსენდება, რაც თვითონაც ძალიან უყვარდა. ეს გახლავთ ვაჟა ფშაველას „შვლის ნუკრის ნაამბობი“, განსაკუთრებით ეს სტრიქონები „საბრალო დედანემი, მანამ დედა მყვანდა ცოცხალი, სულ აღერსში ვყვანი“.

რამდენი მხატვრული ნაწარმოები შექმნილა დედა-შვილობის უდიდესი სიყვარულზე, რამდენი რამ შეიძლება გაეცხსნოთ. დედა მსოფლიოს დიდი სიძლიერით, კომპოზიტორთა, მხატვართა, პროზაიკოსთა, პოეტებისა თუ ლიტერატორთა შთაბერების წყარო და მუხა გამხდარა. ამასთან გახდება კიდევაც: უნდა გახადონ აუცილებელი იღია ჭავჭავაძის „ოთარანთ ქერივის“ სწავლება. განა, არ მოეძებნება ადგილი „ხალღეთისმეტყველო წიგნებში“: დედა-შვილობაში შენ-ჩემობა რა არის? – „შვილობაცაა! ყველაფრის თქმა არ არის საჭირო მაგრამ ზოგჯერ ადამიანს თავის-დაუნებურად აეხილება რაღაც მიუღებელი, ულოგიკო და არამართებული რამე, რასაც ვერაფრით სოფიზმით ვერ მოუნახავს მნიშვნელობას. იგი ვერ იცავდა მამამ-დიანურ წეს-ჩვეულებებს, ანუ ლოცვის რიტუალს; არც კელესიაში დადიოდა, მაგრამ მაინც ქრისტიანი ქალი იყო ბუნებით. განათლებაც ქრისტიანული ქონდა და რაც მთავარია განურჩევლად უყვარდა ჩვენი მეზობელი ბერძნები, სომხები, რუსები და სხვა ეროვნების ადამიანები. ჩვენთან ახლოს გურული თვისტომები ცხოვრობდნენ, გვარად ჯაშუბი. მათგან ითხოვა ქართული ხალხური ზღაპრების კრებული, უნივერსიტეტის გამოცემა (1937 წელი, ჩიქოვანის რედაქციით) და ყოველ საღამოს მიკითხავდა. მართალია, მე არ მასწავლიდა, „მამაო ჩვენოს“ ლოცვას და არც „ჟურანს“, მაგრამ ქართული ზღაპარი თავისას აკეთებდა, უფრო მეტს აკეთებდა ჩემთვის, ვიდრე რომელიმე რელიგია. განსაკუთრებით უყვარდა იღია ჭავჭავაძის „აკაკო ყაჩაღის“ შესავალი. ხშირად წამეფორებდა – „სამშობლოს ცაჰა ბნელად გაშლილი, მწუხარის ზეწარი გადაეფარა“. სამწუხაროდ ეს მწუხრის ზეწარი დღემდე ვერ გადავიტყრეთ. მღეროდა აკაკისა და გალაქტიონის ლექსებზეც. ხშირად გვიკითხავდა „აბესალომ და ეთერის“ ზღაპარსაც. ეთერი ხომ იგივე ღარიბი გლეხის ოჯახში გაზრდილი დედაჩემია, მახსოვს რა უდიდესი სვედით იტყოდა: „მე ბანის ბანად გეძებდი, შენ ტყისა პირას გეძინა“. იმ სოფელში, სადაც დედა გაიზარდა, თავისივე ბაღა უღამახესი იყო. განსაკუთრებით ზაფხულში, როცა მარწყვი ყვეოდა, მწვანე ფოთლებს ქექმოდან, ჯერ კიდევ ახლად შემოსულს, მარგალიტებივით რომ მოუჩანდა მისი მადლიანი ნაყოფი. ერთხელ ჩემი პატარა დისშვილი მიიყვანა დედამ ამ ზღაპრულ ბაღში და აჩვენა ეს ადგილი. ბავშვმა ასე წარმოსთქვა სიღამახისგან – „ეს რაა გოო“. „ეს რაა“, ხშირად გაიმეორებდა დედა ამავე სიტყვებს, ისე მოეწონა ბავშვსო. რაღა დაგიმალოთ, მეც ათასგვარი მითი, ზღაპარი, თუ ლექსი წარმომიდგება თვალწინ ამ მიდამოთა შორის. ნათქვამია „მელას რაც ესისმრებოდა, ის აგონდებოდა“. დე ვერე იყოს, თუ მეღა ვარ, მაგონდებოდეს ქათამი, და თუ ღომი ვარ, მაშინ მზე, რადგან ღომს უყვარს მზე, სითბო და ნებივრად ძილი.

ცხადია, ამ პატარა წერილით მე ვერ ვიტყვი იმას, რითაც შეიძლებოდა ყველა წერილმანებისა თუ ხასიათის იმ ნიუანსების გადმოცემა, რითაც ოდნავ მაინც შევახსენებ სხვასაც და საკუთარ თავსაც, თუ როგორი უნდა იყოს ქართველი ქალი, დედა და ადამიანი სრული თავისი მნიშვნელობით – „Фанди ты моя радасть“ – ასე მიმართავდნენ მეზობელი რუსები თუ რუსულ ენაზე მოლაპარაკე სხვა ხალხები. ძალიან უყვარდა დანიელ ჭონქაძე. ერთ-ერთი შეილიშვილს მისი სახელიც კი ერქვა. ზოგჯერ იმასაც კი ამოიკენესებდა „სურამისა ციხეო, სურვილითა განახეო, ჩემი შეილი სურაბი, კარგად შემინახეო“. ამ სტრიქონებსაც სიმღერით წარმოსთქვამდა, მაგრამ იმდენი ნაღველი და სევდა იყო ჩადებული ამ პატარა სტროფში, გვერდებოდათ მართლაც თავისი შეილი ჩაუყოლებიათო ციხის ქონგურებში.

იგი შეყვარებული იყო ქართულ საბავშვო პოეზიაზეც. როცა პატარა ვიყავი, „იავნანასთან“ ერთად, შიო მღვიმელის „ობოლსაც“ მიმღეროდა და ერთგვარად მტანჯავდა კიდევაც ის აზრი, რატომ ვერ ჩაუკეტია კარი ობოლს. როცა წარმოსთქვამდა – „ღამეა მთავარე ქათქათებს, ფინიალი ჰყავს კარზედა, შინ კი პატარას

შიშისგან, ცრემლი ჩამოსდის თვალზედა". ნუთუ ყველაფერი დაიწყებას უნდა მივ-
ცეს, რატომ თქვა პოეტმა „ვერც კარი ჩაუკეტია, ვერც გამოსულა გარეთა“? გზა
არსებობს ცუდი და კარგი ლექსი?! თუ ის პოეზიაა, მაშინ კარგია, თუ არა მაშინ
რდა მოგახსენოთ.

საბავშვო პოეზია განა ტოლს უდებს კლასიკურს. „ნეტავ არ ჩაგძინებოდა ჩი-
ტო ნიბლიავ ნარზედა“, ან კიდევ „ჭრელი პეპელა დაათრო და გააბრუა იამა“, ან-
დაც „დაეჩქეე წერილი ბარტყები დამეზრდებიან მაღლი“, და რაეცი, რამდენი მარ-
გალიტებია გაბნეული ჩვენი მშობლიური პოეზიის საგანძურში.

აშკარაა, მაშინ ისე ვერ ვაფასებდი ამას, როგორც საჭირო იყო, მაგრამ გუმი-
ნით ვგრძნობდი მის მაღლს, სულის სიმები რომ მერხეოდა. ცრუ მსახურება არ
იყო ნამდვილად მისგან, არც ამქვეყნიური ამოების პესიმიზმს ბადებდა და არც
ოპტიმიზმს.

ბიწიერი ცხოვრება აყოვნებს დვთისკენ მიმავალ გზას, ხოლო ამ ბიწიერებას
წინ ყოველთვის ელობება პოეზია და ხელოვნება. ერთი რამ კია მათეს ქადაგებაში
– მთაზე წარმოსთქმული მისგანვე – ნეტარ არიან მგლოვიარენი, ვინაიდან ისინი
ნუგეშცემულნი იქნებიან. დღევანდელი გადასახედიდან გლოვა უფრო იყო დედის
სიმღერა, ვიდრე მხარულება და განცხრომა და თუ ეგერა, ნუგეშცემულნი უფრო
ვიქნებოთ, ვიდრე შეჩვენებულნი. 115-ე ფსალმუნში 773-ე ვერსზე სწერია, „არავი
ატკობს ჩემს სახას შენი სიტყვები, თაფლზე ტკბილია ჩემი პირისთვის!“ ეს გახ-
ლავთ 103-ე ფსალმუნი, მაშინ ჩემთვის ზედმისწევნით საჭირო იყო ის ტკბილხმოვან-
ნი ლექსები თუ ქართული ზეპირსიტყვიერება, რომლებსაც ბავშვის ფსიქიკის ჩამო-
ვლილებებაში უპირველესი ადგილი ეჭირა, დღესაც დიდი ზემოქმედების ძალა აქვს,
მაგრამ რელიოზია შეუანცვლა ქართულ ფოლკლორს და მასსივე გაბნეული ქრისტი-
ანული ტკბილხმოვანება ცალკე შესწავლას მოითხოვს ჩემგან – წმინდა მამების
დახმარებით.

მაშინ ჩემთვის ცოტათი გაუგებარი იყო, თუ რატომ განიცადა წარმართულმა
ლექგნებმა, ასევე მითებმა ქრისტიანული ზეგავლენა. აქ არ ვაპირებ იმის თქმას,
რას ნიშნავს „წყალ=წისქვილ მიწას ვფიცავარ“ (აბესალომ და ეთერი): ეს ცალკე
ფოლკლორული კვლევის პრობლემაა, მაგრამ ისიც კი გაუგებარი არ დარჩა თუ
რატომ განიცადა ქრისტიანული ზეგავლენა, როცა წარმოთქვამდა დედა:

„ეთერი ტყვილად გარჯილია, ვარ საიქიოს მავალი,
უფალსა უბრძანებია, გზა ვიწრო მარტოდ სავალი“.

რაა საკვირველი. ქრისტიანობამ გაამდიდრა ქართული ზეპირსიტყვიერება. ყვე-
ლაფერი წარმავალია, ხელოვნებაში სასრული უსასრულოა, ან უნდა გახადო უსას-
რულო. ბევრი რამ გადავფასე, მაგრამ ძირითადი კონცეფცია მაინც ჯერ კიდევ
ვერ ჩამოვყალიბებ. არის ასეთი ამერიკელი მწერალი – ვრე გუტი, რომელიც ასე
აღწერს თავის რომანში „სასაკლავო № 5“: უფალთან მივიდა მლოცველი და უთხრა,
უფალო, რა იყო მიზანი ადამიანის გაჩენისა შენთვის? როს მოსაჯე ტანჯვა, ვაება,
სიკეთე, ბოროტება და ბოლოს სიკვდილი. ღმერთმა უპასუხა, მე შენ ვე ყველაფერი
მოგეცი და შენთვის მე მომინდია არჩევანი, შენ თვითონ გაეცი პასუხი, თუ რატომ.
ძალიან რთულია ამ კითხვაზე პასუხის გაცემა, ვიტყვი, ვითულებსად. ვინ უწყის,
რისთვის გააჩნა უფალმა ეს სამყარო, რატომ დააადგინა უსამართლობა და სამარ-
თალი, ბოროტი და კეთილი, ცოცხალი და მკვდარი, დღე და ღამე, დედა და შვი-
ლობა.

პრესის მასალები
დიალოგი ზვიად გამსახურდიასთან
 გაზეთი „ახალი ერა“ – 25.05.2001 წელი.
 (მასალა მოიძია და მოამზადა ელგუჯა ჩაგანავამ)

ამ ინტერვიუში ბევრი რამ მენიშნა, მაშინ საქართველო დაღატოთ იყო ავად, არც დღეს შეცვლილა ვითარება.

1991 წლის 21 მაისს საპრეზიდენტო არჩევნების წინ, ზვიად გამსახურდია, რადიოში სასაუბროდ პირდაპირ ეთერში მიიწვიეს. მას გადაცემა „მეთუ სტუდიის“ წამყვანი, ჟურნალისტი მზია ბაქრაძე მასპინძლობდა. მკითხველს ვთავაზობთ ამ ინტერვიუს (ე.წ.):

პრეზიდენტად არჩევის შემთხვევაში პირველად რა პრობლემების გადაწყვეტას შეუდგებოდით და რა კანონს მიიღებდით?

მივიღებ იმ კანონს, რომელიც უკვე მზადების პროცესშია. კერძოდ, კანონს პოლიტიკური პარტიების შესახებ, პრესის შესახებ. როდესაც განხილული იქნება ეს პროექტები, საჯაროობის სრული დაცვით, მოსახლეობის აზრის სრული გათვალისწინებით, მაშინ ამ კანონებს მივიღებ.

ძალიან ხშირად იგზავნება გაერთიანებული ერების ორგანიზაციაში პროტესტის წერილები. უფრო ხშირად სამშაბლოში არსებული რთული მდგომარეობის გამო, იქიდან რეაქცია ან პასუხი არ არის?

ჩვენ არა ვართ გაეროს წევრი. გაერო ჩვენ კვლავ მიგვიჩივებს საბჭოთა კავშირის ერთ-ერთ გეოგრაფიულ პროვინციად, მაგრამ ამ წერილებს მაინც დიდი საპროპაგანდო მნიშვნელობა აქვს. ეს ყველაფერი მსოფლიო საზოგადოების ყურადღებას იპყრობს, ამიტომ მაინც აქვს შედეგი. მე ვთვლი, რომ ამერიკის კონგრესის ის დიდი გააქტიურება ჩვენს სასარგებლოდ, რეზოლუციების მიღება ჩვენს მხარდასაჭერად – ამითაც არის განპირობებული. ადრე თუ გვიან გავხვედებით გაეროს წევრი.

- თქვენ იცით, რამ ეღუარდ შეგარდნაზე აგრძელებს პოლიტიკურ საქმიანობას და ფართო კონტაქტები აქვს უცხოეთის წამყვან პოლიტიკოსებთან. მისი ამასწინდელი ვიზიტი ამერიკაში, ჯორჯ ბუშთან ყველასათვის ცნობილია. რა როლი შეუძლია შეასრულოს ეღუარდ შეგარდნაზე, საქართველოს დამოუკიდებლობის საკითხში?

- მას შეუძლია ითამაშოს დადებითი როლი და ეს ყოველივე მის სინდისზე დამოკიდებული, სინდისზე! სამწუხაროდ მან ხმა არ მისცა საქართველოს დამოუკიდებლობას. ეს შეკითხვა მე მას პირადად დაუსვი და მისგან დუმილი მივიღე, თუმცა კი აცხადებს, რომ მაინც რაღაცით ცდილობს დაეხმაროს საქართველოს, მაგრამ რეალურ შედეგებს ჯერჯერობით ვერ ვხედავ.

- როკის გვირაბით მან დაგვასაჩუქრა. თქვენ, რომ გიკვირებენ ოპონენტები სამაშაბლო პრობლემას, ძირისძირი ამ საკითხის იმ დროიდან მოდის?

- საქმეც ის არის, რომ გუ ჩემი ოპონენტები, რომლებიც ყოველდღე გამოდიან ტელევიზიით და სამაშაბლოს დღეგანდღე მდგომარეობას მე მატრადებენ, ყველანი იმ პიროვნების ემისრები არიან. ისინი მალავენ, რომ ფაქტიურად მან გაიყვანა როკის გვირაბი და შექმნა იმის საფუძვლები, რომ დღეს სამაშაბლოში ასეთი მდგომარეობა იყოს. ამით ისინი ავლენენ თავიანთ თავს, რომ არიან კრემლის და ხსენებული პიროვნების ემისრები.

- რა მდგომარეობაა ამჟამად სამაშაბლოში?

- ეს დამოკიდებულია ცენტრთან ჩვენი მოლაპარაკების დაწყებაზე. ცენტრის ძირითადი იარაღი ჩვენს წინააღმდეგ არის სამაშაბლო. ამით მოსკოვს სურს, რომ გვიპიქლოს გადავღებთ ისეთი ნაბიჯები, რაც ჩვენ არ გვინდა. მაგალითად ხელი მოგვაწერინოს სამოკავშირეო ხელშეკრულებაზე. მაგრამ საბოლოოდ მათ ეს იმედს გადაეწურათ. ახლა უკვე ისეთი ექსცესები აღარ ხდება, თუმცა კი არის ცალკეული უსიამოვნო ამბები. დღეს მომივიდა სოფელ კრედევიდან ცნობა, რომ ერთი პიროვნება, ჩვენი კარგი მეგობარი დაიკარგა, ერთი

კიდევ მეკადარი იბოვეს. თუმცა ფართომასშტაბიანი ექსცესები აღარ არის. სამხრეთი კომისია შექმნილი, იგი არჩევნების შემდეგ ამოქმედდება და იმდენ გვაქვს, რომ რაღაცას მივწვდეთ სტაბილიზაციის თვალსაზრისით. იურიდიულად სამანაბლოს ჩამოშორება ნებისმიერ არაფერს შეუძლია. ეს საკითხი (სტაბილიზაციის თვალსაზრისით) გადაწყდება ჩემი გორბაჩოვთან შეხვედრის შემდეგ.

- ბატონო ზვიად! ალბათ იტყვიან კრებულში შეხვედრა ან გორბაჩოვთან, ან მის მაგივრად ვინც იქნება... აუცილებლად დადგება ქონების გაყოფის საკითხი. ისინი კაპიტალიზმს დაგვიფიქსირებენ... ვინაობა დადგინდება და თუ გვაქვს დათვლილი (დაახლოებით მაინც) გასაბჭოების შემდეგ საკავშირო ბიუჯეტში რა თანხები შედიოდა საქართველოში?

- რაც შეეხება შეხვედრას, სწორედ დღეს მივიღე გორბაჩოვის ტელეგრამა - მოსკოვში მიწვევისა 24 რიცხვში, მაგრამ მე უარი შეუთვალე. ვინაიდან საარჩევნო კამპანია მიმდინარეობს და ამჟამად არ შემიძლია ჩასვლა. გარდა ამისა, ერთგვარი დიპლომატიური მხარეც არის, ჩემი იქ ჩასვლა ახლა არ იქნება გამართლებული. შეხვედრა მოხდება არჩევნების შემდეგ. იქ იქნება სწორედ პრაქტიკულ საკითხებზე საუბარი. დიახ, ჩვენ გამოვლილი გვაქვს და ვიცით რა ზარალი ნახა საქართველომ კრემლის კაბალური პოლიტიკის შედეგად. მისი კოლონიური ეკონომიკური პოლიტიკის გამო და ამას ვგელაფერს ჩვენ წაუგუხნებთ მათ და გვექნება საქმიანი ლაპარაკი ქონების გაყოფაზე.

- ვალში არ დაერჩებით მე მგონი...
- ნამდვილად არ დავრჩებით, ჩვენ ძალიან საქმიანი, გამოცდილი ეკონომისტები გვყავს, რომლებიც სათანადოდ მოაბამენ ამ საქმეს თავს.

- რა აზრის ბრძანდებით ე.წ. ცხრათა შეთანხმებაზე. მოჰყვება კონცეფციის შემუშავება, რომლის მიხედვითაც 6 რესპუბლიკა, რომლებიც ხელს აწერენ სამოკავშირეო ხელშეკრულებაზე, ცხადდება უცხო სახელმწიფოებად. ეს კი ფაქტურად ჩვენს ცნობას ნიშნავს... ცვალებადია კრემლის პოლიტიკა.

- რუსულ ჟურნალში „ნოვოე ვრემია“ ამას წინ დაიბეჭდა თენგიზ გულაგას მორიგი არასასიამოვნო წერილი: „თავისუფლება სრულწლოვან ასაკამდე“, რომელიც კრემლის პოზიციით არის დაწერილი, ვიდრე საქართველოს კეთილმოსურნე ადამიანისა, მითუმეტეს, ემიგრაციაში მყოფ ქართველს არ შეუძენს მსგავსი პოზიციის დაფიქსირება ახლადგენდამდგომელი დემოკრატიული, თავისუფალი საქართველოს მიმართ... იგი ე.წ. ოპოზიციის აზრს იზიარებს.

- ესენი არიან კრემლის პროპაგანდისტური მანქანის ჭანჭიკები: გულაგები, კონგრესები, მხედრონის წარმომადგენლები და სხვა...

- ჩვენი ღრმა რწმენით, ესენი აშკარა მართულნი არიან. ყველა სამართლებრივ დემოკრატიულ სახელმწიფოში ასეთ პიროვნებებს პასუხისმგებლობა მისცემდნენ სამშობლოს დელატისთვის. ადამიანი, რომელიც მიზნად დაისახავს თავისი ერისთვის სახელის გატეხვას საზღვარგარეთ და თავისი ერის ინტერესებისთვის ზიანის მიყენებას, იგი ვერ ჩათვლება სამშობლოს ერთგულად, ამას ერი თავად განსჯის. ჩვენ ზედმეტად დემოკრატიული სახელმწიფო ვართ და სამართლებრივ შეფასებას არ ვაძლევთ მსგავს გამოხდომებს. პასუხის გაცემა ხდება პრესის თუ მასობრივი ინფორმაციის სხვა საშუალებებით. ასეთ მიმე დროში, როდესაც ქვეყანას მხარში ამოდგომა სჭირდება, არაფერს ეპატიება სახელის გატეხვა ერისთვის.

- ბატონო ზვიად, გვირეკავენ რადიომიმენლები. აზერბაიჯანელი, სომეხი და ბერძენი ერის წარმომადგენლები გვეკითხებიან: „ბატონო ზვიად, ჩვენ მხარს ვუჭერთ თქვენს კანდიდატურას და ამით თავისუფალ საქართველოსაც. როგორი იქნება არქართული მოსახლეობის მდგომარეობა თავისუფალ საქართველოში?“

- ჩვენი ხალხი, ქართველებიც და არაქართველი მოსახლეობაც, გაცილებით უკეთ იცხოვრებს თავისუფალ საქართველოში, ვიდრე ცხოვრობდა კომუნისტურ საქართველოში, ყოველგვარი თვალსაზრისით. უფლების თვალსაზრისითაც, ჩვენი პრინციპი არის ერთ-

ნულ უმცირესობათა პატივისცემა. ჩვენ დავაკანონებთ ამ უფლებებს. მე ძალადან ვთხოვ არაქართველ მოსახლეობას, ნუ უჯერებენ ჩემი მოწინააღმდეგეების მიერ გავრცელებულ ხმებს, ჭორებს, თითქოს ჩვენ რაიმე უარყოფითი გეგმები გვაქვს. ჩვენ, რომ ასეთი გეგმები გვექონოდა, განვახორციელებდით მაშინვე, როგორც კი მოვედით ხელისუფლებაში – გასული წლის 28 ოქტომბერს. გამოინდებოდა ეს ჩვენს პოლიტიკაში... ვთხოვ მათ, იყვნენ მშვიდად და იმედიანად.

- რადიომსმენელი რიტა თაქაქაშვილი გვეკითხება კონგრესის არჩევის თაობაზე. ყველა ამბობს: ხმა არ მიგვიცია, საიდან მოგროვდა ამდენი ხმებით, შემოწმდა თუ არა ეს სიები?

დიახ, შემოწმდა. ეს იყო ყაღბი სიები. არავითარი არჩევანი არ ჩატარებულა, კონგრესი არააჩვენა არ აუჩვენია. უცხოელი მეთვალყურეები არ ესწრებოდნენ, არჩევნები გრძელდებოდა რამოდენიმე დღე, ეს ცნობილია საყოველთაოდ.

ბატონო ზვიად, ამ რამოდენიმე წუთის წინ, რადიომსმენელებს მერაბ კოსტავას ხმა მოვასმენინეთ. არ შეიძლება დღეს არ გავგვსენებინა თქვენი ერთგული მეგობარი, ქრისტესმძიერი ძმა და თანამებრძოლი...

მერაბ კოსტავა ძალიან დააკლდა ჩვენს მოძრაობას, ყოველდღიურ ცხოვრებას, საქართველოს დააკლდა... საქართველო ალბათ სხვა იქნებოდა, დღეს მერაბი, რომ გვეყოლოდა გვერდით. დიდი გოდოლი შემუსრა მტერმა, დიდი გოდოლი, რომელიც იყო მართლა დიდი ბურჯი და იმედი ჩვენი! ეს საოცარი შემართების კაცი ძველი ქართველი გამბრების დღევანდელი განსახიერებაა.

რას ჰპირდებით ქართველ ხალხს თქვენი პრეზიდენტად არჩევის შემთხვევაში?

მე მოკლედ ვიტყვი: ქართველ ერს ვპირდები თავისუფლებას!

უღრმესი მადლობა „მეთაე სტუდიაში“ მობრძანებისთვის.

გმადლობ თქვენც.

- ეს დიალოგი ბატონ ზვიად გამსახურდიასთან 21 მაისს შედგა, ხოლო 1991 წლის 26 მაისს ქართველმა ხალხმა იგი საქართველოს პრეზიდენტად აირჩია.

- ბატონ ზვიად გამსახურდიას ამ დიალოგმა სინანულის და გულის ტკივილის გრძობა გააჩინა ჩემში, არა მარტო პირველი პრეზიდენტის უკუღმართი ბედის გამო, არამედ ქართველი ხალხის მდგომარეობის გამო. დღეს ჩვენი სამშობლო კვხის და მას ყველა ქართველის მარჯვენა სჭირდება. მოდით ვინც პატრიოტულ საქმეს აკეთებს ხელს ნუ ეკრავთ. მის მოქმედებას, მის ნაბიჯებს, სურვილებს ქვეყნის საკეთილდღეოდ. საღაჟლაქოდ ნუ გაგხდით.

ქართველმა ერმა განენის დღიდან კაცთმოყვარე, ურთიერთსიყვარულის გრძობით იარა სუკუნეების მანძილზე და ამ გამოცდილმა, მძღაგრმა „იარაღმა“, თვისებამ შეგვიწარუნა მიწა-წყალი, ენა, ღირსება და სხვასთან შედარებით ბევრ თვისებებში გავგახდა გემორჩეული. ყველა ქართველი ვალდებულია იცოდეს მისი ქვეყნის ისტორია, რომლის უმეტესობა ომების, ბრძოლის გზაა. ეს გზა უმეტესად დალატით, გაუტანლობით და შუღლითაა გაჟენილი. დალატი იყო ყოველთვის მთავარი მიზეზი წარუმატებლობის და მარცხის. თავის არსებობის მანძილზე მასში ტრაგედია უფრო მეტია, ვიდრე სიხარული. დღესაც თითის ტკივილს უფრო განვიციდით, ვიდრე გულის.

მინდა კვლავს მივმართო ნუ დავიშლებით ყველა თავისთვის, ვიცნობ ერთმანეთი, დავინახოთ და შევიტოთ, რომ ჩვენს წინ ჩვენი სისხლი და ხორცი, ჩვენი ჯიში – ქართველი დგას. ნუ შეეხედავთ ცივი, არაფრისმთქმელი თვალებით, ჩვენ ეს არ გენევეია. ნუ დაეზარავეთ, ნუ დავაბეჩავებთ, ნუ წავაბრთვეთ სიამაყეს, ღირსებას. ნუ ვაიძულებთ დავივიწყოს, ხელი ჩაიქნოს მამა-პაპათა ტრადიციებზე.

ჩავკიდით ხელი – ხელს, დაგტებთ ჩვენი მიწა-წყლის მშვენებით, ჩვენი მამულის სილამაზით და ნიჭით. ვეიხაროდეს ერთმანეთის წარმატება, მათი სიმრავლე გვეყვარდეს ქართველი, ქართული ოჯახების სიმრავლე. მთაში თუ ბარში და გვეჯეროდეს მომავლის.

საქართველო XX საუკუნის დასაწყისის აზერბაიჯანული
პრესის ფურცლებზე

თიფლისი. Окропаридзе и Евсѣевъ, по обвиненію въ изготовленіи бомбъ, всеісно-полевымъ судомъ приговорены на восемь лѣтъ въ каторгу. Въ селеніи Хулугумо, ахалкалакского уѣзда, ограблена армяно-католическая церковь.

Зугдиды. Близъ города разбойники напали на стражниковъ, несшихъ податныя деньги; въ перестрѣлкѣ раненъ стражникъ и убиты шесть разбойниковъ.

გაზეთი „კასპი“ — 1907 წელი

თიფლისი. * Вечеромъ на Хановской улицѣ во время обычнаго движенія 12 вооруженныхъ окружили сына миллионера Арамянца, гимназиста 8 класса мѣстной гимназіи, усѣдили въ фаэтонъ и увезли въ плѣнъ неизвѣстно куда, требуя громаднаго выкупа; родители плѣнненнаго сейчасъ въ Петербургѣ.

გაზეთი „კასპი“ — 17.01.1907 წელი

Тифлисъ. Выборы уполномоченныхъ отъ крестьянъ въ участковыхъ сѣздахъ мусульманскихъ районовъ Закавказья 12 янв. не состоялись и отложены до окончанія праздника Курбанъ-Байрама.

Тифлисъ. Поиски похищеннаго гимназиста Арамянца пока безрезультатны; намѣстникъ приказаль принять энергичныя мѣры къ его розысканію.

გაზეთი „კახეძი“ — 19.01.1907 წელი

Тифлисъ. Поиски плѣннаго гимназиста Арамянца безрезультатны; въ контору Арамянца подброшено письмо отъ плѣннаго, очевидно, писанное подъ диктовку: Арамянецъ проситъ отца скорѣе выкупить, не прибѣгая къ содѣйствию полиціи, и уѣдомляетъ, что пользуется хорошимъ уходомъ.

გაზეთი „კახეძი“ — 20.01.1907 წელი

Кавказъ.

Тифлисъ. Гимназистъ Арамянецъ распоряженіемъ генераль-губернатора заключенъ въ тюрьму на 3 мѣсяца за ношеніе оружія; слѣдствіе по дѣлу о захватѣ его въ плѣнъ съ цѣлью полученія отъ отца выкупа въ 50.000 р. производитъ судебный слѣдователь Лефевръ; показанія Арамянца сбивчивы.

გაზეთი „კახეძი“ — 30.01.1907 წელი

Правление Бакинскаго Грузинскаго Общества

Симъ извѣщаетъ всѣхъ членовъ Общества, имѣющихъ право рѣшающаго голоса по §§ 10 и 16 устава, что несостоявшееся собраніе 8 Апрѣля, назначено на воскресенье, 15-е Апрѣля, въ 11ч. утра, и будетъ считаться законнымъ. Принимаются членскіе взносы въ конторѣ Общества. (Думская площадь, домъ Ашумова).

გაზეთი „კახვი“ — 13.04.1907 წელი

Кутаись.

10-го августа въ кут. окр. судѣ должно было слушаться интересное дѣло о кн. Д. М., обвиняемомъ въ нанесеніи пощечины приставу центрального участка г. Кутаиса г. М. при исполненіи имъ своихъ служебныхъ обязанностей.

За „неврученіемъ повѣстки“ однако, дѣло это отложено на неопределенный срокъ.

Сущность дѣла—въ слѣдующемъ:

Въ концѣ декабря м. г. приставъ М. разогналъ публику, стоявшую близъ ресторана „Развлеченіе“, гдѣ въ это время произошла драка.

Неожиданно изъ толпы выдѣлился кн. Д. М., съ размаху ударилъ пристава кулакомъ по лицу, побѣжалъ и на фаэтонѣ скрылся.

На предварительномъ слѣдствіи приставъ объявлялъ, что кн. М. нанесъ ему оскорбленіе безъ всякой видимой причины, изъ мести за принятія полгода тому назадъ приставомъ мѣры къ прекращенію безобразій, которыя были учинены кн. Д.

გაზეთი „ბაკინსკობა იზვესტია“ — 20.08.1904 წელი

ქართული
ენების ინსტიტუტი

Культура чая. По распоряжению министра земледѣлія и государственныхъ имуществъ, специалистами были произведены опыты надъ почвой въ кутаисской губ. и батумской обл. для выясненія, въ какихъ частяхъ ихъ удобнѣе культивировать чайный кустъ. Опытъ показалъ, что для чайныхъ плантацій наиболѣе пригодными оказались красноземъ озургетскаго уѣзда, кутаисской губ., и нѣкоторыя мѣста батумскаго и арвинскаго округовъ. („Нов. Об.“).

გაზეთი „ბაკისკაია იზვესტია“ — 22.08.1904 წელი

Въ исполненіе Высочайшаго манифеста, 11 августа, изъ кутаисскаго тюремнаго замка выпущено на свободу около одной четверти уголовныхъ и административно-политическихъ арестантовъ, т. е. приблизительно около 100 чел. изъ 400.

Ленкорань.

Въ Ленкорани съ 1 сентября на-

გაზეთი „ბაკისკაია იზვესტია“ — 29.08.1904 წელი

Изъ Батума. пишутъ „Нов. Об.“: „Сегодня, 13 октября, около 8 час. утра, приставъ V полицейскаго уч. г. Филимоновъ, обходя свой участокъ, подошелъ къ одному изъ выгружающихся пароходовъ. Въ то время, когда приставъ разговаривалъ съ рабочими, внезапно раздастся выстрѣлъ, которымъ г. Филимоновъ раненъ въ спину. Злоумышленникъ пустился бѣжать и успѣлъ скрыться.

გაზეთი „ბაკისკაია იზვესტია“ — 19.10.1904 წელი

საქართველოს
საგარეო ურთიერთობების
მინისტრო

Выносъ тѣла безвременно скончавшагося Бакинскаго губернатора

**КН. МИХАИЛА АЛЕКСАНДРОВИЧА
НАКАШИДЗЕ,**

въ Александрo-Невскій соборъ послѣдуетъ 13 сего мая въ 10 час.
утра изъ квартиры усопшаго и послѣ заупокойной литургіи и
отпѣванія состоится перенесеніе тѣла въ Николаевскій соборъ
(Крѣпость) для погребенія въ соборъ, о чемъ вдова покойнаго
княгиня АДЕЛАИДА ЛЬВОВНА и братья кн. Иванъ и Георгій
Александровичи, убитые горемъ, извѣщаютъ лицъ, желающихъ
почтить память усопшаго.

Вдѣсть съ покойнымъ княземъ Михаиломъ Александровичемъ будетъ погребенъ и
тѣлохранитель его дворянинъ Захарій Такашвили, погибшій одновременно съ кня-
земъ, находясь на своемъ посту.

გაზეთი „კახიბი“ — 13.05.1905 წელი

დროის პალიმფსესტები

წარმოვიდგენთ ბათუმში, აბაშიძისა და ბარათაშვილის ქუჩების კვეთაში დროში გასული ეგანებულ პეიზაჟებს.

**გაცრეცილი ფოლიანტები
ჯანელიძის მაღაზია**

წარმოვიდგენთ საარქივო სამმართველოს საცავებში დაცულ 103 წლის დოკუმენტს, რომელიც წარმოადგენს საეკსპორტო ქეითარს. იგი ეკუთვნოდა ცნობილ ბათუმელ საქმოსანს სევერიანე სპირიდონის ძე ჯანელიძეს. მას ქუთაისის ქუჩაზე, მაშინდელი სიმონოვის სახლში ჰქონდა გახსნილი შერეული ტიპის, საცალო-საბითუმო მაღაზია. ვფიქრობთ, ეს თავისთავად ღამაზად გაფორმებული ქეითარი, ხაინტერესო საბუთს წარმოადგენს, როგორც ბათუმის ისტორიის მკვლევარებისთვის, ასევე ფართო საზოგადოებისთვისაც.

საქართველოს მეჭურჭლეუბუცესი

2019 წლის 29 იანვარს საარქივო სამმართველოში ჩატარდა ღონისძიება სახელწოდებით „საქართველოს მეჭურჭლეუბუცესი“

ღონისძიება გახსნა და დამსწრე საზოგადოებას მიესალმა საარქივო სამმართველოს უფროსი **მაია ივანე შვილი**. ღონისძიებას ესწრებოდნენ: განათლების, კულტურისა და სპორტის მინისტრის მოადგილე **თონა ბერიძე**, საოჯახო ტიპის ბავშვთა სახლის **აღსაზრდელები და აღმზრდელები**.

საზოგადოებას მიესალმა აგრეთვე განათლების, კულტურისა და სპორტის მინისტრის მოადგილე **თონა ბერიძე**.

მოსსენება „ექვთიმე თაყაიშვილი, ცხოვრება და ღვაწლი“ გააკეთა სახდვარგარეთთან საზოგადოებასთან, მასშედიასთან ურთიერთობის პუბლიკაციისა და გამოყენების სამსახურის უფროსმა თამაზ ფუტკარაძემ, ხოლო საოჯახო ტიპის ბავშვთა სახლის აღსაზრდელებმა: **გიორგი გორგაძემ, კახა გორგაძემ, ვფემია ბუდინაძემ, სოფო ქათამაძემ, აღინა აკიმოვამ და მაია ლორთქიფანიძემ** წაიკითხეს ექვთიმე თაყაიშვილისადმი მიძღვნილი ლექსები.

ღონისძიების დასასრულს ნაჩვენები იქნა სახდვარგარეთთან საზოგადოებასთან, მასშედიასთან ურთიერთობის პუბლიკაციისა და გამოყენების სამსახურის მიერ მომზადებული **სლაიდშოუ** და გადაიდგეს სამახსოვრო ფოტოები.

7 მარტს საზოგადოებამ სასტუმრო პილტონში გამართულ ღონისძიებაზე „**ძლიერი ქალი რევიონისტის,**“ ჩვენი კუთხის სხვა ქალბატონებთან ერთად, საარქივო სამმართველოს ათზე მეტ ქალბატონს მიულოცა ქალთა საერთაშორისო დღე, მათ შორის კი საარქივო სამმართველოს მესამე რანგის მეორე კატეგორიის უფროსი **სპეციალისტს ნინო გოგიტიძეს** გადასცა სპეციალური სამახსოვრო ჯილდო „**დაუღალავი შრომით განვლილი გზა**“. საარქივო სამმართველო ულოცავს ქალბატონ ნინოს და უსურვებს წარმატებებს პირად ცხოვრებასა და სამსახურებრივ საქმიანობაში.

...

დამფუძნებელი კრების პირველი სხდომის 100 წლისთავი

2019 წლის 12 მარტს საარქივო სამმართველოში გაიმართა საქართველოს დამფუძნებელი კრების 100 წლისთავისადმი მიძღვნილი ღონისძიება.

ღონისძიება გახსნა და დამსწრე საზოგადოებას მიესალმა საარქივო სამმართველოს უფროსი მაია ივანიშვილი. ღონისძიებას ესწრებოდა ქ. ბათუმის საკრებულოს დეპუტატი ნატალია ძიძიგური. საარქივო სამმართველოს თანამშრომლები.

საჯარო ლექცია თემაზე – „საქართველოს დამფუძნებელი კრების 100 წლისთავი“ წაიკითხა ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატმა, ასოცირებულმა პროფესორმა ჯემალ კარალიძემ.

...

გაიღე სისხლი -გადაარჩინე სიცოცხლე

უფასო სისხლის დონაციის აქციაში (2019 წ. 18 აპრილი) საარქივო სამმართველოც ჩაერთო. არქივის თანამშრომლებმა უშურველად გაიღეს სისხლი და გაამიდრეს საქართველოს სისხლის ბანკი. სისხლის დონაცია უსაფრთხო პროცესია. მას სხვა დაავადებების მქონე ადამიანებისათვის სასიცოცხლო მნიშვნელობა აქვს. ვინ იცის რამდენი ადამიანს შეუნარჩუნებს სიცოცხლეს. არქივისტთა თაფლადება. სიკეთე გადამდებია...

2019 წ. 9 აპრილს საარქივო სამმართველოს თანამშრომლებმა პატივი მიაგეს საქართველოს ეროვნული დამოუკიდებლობისა და ერთიანობისათვის დადუპულ გმირთა ხსოვნას.

ამ დღის აღსანიშნავად მოეწყო საარქივო სამმართველოში დაცული ფოტო და წერილობითი დოკუმენტების გამოფენა.

მადლობა თავისუფლებისთვის 9 აპრილის გმირებს

ბათუმში, გმირთა ხეივანზე, 9 აპრილის გმირების ხსოვნის უკვდავსაყოფად მემორიალი გაიხსნა (აეტორი- თეზურ მახარაძე). სისხლიანი მოვლენებიდან 30 წელი გავიდა. მემორიალი, რომელიც გმირთა ხეივანში განთავსდა წარმოადგენს დამოუკიდებლობისა და ერთიანობისთვის ბრძოლაში თავგანწირვისა და თავისუფლების სიმბოლოს. დადუპულთა ხსოვნას პატივი მიაგეს საარქივო სამმართველოს თანამშრომლებმა, ხელისუფლებისა და საზოგადოების წარმომადგენლებმა.

2019 წ. 3 მაისს ხელვაჩაურის ტერიტორიულ არქივში ჩატარდა მუნიციპალიტეტის ახალგაზრდული ცენტრისა და ხელვაჩაურის არქივის ერთობლივი გამოფენა – მიძღვნილი მეორე მსოფლიო ომის დამთავრების 74 წლისთავისადმი. განსაკუთრებული ინტერესი გამოიწვია მეორე მსოფლიო ომში დაღუპული მებრძოლის – დავით ანდრის ძე სულაბერიძის მიერ ოჯახში გამოგზავნილმა ფონტულმა წერილებმა.

2019 წ. 4 მაისს აჭარის საარქივო სამმართველოს განახლებულ ფონდსაცავში გაიხსნა თემატური გამოფენა „მერაბ კოსტავა- 26 მაისი“

2019 წ. 17 მაისს, ხელვაჩაურის ტერიტორიულ არქივში ბათუმის საზოგადოებრივი აკადემიის სტუდენტებს ჩაუტარდა ექსკურსია-ლექცია. დონისძიებებს ესწრებოდნენ: სამმართველოს ანალიტიკური და ტერიტორიულ ორგანოებთან მუშაობის სამსახურის უფროსი ელგუჯა ჩაგანავა და უფროსი სპეციალისტი ეივრ მიქელაძე. არქივის უფროსმა ავთანდილ ლეონიძემ ისაუბრა რაიონის არქივის ისტორიაზე, მსმენელებს გააცნო საარქივო საქმიანობისა თავისებურებანი, რაიონის გამოჩენილი, დამსახურებული მუშაკების პირადი ფონდები და კოლექციები. განსაკუთრებული ინტერესი გამოიწვია დიდ სამამულო ომში დაღუპული მებრძოლის დავით ანდრის ძე სულაბერიძის მიერ

ოჯახში გამოგზავნილმა ფრონტულმა წერილებმა, ასევე სოციალისტური პარტიის გუგული ჭანიძის პირადი ფონდის გამოფენამ.

არქივის თანამშრომლები ბავშვთა სახლში

2019წ.1 ივნისს ბავშვთა დაცვის საერთაშორისო დღესთან დაკავშირებით, საარქივო სამმართველოს თანამშრომლები იმყოფებოდნენ ბათუმის განათლების და დასაქმების ცენტრთან არსებულ საოჯახო ტიპის ბავშვთა სახლში. საარქივო სამმართველოს თანამშრომლებმა ბავშვთა სახლის აღსაზრდელებს მიულოცეს ბავშვთა დაცვის საერთაშორისო დღე, საწუქრად გადასცეს ფასიანი საწუქრები და გადაიღეს სამახსოვრო ფოტოები.

გასვლითი ღონისძიება ხელვაჩაურის არქივში

2019 წლის 5 ივნისს, საარქივო სამმართველოს ტერიტორიული ორგანო- ხელვაჩაურის არქივში ჩატარდა საქართველოს დამოუკიდებლობის დღისადმი მიძღვნილი საღამო. ღონისძიება გახსნა და დამსწრე საზოგადოებას მიესალმა საარქივო სამმართვე-

ლოს უფროსის მოადგილე ანზორ თხილაიშვილი. ღონისძიებას ესწრებოდნენ: რამაზ ბოლქვაძე (სამმართველოს უფროსის მოადგილე), თამაზ ფუტყარაძე, ელგუჯა ჩაგანავა (სამსახურის უფროსები), ავთანდილ ლეონიძე (ტერიტორიული ორგანო- ხელვაჩაურის არქივის უფროსი), უფროსი სპეციალისტები: შორენა ფარტენაძე, თენგიზ პარმაქისიშვილი, ციცი ცინცაძე, ეთერ მიქელაძე, ლუიზა კონცელიძე, ფრიდონ ქარდავა. ღონისძიებას ესწრებოდნენ აგრეთვე ხელვაჩაურის მუნიციპალიტეტის მერიის, საკრებულოს, რესურსცენტრის, ახალგაზრდული ცენტრის, კულტურის ცენტრის ხელმძღვანელები და თანამშრომლები.

მოსხენებებით: „საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადება, დამოუკიდებლობის აქტი“ და „მენშევიკები ხელისუფლების სათავეში“ გამოვიდნენ ფრიდონ ქარდავა და თამაზ ფუტყარაძე.

დასასრულს, ღონისძიების მონაწილეებმა გადაიღეს სამახსოვრო ფოტოები.

1. თამაზ ფუტკარაძე – აჯარის საარქივო სამმართველო, სამსახურის უფროსი, შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, პროფესორი (საქართველო, ბათუმი);
2. ოთარ გოგოლიშვილი – ხარიტონ ახვლედიანის მუზეუმი, დირექტორი; ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ასოცირებული პროფესორი (საქართველო, ბათუმი);
3. რამაზ სურმანიძე – მედიცინის მეცნიერებათა დოქტორი (საქართველო, ბათუმი);
4. გიორგი ბაციკაძე – ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, სტუდენტი (საქართველო, ბათუმი);
5. ირინა შერვაშიძე – ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, დოქტორანტი (საქართველო, ბათუმი);
6. მაია რურუა – აჯარის საარქივო სამმართველო, განყოფილების უფროსი (საქართველო, ბათუმი);
7. არმენ კარაპეტიანი – გიუმრის არმენოლოგიური ცენტრი, დირექტორი (სომხეთი)
8. ნატა თეთვაძე – ანდრია პირველწოდებული სახელობის ქართული უნივერსიტეტი, დოქტორანტი (საქართველო, თბილისი);
9. კახა ფუტკარაძე – თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, დოქტორანტი (საქართველო, თბილისი).
10. ელგუჯა ჩაგანავა – აჯარის საარქივო სამმართველო, სამსახურის უფროსი (საქართველო, ბათუმი);
11. ნატო ქიჭავაძე – აჯარის საარქივო სამმართველო, უფროსი სპეციალისტი (საქართველო, ბათუმი).

Our Authors:

1. **Tamaz Phutkaradze** – Archives Administration of Ajara, head of service; Shota Rustaveli State University, professor (Georgia, Batumi);
2. **Otar Gogolishvili** – Khation Akhvlediani Museum, director; Batumi Shota Rustaveli State University, assoc. professor (Georgia, Batumi);
3. **Ramaz Surmanidze** – Doctor of Medical Sciences (Georgia, Batumi);
4. **Giorgi Batsikadze** – Shota Rustaveli State University, student (Georgia, Batumi);
5. **Irina Shervashidze** – Shota Rustaveli State University, Ph.D (Georgia, Batumi);
6. **Maia Rurua** – Archives Administration of Ajara, head of department; (Georgia, Batumi);
7. **Armen Harapetyan** – Gyumri Armenology Center, director (Armenia);
8. **Nata Tetvadze** – St. Andrya Georgian University, Ph.D (Georgia, Tbilisi);
9. **Kakha Phutkaradze** – Tbilisi State University, Ph.D (Georgia, Batumi).
10. **Elguja Chaganava** – Archives Administration of Ajara, head of service (Georgia, Batumi);
11. **Nato Kikava** – Archives Administration of Ajara, senior specialist (Georgia, Batumi).

სარჩევი:

1. თამაზ ფუტკარაძე – საქართველო აზერბაიჯანის საარქივო დოკუმენტებში	
2. ოთარ გოგოლიშვილი – ბრძოლა ეროვნული ცნობიერების წამოყალიბებისათვის ბათუმში XIX საუკუნის ბოლოს და XX საუკუნის I ნახევარში	12
3. რამაზ სურმანიძე – მამულიშვილი	17
4. გიორგი ბაციკაძე – აჭი	24
5. ირინა შერვაშიძე – პოლიტიკური რეპრესიები საარქივო დოკუმენტებში	28
6. მაია რურუა – დოკუმენტები გვიამბობენ – ამბები გიგო ბასილაშვილის პირადი ფონდიდან	35
7. Armen Hayrapetyan – Russian immigrants in the province of Alexanderpol: episodes from the policy of Russianization of Eastern Armenia (from the second half of the XIX c.	38
8. ნატა თეთვაძე – განაჩენი 1942 წლის შეთქმულების მონაწილეთა საქმეზე	45
9. კახაბერ ფუტკარაძე – კონტრტერორისტულ პოლიტიკასთან დაკავშირებული მოსახლეობის განწყობის ძირითადი ფაქტორები	48
10. ნატო ქიქავა – ზურაბ ხაბაძის პირადი ფონდი საარქივო სამმართველოში	56
11. პრესის მასალები	62
12. დაიჯესტი	74

029/25

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page]

გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0186, ა. კლიბაშვილის №4. ☎: 5(99) 33 52 02, 5(99) 17 22 30
E-mail: universal505@ymail.com; gamomcemlobauniversal@gmail.com

ՀԱՅԿԵՆԱԿԱՆ
ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆ

ՏՔԱՆՈՅ ԵՏՏՆՅՈՂՆ
ԵՏՄՆՏՈՂՉՂՄՈՆ